

MESTNA OBČINA PTUJ

NAČRT UPRAVLJANJA ARHEOLOŠKEGA PARKA POETOVIO - ARHEOLOŠKO NAJDIŠČE PANORAMA

Ptuj, december 2021

KAZALO

1 UVOD	5
2 PRAVNE PODLAGE	6
3 NAČRTI IN STRATEGIJE UPRAVLJANJA.....	8
4 OPIS SPOMENIKA	10
4.1 OPIS SPOMENIKA	13
4.2 LOKACIJA IN LASTNIŠTVO SPOMENIKA	29
5 VREDNOTE IN POMEN OBMOČJA.....	30
5.1 KULTURNI (ZGODOVINSKI, ESTETSKI) POMEN	30
5.2 VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI POMEN	30
5.3 SIMBOLNI, IDENTITETNI IN IDENTIFIKACIJSKI POMEN	31
5.4 TURISTIČNI IN GOSPODARSKI POMEN.....	31
5.5 ZNANSTVENI POMEN	32
6 ANALIZA IN OCENA STANJA	34
6.1 ZGODOVINA RAZISKAV	34
6.2 PREGLED ARHEOLOŠKIH OSTANKOV NA PANORAMI.....	38
6.3 RANLJIVOST IN OGROŽENOST SPOMENIKA	42
6.4 OHRANJANJE IN VAROVANJE SPOMENIKA	42
6.5 PROMETNA UREDITEV	43
6.6 ANALIZA STANJA TURIZMA DO LETA 2021	44
6.7 DIGITALIZACIJA IN INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA.....	48
7 USMERITVE RAZVOJA PARKA	49
7.1 NAČRT IN USMERITVE ZA PREDSTAVITEV ARHEOLOŠKIH OSTANKOV	51
7.2 OBLIKOVANJE STRATEGIJE RAZVOJA IN TRŽENJA TURIZMA	60
7.3 DIGITALIZACIJA IN INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA.....	61
8 VIZIJA IN CILJI RAZVOJA PARKA.....	67
8.1 STRATEŠKI CILJI RAZVOJA SPOMENIKA.....	67
8.2 STRATEŠKI IZVEDBENI CILJI.....	68
9 OPERATIVNI CILJI IN UKREPI VARSTVA TER RAZVOJ PO PODROČJIH	69
9.1 KONSERVIRANJE – RESTAVRIRANJE TER VZDRŽEVALNA DELA.....	69
9.2 JAVNI PROGRAMI IN TURISTIČNA RABA SPOMENIKA TER PREZENTACIJA	69
9.3 STROKOVNA – RAZISKOVALNA DEJAVNOST	70
10 FINANCIRANJE	72
11 PRILOGE	73
11.1 PRILOGA 1: ARHITEKTURNA ZASNOVA IN NAČRTOVANJE IKT OPREME	73
11.2 PRILOGA 2: ARHEOLOŠKI PARK POETOVIO - VIZIJA IN CILJI.....	76

12 LITERATURA IN VIRI	79
-----------------------------	----

KAZALO SLIK

Slika 1: Pogled na Ptuj in prostor spomeniškega območja Ptuj – arheološko najdišče Panorama	10
Slika 2 in 3: Ptuj – Arheološko najdišče Panorama, EŠD 9277	11
Slika 4: Panorama. Območja rimskega mesta (1–5) in mreža zidov	12
Slika 5: Rimske ceste na slovenskem	13
Slika 6 in 7: Območje Panoramne	14
Slika 8: Poselitev Ptuja na prehodu med srednjo in Mlajšo bronasto dobo 14.–12. stol. pr. n. št.	14
Slika 9: Poselitev Ptuja v pozni bronasti dobi 11. – 9. stol. pr. n. št.	14
Slika 10: Največji obseg rimskega mesta Petovione z grobišči (2. st. po Kr.)	15
Slika 11: Območja 2/4 do 2/7. Interpretacija georadarskih meritev na globinah 96–115 cm	16
Slika 12: Panorama. Mreža antičnih ulic/poti (A, B, C) in mreža zidov	17
Slika 13: Potek rimske ceste v sedlu med Panoramno in Grajskim gričem: nasutje ceste (N9–10); in najbližja odkopana odseka (N11–12)	18
Slika 14: Območja 2/4 do 2/7. Interpretacija georadarskih meritev na globinah 44–63 cm	19
Slika 15: Območja 2/4 do 2/7. Interpretacija georadarskih meritev na globinah 61–80 cm	19
Slika 16: Območja 2/4 do 2/7. Interpretacija georadarskih meritev na globinah 96–115 cm	19
Slika 17: Območja 2/4 do 2/7. Interpretacija georadarskih meritev z vseh globin skupaj	19
Slika 18: Načrt izkopavanj leta 1911 na JZ delu objekta X (ali XI) – območje 2/5 (ali 2/6)	20
Slika 19: Načrt izkopavanj peristila leta 1913 po Saria 1922	21
Slika 20: Načrt izkopavanj term leta 1913 – objekt – objekt XIV. XVI. Po Saria 1922	21
Slika 21: Območja 2/4 do 2/7. Domnevna lega izkopanih polj iz let 1911 in 1913. Slika georadarske izmere, profili na 0,5 m (globine 43–49 cm) in na 1 m	22
Slika 22: Območja 2/4 do 2/7. Interpretacija georadarskih meritev na globinah 61–80 cm	22
Slika 23: Območje 2/8. Lege raziskav in naselbinskih ostankov (po meritvah upornosti; po dokumentaciji ZVKDS OE Maribor; po Pečovnik, Rupnik 2017a,b)	22
Slika 24: Območje 2/8. Rekonstrukcija lege stavbe XVII a. (Tloris stavbe po Lubšina Tušek)	22
Slika 25: Panorama. Območje 2/8. Stavba XVII b (po Abramić 1914)	23
Slika 26: Območje 2/8. Približne lege skupin grobov	23
Slika 27: Območji 3 in 4. Objekti na sliki georadarskih meritev	24
Slika 28: Območji 3 in 4. Interpretacija georadarskih meritev in lege najdb	24
Slika 29: Območje 1, stavba XXIX in zidovi/objekti (A–C). Interpretacija georadarskih slik (združeni posnetki z vseh globin: od 115 do 44 cm), izkopani zidovi in najdbe z JZ pobočja	25

MESTNA OBČINA PTUJ

Slika 30: Območje 5. Rezultati meritev upornosti (po Mušič 2015)	26
Slika 31: Območje 5	26
Slika 32: Območji 2/8 in 5. Grobišče, objekti in vodovod	28
Slika 33: Izsek s Panoramo iz Abramićeve karte arheoloških najdišč Ptuja. Območja starih izkopavanj in interpretacija (1–10)	36
Slika 34: Največji obseg rimskega mesta Petoviona z grobišči (po Horvat, Dolenc Vičič 2010)	37
Slika 35: Panorama. Območje 2/8. Slika meritev upornosti (po Mušič 2015)	37
Slika 36: Panorama. Območja 2/5 do 2/7. Slika georadarskih meritev na globinah 27–33 cm. Razdalja med georadarskimi profili 0,5 m	39
Slika 37: Panorama. Mreža antičnih zidov, ulic in poti. Georadarska slika, združeno z vseh globin	39
Slika 38: Panorama. Mreža antičnih zidov, ulic in poti. Slika raziskav z magnetno metodo	40
Slika 39: Panorama. Območja 2/1 do 2/3, stavbe I–V in trg VI. Interpretacija georadarskih meritev na globini 96–115 cm. (Za območji 1 in 3 so združeni posnetki z vseh globin)	52
Slika 40: Primer table: dobra alternativa digitalnim 3D rekonstrukcijam in arheostereoskopom	62
Slika 41: Primer interpretacijske table z didaktičnimi elementi na arheološki poti na Hrušici	62
Slika 42: Ureditev manjše razstave v AP Ad Pirum na Hrušici	63
Slika 43: primer usmerjevalne table z razvedrilno vsebino na arheološki poti na Hrušici	64
Slika 44: Reliefna plošča, posvečena Nutricam iz marmorja	73
Slika 45: Reliefna plošča, posvečena Nutricam iz marmorja	73
Slika 46: Reliefna plošča, posvečena Nutricam iz marmorja	74
Slika 47: Arheološke izkopanine	74
Slika 48: Prikaz stolpa obzidja in okolice	74
Slika 49: Primer, kako prikazati celoto na novo urejenih temeljih stolpa obzidja	75
Slika 50: Primer umestitve smerokaza	75
Slika 51: Primer smerokaza	75
Slika 52: Prikaz zemljevida z označenimi lokacijami spomenikov vključenih v arheološki park	76

KAZALO TABEL

Tabela 1: kronološki pregled	34
Tabela 2: Obseg nastanitvenih kapacitet 2011 - 2021.....	45
Tabela 3: Gibanje turističnega prometa 2011 - 2021.....	45
Tabela 4: Primerjalna dinamika ključnih kazalnikov turističnega prometa (Indeks rasti I-XII 2021/2020)	46

MESTNA OBČINA PTUJ

1 UVOD

V okviru projekta TRANSFER Integrated Management Models for Archaeological Parks (Integrirani modeli upravljanja arheoloških parkov), ki ga je v sodelovanju z Mestno občino Ptuj sofinanciral evropski transnacionalni program ADRIAN (Interreg V-B Jadransko-jonski program) je bil v skladu z veljavnim Zakonom o varstvu kulturne dediščine RS ZVKDS-1 pripravljen načrt upravljanja. Namen načrta upravljanja je zagotoviti varstvene in razvojne ukrepe in aktivnosti novega arheološkega parka, ki se razvija na lokaciji, ter določiti strateške in izvedbene usmeritve za celovito ohranjanje spomenika.

Namen priprave načrta upravljanja je priprava dolgoročne strategije upravljanja in vzdrževanja Arheološkega parka Poetovio. Glede na ovrednotenje kulturnega pomena najdišča in analize ogroženosti so pripravljene smernice za varstvo in razvoj kulturnega spomenika, kar bo omogočalo trajnostni razvoj spomenika. Načrt vsebuje izhodišča in strategije za dolgoročno upravljanje in vzdrževanje najdišča. Na podlagi analize obstoječega stanja so predvidene strateške možnosti razvoja kulturnega spomenika. Preoblikovane so v temeljni koncept varstva in razvoja, kar predstavlja osnovo za nadaljnje določanje posameznih ukrepov. Slednji so v okviru načrta upravljanja vsebinsko, časovno in stroškovno opredeljeni.

V Mestni občini Ptuj želimo povezati razpršeno rimsko arheološko dediščino pod eno znamko Arheološki park Poetovio, ki pa obsega naslednje spomeniškovarstvene enote: Panorama, Rimski lapidarij, Povodnov muzej in Orfejev spomenik, I. mitrej, III. mitrej, rimska peč in rimsko cesto pri Splošni bolnišnici dr. Jožeta Potrča. V tem dokumentu smo se omejili na območje Panoram, ki predstavlja največji zaključeni del.

Sestavni del načrta upravljanja je konservatorski načrt Ptuj - Arheološko najdišče Panorama za enoto urejanja prostora PA01 (EŠD: 9277) s katerima so določena merila za umestitev in izvedbo načrtovanih posegov v prostor, zlasti glede namena, funkcije, lege, velikosti in oblike posegov.

Načrt upravljanja se sprejme za obdobje 5 let. Oblikovan je kot prilagodljiv dokument. Izbrani ukrepi omogočajo doseganje ciljev in rezultatov. To omogoča sprotno prilagajanje novim situacijam in spremembam v prostoru. Odstopanja od načrta, potrebne sprotne spremembe in dopolnitve bodo upravljavci in nadzorniki obravnavali letno in dokument po potrebi dopolnjevali.

2 PRAVNE PODLAGE

Navedba aktov, ki določajo status spomenika

V odloku o razglasitvi spomenikov lokalnega pomena je območje Panoram del območja Ptuj – Arheološko najdišče Levi breg (EŠD 9155). Nov predlog odloka z izločenim najdiščem Panorama ni bil nikoli sprejet, je pa območje opredeljeno kot enota urejanja prostora Ptuj-Panorama (EUP PA01) v Občinskem prostorskem načrtu.

Odlok o razglasitvi nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Ptuj, Uradni vestnik občin Ormož in Ptuj, št. 35/89-181.

Uradni vestnik Mestne občine Ptuj, št. 1/2008-2, 7/2009-61, 9/2010-51, 12/2010-86.

Pravni temelj predlaganega akta je Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg), ki določa vsebino načrta upravljanja spomenika ali spomeniškega območja ter da ga sprejme organ, ki je sprejel akt o razglasitvi spomenika.

Zakon o varstvu kulturne dediščine – ZVKD-1 se v 5. poglavju nanaša na upravljanje spomenikov in določa v 59. členu v šestih točkah o upravljanje spomenikov:

- (1) Lastnik oziroma posestnik mora zagotoviti upravljanje spomenika v skladu z aktom o razglasitvi neposredno ali tako, da ga poveri upravljavcu.
- (2) Upravljavca morajo imeti vsi spomeniki, ki so varovani na podlagi mednarodnih pogodb, katerih podpisnica je Republika Slovenija, in vsa spomeniška območja. Akt o razglasitvi spomenika lahko predvidi upravljavca tudi za druge spomenike.
- (3) V skladu z aktom o razglasitvi spomeniškega območja lahko organ, ki je izdal akt o razglasitvi, sam neposredno upravlja spomeniško območje v režijskem obratu, ustanovi v ta namen javni zavod, poveri upravljanje javnemu zavodu, ki je ustanovljen z namenom upravljanja spomenikov in spomeniških območij, ali poveri upravljanje fizični ali pravni osebi na podlagi predpisov, ki urejajo javno-zasebno partnerstvo.
- (4) Upravljanje se lahko poveri upravljavcu zavarovanega območja narave, če je tako določeno v aktu o zavarovanju zavarovanega območja narave in če je upravljavec strokovno usposobljen za upravljanje s spomeniškim območjem.
- (5) Upravljanje spomenika ali spomeniškega območja se izvaja na podlagi načrta upravljanja.
- (6) Če upravljavec v obnovo in vzdrževanje spomenika vlaga lastna sredstva in prevzema druga bremena in tveganja, lahko organ, ki je izdal akt o razglasitvi, z upravljavcem sklene koncesijsko pogodbo o upravljanju za obdobje, ki je sorazmerno s finančnimi vložki in tveganji upravljavca.

Načrt upravljanja je določen v 60. členu Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1) v petih glavnih točkah:

- (1) Načrt upravljanja je dokument, s katerim se določijo strateške in izvedbene usmeritve za celovito ohranjanje spomenika ali spomeniškega območja in način izvajanja njegovega varstva. Načrt upravljanja je treba sprejeti za vse spomenike in spomeniška območja, ki imajo upravljavca.

MESTNA OBČINA PTUJ

- (2) Načrt upravljanja pripravi upravljavec ob strokovni pomoči zavoda. Načrt upravljanja sprejme organ, ki je sprejel akt o razglasitvi spomenika.

- (3) Načrt upravljanja vsebuje najmanj:
  - pregled kulturnih vrednot, ki jih je posebej treba ohranjati in razvijati,
  - vizijo varstva in razvoja,
  - strateške in izvedbene cilje upravljanja,
  - določbe, ki se nanašajo na upravljavsko strukturo in ukrepe za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami,
  - načrt dejavnosti s finančnim okvirom, še posebej za zagotavljanje dostopnosti in upravljanje obiska,
  - kazalnike in način spremljanja izvajanja ter
  - rok veljavnosti načrta, način dopolnjevanja in spreminjanja načrta.

- (4) V primeru skupnega upravljanja več teritorialno ali vsebinsko povezanih spomenikov se lahko za vse spomenike sprejme enoten načrt upravljanja.

- (5) Če se spomeniško območje prekriva z območjem, varovanim ali zavarovanim na podlagi predpisov s področja ohranjanja narave, se načrt upravljanja sprejme v soglasju z ministrstvom, pristojnim za ohranjanje narave. Pri njegovi pripravi sodeluje organizacija, pristojna za ohranjanje narave.

MESTNA OBČINA PTUJ

3 NAČRTI IN STRATEGIJE UPRAVLJANJA

Upravljanje z Arheološkim parkom Poetovio še ni organizirano. Vendar pa je Mestna občina Ptuj sprejela več občinskih aktov o varstvu dediščine. Območje Panorame je z odlokom opredeljeno kot kulturnozgodovinski spomenik in kot enota prostorske ureditve v Občinskem prostorskem načrtu. Območje je bilo vključeno v pogodbo za ureditev in čiščenje javnih površin v Mestni občini Ptuj.

V skladu z Zakonom o varstvu kulturne dediščine pomeni upravljanje: »izvajanje nalog, ki so potrebne za izpolnitev namena, zaradi katerega je bila stvar razglašena za spomenik, in obsega predvsem vodenje in organiziranje vzdrževanja, uporabe, dostopnosti, predstavitve javnosti in spremljanje stanja.

Sodelovanje in usklajevanje med lokalnimi akterji

Pri oblikovanju politike in upravljanja Parka je sodelovanje med lokalnimi akterji dobro razvito:

- Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor: ohranjanje in varstvo spomenika, strokovna podpora za pravilno predstavitev arheološkega najdišča;
- Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož: predstavitev dediščine, popularizacija premične kulturne dediščine na področju arheologije;
- ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo: terenske raziskave, proučevanje arheološkega gradiva in raziskovanje območja;
- Javni zavod za turizem Ptuj: načrtovanje integralnih kulturnih in turističnih produktov, promocijske dejavnosti, razvoj butične kulturno-turistične destinacije;
- Znanstveno-raziskovalno središče Bistra, Ptuj: povezave z dobrimi praksami v tujini, strokovna podpora na področju upravljanja/izvajanja projektov EU;
- Javne službe Ptuj: vzdrževanje parka.

Vključenost javnosti

Vključevanje strokovne in splošne javnosti je načrtovano v postopku priprave načrta upravljanja, s pomočjo delavnic, posvetovanji, s sprotnim komuniciranjem z javnostjo prek družbenih omrežij, informacijami na spletnih straneh glavnih akterjev (občina, muzej, drugi). Sodelovanje s Četrtno skupnostjo Panorama že poteka, obenem pa tudi z različnimi združenji (na primer Čebelarsko društvo), javnimi in zasebnimi ustanovami.

Upravljavec

Upravljavec arheološkega parka je Mestna občina Ptuj, ki jo zastopa županja v sodelovanju s Pokrajinskim muzejem Ptuj – Ormož, ki ga zastopa direktor.

Naloge upravljalca so:

- Izvajanje načrta upravljanja.
- Priprava predlogov sprememb in dopolnitev načrta upravljanja.
- Sprejema letne programe dela in finančne načrte na podlagi načrta upravljanja in opravlja oziroma skrbi za opravljanje v načrtu opredeljenih nalog.
- Išče vire financiranja parka.
- Sodeluje s strokovnim odborom za doseganje namena varovanja in ohranjanja kulturne dediščine oziroma doseganje ciljev razvoja arheoloških parkov.
- Sprejema in izvaja letne programe dela.

MESTNA OBČINA PTUJ

- Pripravlja letna poročila.

Strokovni odbor:

Kot pomoč pri izvajanju upravljaljskih nalog županja Mestne občine Ptuj imenuje strokovni odbor, ki ga sestavljajo:

- 1 član ZVKDS OE Maribor
- 1 član Javni zavod za turizem Ptuj
- 1 član PMPO
- 1 član ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo

Naloge strokovnega odbora:

- Ugotavlja ustreznost upravljaljskega načrta glede na strokovne smernice.
- Obravnava tematike s področja strokovnega dela parka.
- Predlaga rešitve glede na strokovno spoznanja.

SWOT analiza načrta upravljanja in strategij

PRILOŽNOSTI	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - Vključevanje javnosti v razvoj načrta upravljanja. - Prenos dobrih praks in znanja. - Strokovna in finančna podpora. - Umestitev Ptuja kot kulturno-turističnega cilja v Sloveniji in tujini. 	<ul style="list-style-type: none"> - Načrt upravljanja ne obstaja. - Ne zadostna predstavitev arheološke dediščine. - Brez naložb. - Brez marketinških proizvodov. - Prostorska nepovezanost ostalih območij AP.
PREDNOSTI	NEVARNOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - Bližina starega mesta, gradu in stanovanjskega ter izobraževalnega dela mesta. - Priljubljena lokacija za hojo/sprostitev s čudovitim razgledom. - Ptuj je že prepoznaven turistični cilj. - Turistična ponudba je v mestu dobro razvita (prireditve, festivali, umetniška dejavnost, javni zavod za turizem, lokalni ponudniki, spominki). - Možnost razširitve in nadgradnje turistične ponudbe. 	<ul style="list-style-type: none"> - Navzkrižje interesov. - Pomanjkanje finančnih sredstev. - Brez kontinuitete upravljanja.

MESTNA OBČINA PTUJ

4 OPIS SPOMENIKA

Najstarejše naselje na Ptujju je datirano v zgodnji eneolitik. V 1. st. pr. n. št. je bilo tu več majhnih keltskih naselij, ki so pripadala večji skupnosti Tavriskov. Glavna naselbina je bila verjetno že imenovana Poetovio. Pred rimsko zasedbo je bilo ptujsko ozemlje vključeno v Noriško kraljestvo (regnum Noricum).

Rimsko mesto Poetovio je ležalo v provinci Zgornja Panonija in se razprostiralo pod velikim delom sodobnega mesta Ptuj. Na začetku 1. st. n. št. je bila tukaj zgrajena vojaška utrdba, v kateri je bil najprej sedež Osme Avgustove legije in pozneje Trinajste dvojne legije. Po opustitvi utrdbe je bila med 98 in 102 ustanovljena *Colonia Ulpia Traiana Poetovio*, ki se je hitro razvila v pomembno upravno središče, v katerem so bili arhiv in matični urad za Zgornjo Panonijo (*tabularium*), centralni urad za davek na dediščino v provincah Zgornja in Spodnja Panonija (*XX hereditatum ultrarumque Pannoniarum*), pa tudi osrednji uradi ilirske carine. V začetku 4. st. je bila Petoviona vključena v provinco Sredozemski Norik. Opuščena je bila pred sredino 5. st., skupaj z večino mest na izpostavljenih območjih ob glavnih cestah, ki so prečkale vzhodne obronke Alp.

Pomen Petovione je bil v njeni strateški legi na prehodu čez reko. Ležala je na križišču jantarjeve poti, ki je povezovala severni Jadran in Baltik, ter plovne in kopne poti ob reki Dravi. Naselje se je raztezalo približno 3,5 km daleč vzdolž glavne ceste in na obeh bregovih reke. V celotnem rimskem obdobju je mesto obdržalo prvotno razpotegnjeno obliko, z nepravilnim obodom in več četrtmi. Najpomembnejši deli ležijo v bližini mostu na levem bregu Drave, na Vičavi in na griču Panorama. Tu lahko pričakujemo forum, različne javne stavbe in hiše mestne elite.

Številni ostanki rimske Petovione so ohranjeni in prezentirani ter danes združeni v Arheološki park Poetovio (Panorama, Rimski lapidarij, Povodnov muzej in Orfejev spomenik, I. mitrej, III. mitrej, rimska peč in rimsko cesto pri Splošni bolnišnici dr. Jožeta Potrča). V nadaljevanju izpostavljamo območje Panoramne.

Slika 1: Pogled na Ptuj in prostor spomeniškega območja Ptuj – arheološko najdišče Panorama, ki se nahaja tik levo od Ptujskega gradu in starega mestnega jedra Ptujja. V ozadju se širi novi Ptuj z naselbinskimi enotami Bratov Reš, Štuki in Rabelčja vas pod griči Mestnega vrha; za njimi so osrednje Slovenske gorice. Višinski posnetek iznad osrednjega dela Ptujja na desnem bregu Drave (Zgornji breg) oziroma jugozahoda. (Foto: Ivan Tušek, 1998; vir: Lubšina Tušek, 2015)

Območje Panorame

Panorama na Ptuj obsega podolgovato vznožje Slovenskih goric (267 m m. m.). Teče v smeri severozahod-jugovzhod in obsega dva zaobljena vrhova. Skupaj s sosednjim grajskim gričem (Ptujski grad) se dviga nad zgodovinskim prehodom čez reko Dravo. Z nje se razkriva čudovit pogled na srednjeveški grad in mesto Ptuj, na reko in njeno ravnico, ter na vzhodno obrobje Alp v daljavi. Nahaja se v neposredni bližini srednjeveškega mesta, vendar že na robu sodobne poselitve.

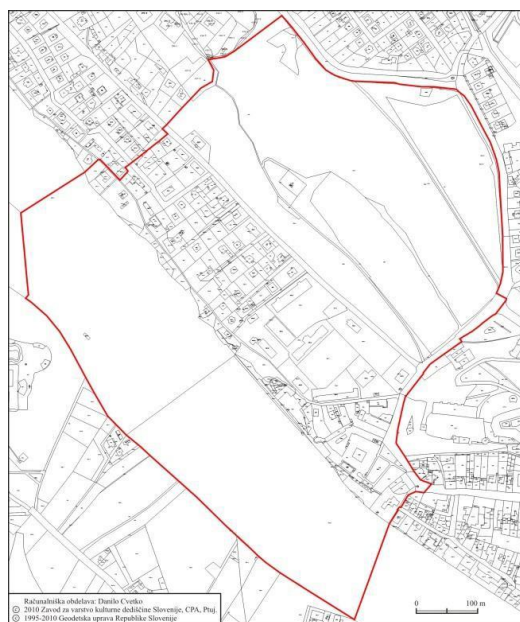
Naključne najdbe in manjša izkopavanja so na Panoramah razkrila obstoj pomembnih arheoloških ostankov. Po drugi svetovni vojni je bila na hribu zgrajena cisterna za vodo in na pobočju postavljen nasad sadnega drevja, kar je vključevalo zemeljska dela, kot so globoke sadilne jame in terase; zdelo se je, da so ta dela popolnoma uničila rimske plasti.

Pred manj kot desetletjem so sadovnjak odstranili in hrib je spet postal dostopen javnosti. Na griču se sedaj širi travnik s posameznimi drevesi.

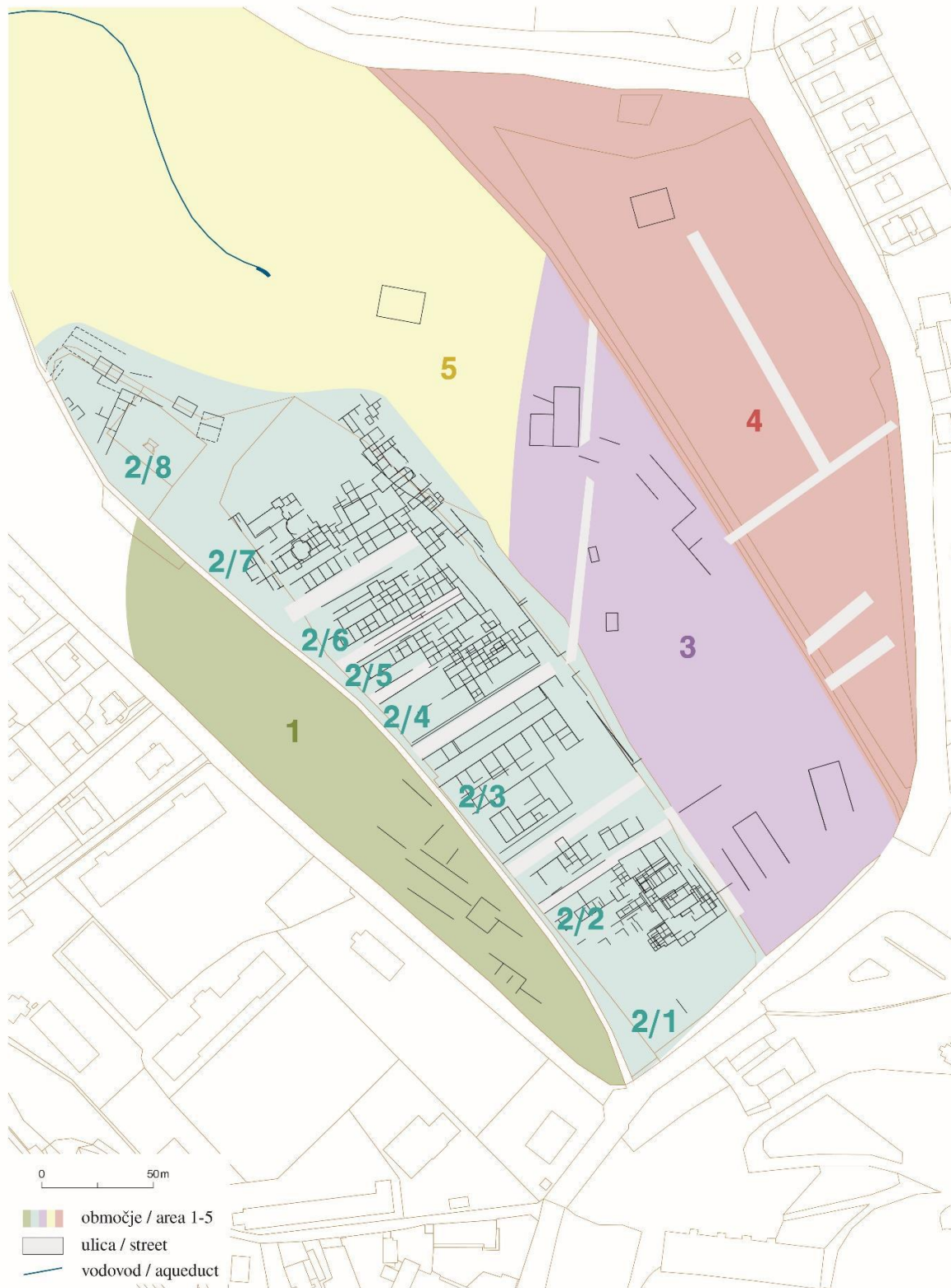
Arheološki dokazi kažejo, da je bila Panorama eno osrednjih okrožij Petovione. Njena sončna in dvignjena lega neposredno nad središčem mesta s forumom, s pogledom na reko in na glavno pot, jo je naredila privlačno za naseljevanje.

V rimskem obdobju so bila pozidana položna jugovzhodna in vzhodna pobočja Panorame. Na severnem pobočju je bilo pokopališče. Geofizikalne raziskave so razkrile urbano zasnovo s pravokotno mrežo ulic in stanovanjskih parcel. Arheološki spomeniki so vidni samo na georadarskih posnetkih.

Arheološki spomeniki na Panoramah so pokriti z zemljo in niso vidni na površini. Nedavno zgrajene poti sledijo smeri rimskih ulic. Marmorne kopije kamnitih spomenikov in informativne tabele dajo obiskovalcem prvi vtis o skriti arheološki dediščini.

Slika 2 in 3: Ptuj – Arheološko najdišče Panorama, EŠD 9277. Zaris spomeniškega območja na Franciscejskem katastru in zaris spomeniškega območja v Predlogu razglasitve za kulturni spomenik državne pomena na digitalnem katastrskem načrtu (2010) (vir: Lubšina Tušek 2015)

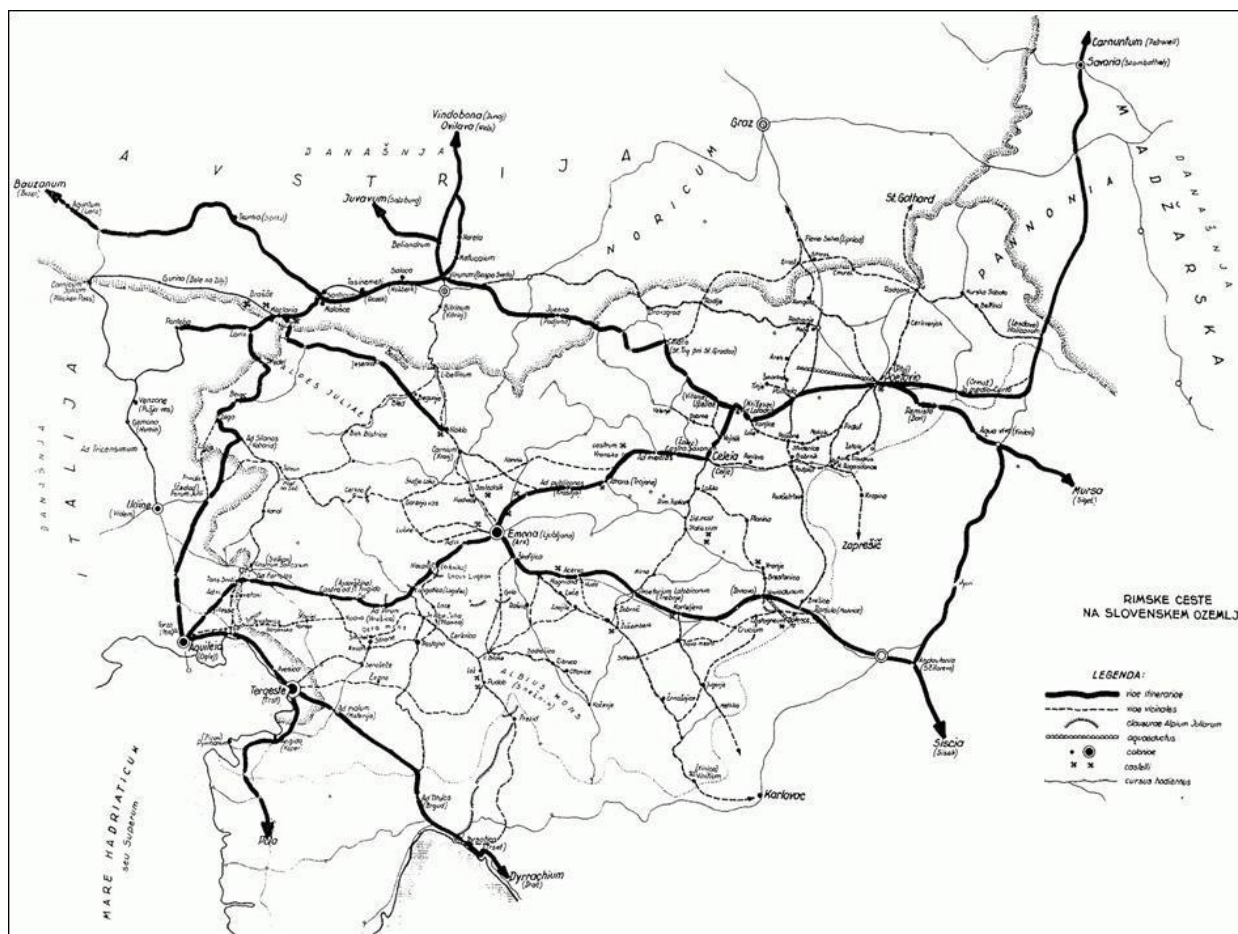

Slika 4: Panorama. Območja rimskega mesta (1–5) in mreža zidov (po: Horvat et al. 2020, t. 12).

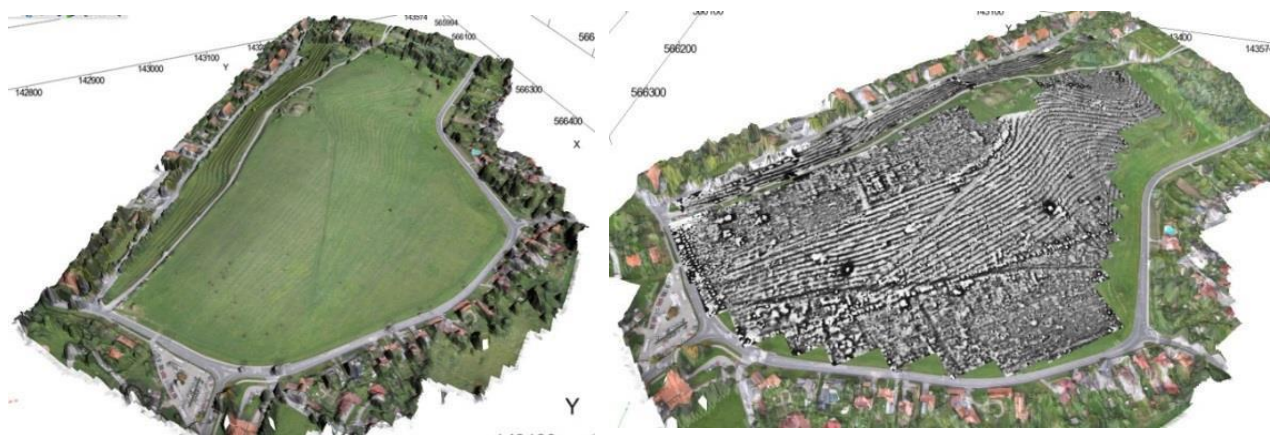
4.1 OPIS SPOMENIKA

Lokaciji Panorame in Grajskega griča predstavljata optični poudarek obsežnega ozemlja. Le ta je omogočal jasno določitev ugodnega rečnega prehoda. V zgodovini je od zgodnjega eneolitika naprej prav tu nastalo eno od osrednjih prometno-trgovskih vozlišč na širšem obrobju jugovzhodnih Alp. Kopenske poti se na tem mestu srečajo z rečno potjo na Dravi. Zgodovinske sledi poti segajo vse od jantarne poti preko antične državne ceste Celeia - Poetovio z razcepom na severu proti Savariji in Karnuntumu oziroma proti vzhodu v Sirmium do visokega srednjega veka. Po legi in pomenu je predvsem v antičnem času to ena najpomembnejših geopolitičnih in strateških točk med italiskim, noriškim, panonskim in balkanskim prostorom.

Slika 5: Rimske ceste na slovenskem (vir: http://www.gjs.si/egw/ZSS_T02_P06/index.html, dostop 26. 9. 2018)

Oris antične Panorame temelji na sliki geofizikalnih raziskav, ki jo dopolnjujejo podatki maloštevilnih sistematičnih raziskav starejšega datuma in naključne najdbe. V mnogih pogledih je nezadosten, saj manjkajo moderne raziskave kronologije in stratigrafije najdišča.

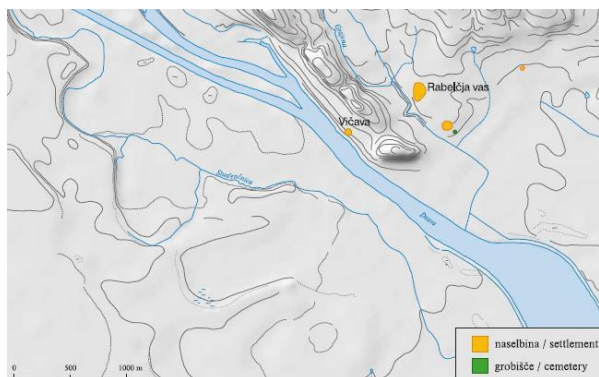

Slika 6 in 7: Območje Panorame (vir: http://www.ptuj.si/park_panorama, dostop 1. 10. 2018)

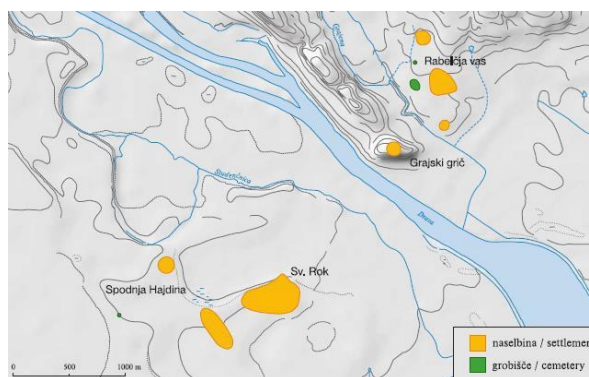
Naselbina

1. Prazgodovinska doba

Edini zanesljivo predrimski predmet s Panorame je latenska zapestnica, domnevno s severovzhodnega pobočja (območje 4, slika 4). V literaturi omenjene najdbe latenske keramike se zdijo napačno identificirane. Pravi dokazi o prazgodovinski poselitvi za zdaj manjkajo.

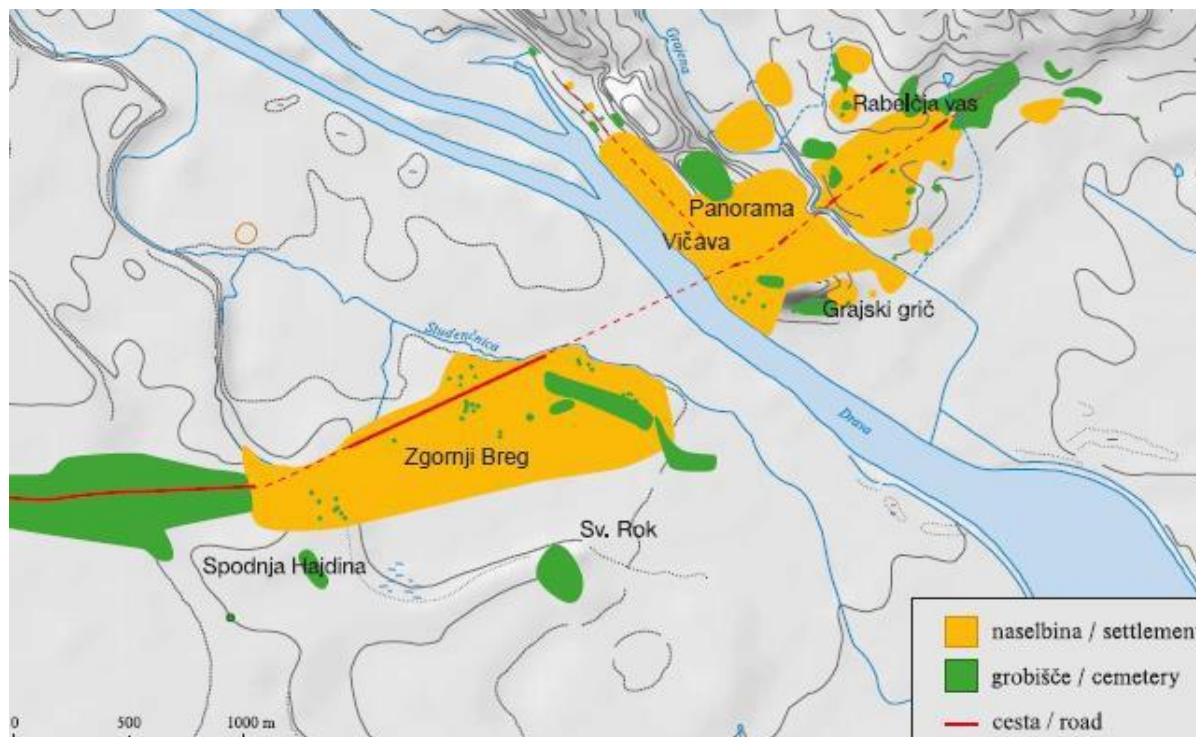
Slika 8: Poselitev Ptuja na prehodu med srednjo in Mlajšo bronasto dobo 14.–12. stol. pr. n. št.

Slika 9: Poselitev Ptuja v pozni bronasti dobi 11. – 9. stol. pr. n. št.

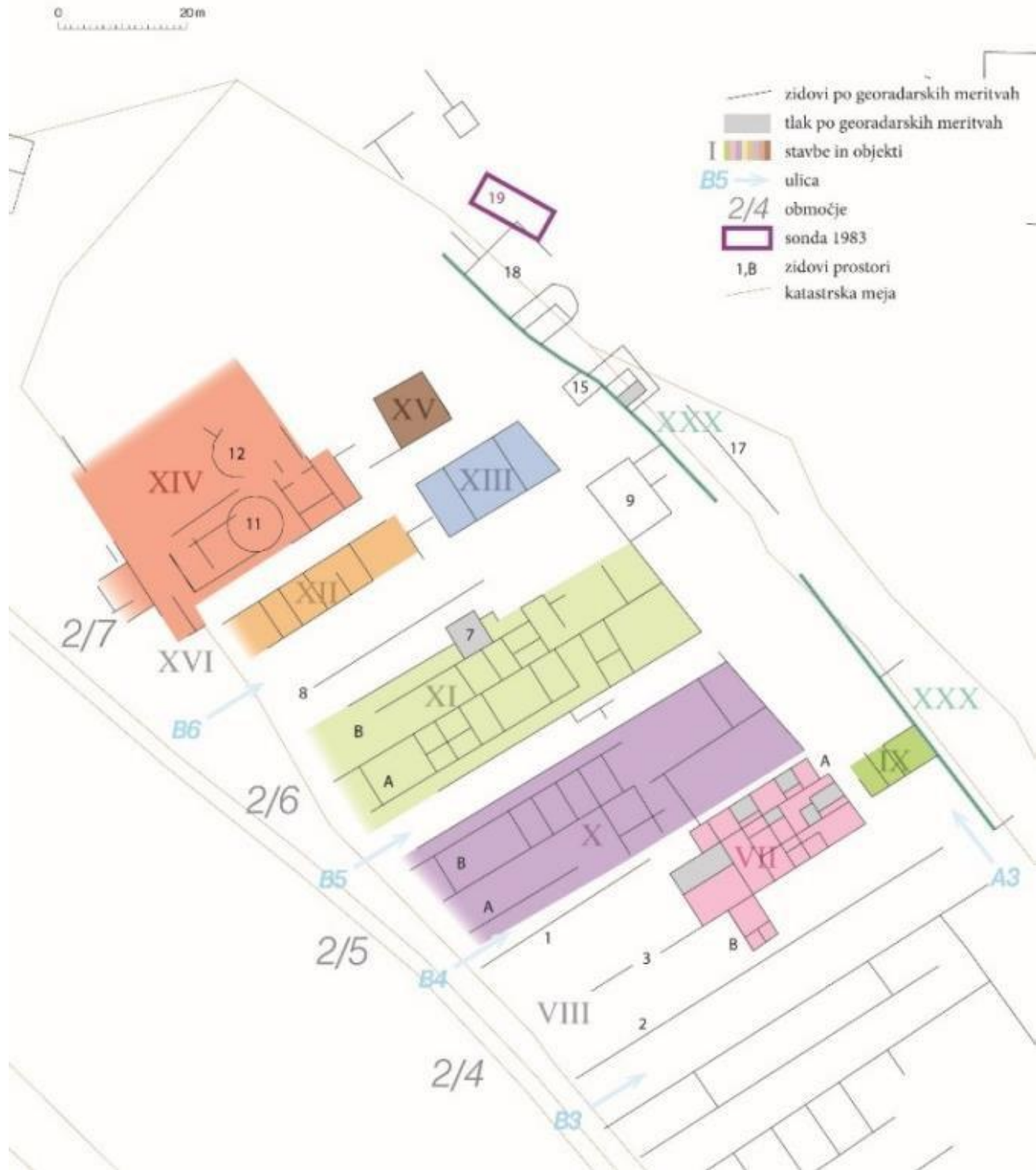

2. Začetek naselbine

Slika 10: Največji obseg rimskega mesta Petovione z grobišči (2. st. po Kr.)

Najstarejše posamične najdbe s Panoramе sodijo v 1. st. po Kr. in jih lahko povežemo z vojsko (opeke z žigi 13. legije, del čelade, falera, pasna spona). V okviru arheoloških raziskav (projekt Colonia Ulpia Traiana Poetovio - nastanek in razvoj mesta) sta bili leta 2020 odkriti sledi dveh faz rimskega vojaškega tabora iz sredine in druge polovice 1. st. Prva faza je bila grajena s kombinacijo lesene palisade in zemljenega nasipa. Kmalu, še pred koncem 1. st., so palisado nadomestili z zidanim obzidjem. V 3. st. je pod obzidjem stala delavnica koščenih izdelkov, v 4. st. metalurška delavnica. V izkopnem polju so odkrili tudi dele kamnitega okrasa iz zgodnjekrščanske cerkve s konca 4. st., ki je stala v neposredni bližini. Morda lahko z vojsko povežemo tudi prvo gradbeno fazo nekaterih stavb, ki se vidijo na georadarskih slikah. Stavbe X, XI in XII na osrednjem delu jugovzhodnega pobočja (območja 2/5–7) namreč po obliki in razporeditvi prostorov spominjajo na vojaške barake.

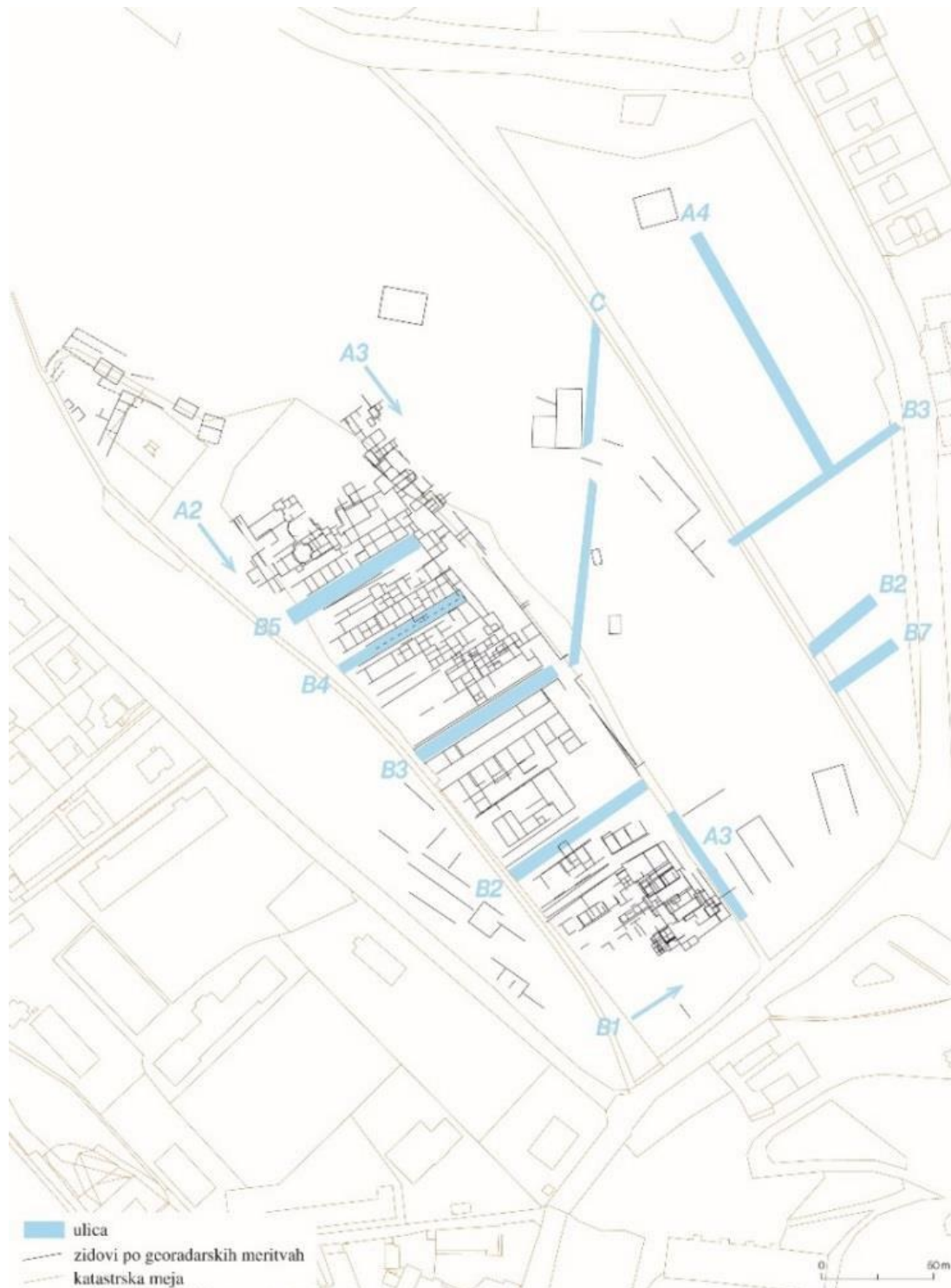
Slika 11: Območja 2/4 do 2/7. Interpretacija georadarskih meritev na globinah 96–115 cm.

3. Urbanistična ureditev

Panorama je bila verjetno pozidana po enotnem načrtu v 2. st. in to najverjetneje v prvi polovici, kmalu po ustanovitvi kolonije. Največji razvoj sodi v 2. in 3. st.

Slika 12: Panorama. Mreža antičnih ulic/poti (A, B, C) in mreža zidov (po: Horvat et al. 2020, t. 13).

Glavna cesta

Čez prelaz med Panoramo in Grajskim gričem je potekala glavna cesta, ki je pred tem prečkala most čez Dravo in mestno središče s forumom (verjetno na Vičavi) ter se za sedlom spustila proti Grajeni in usmerila v obrtniški del Petovione v današnji Rabeljši vasi. Rimska cesta leži verjetno večinoma pod današnjo cesto. Najdba dela bronastega kipa v naravni velikosti blizu najvišje točke na cesti nakazuje ključni pomen prehoda.

Slika 13: Potek rimske ceste v sedlu med Panoramo in Grajskim gričem: nasutje ceste (N9–10); in najbližja odkopana odseka (N11–12).

N9–10 (1959; po Mikl 1960–1961, 174, pril. 3: B; Lubšina Tušek 2015, pril. 1: 16 k, l); N11 (1983; po Tušek, I. 1984; Tušek 1993b; Lubšina Tušek 2015, pril. 1); N12 (1992; po Tušek 1993b; Lubšina Tušek 2015, pril. 1: 49 a, b).

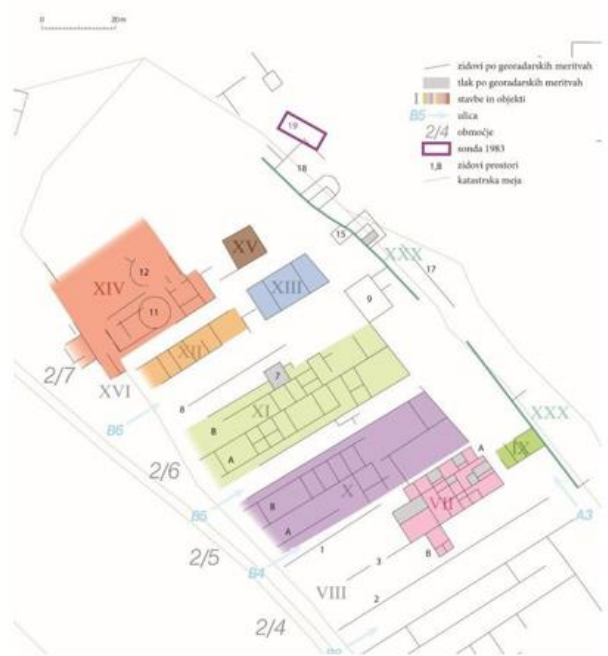
Jugovzhodno pobočje (območje 2/1–7)

Slika 14: Območja 2/4 do 2/7. Interpretacija georadarskih meritev na globinah 44–63 cm.

Slika 15: Območja 2/4 do 2/7. Interpretacija georadarskih meritev na globinah 61–80 cm.

Slika 16: Območja 2/4 do 2/7. Interpretacija georadarskih meritev na globinah 96–115 cm.

Slika 17: Območja 2/4 do 2/7. Interpretacija georadarskih meritev z vseh globin skupaj.

Pozidava sledi smeri padca pobočja. Prečno potekajo ulice B2–B63, z odklonom 60° od severa, ki delijo prostor na različno velike insule – stanovanjske otoke. Zaradi padca terena je vsaka insula ležala na svoji terasi.

Vzdolž severovzhodnega roba pobočja je na georadarskih posnetkih vidna dolga anomalija XXX. Arheološke raziskave v letu 2020 so potrdile, da gre za obzidje, na katerega se na nekaterih mestih priključujejo manjše zgradbe, ki bi bili lahko stolpi.

Ob obzidju XXX se vidi razmeroma prazen prostor, ki morda predstavlja ulično povezavo (A3) med prelazom in vrhom Panoramice).

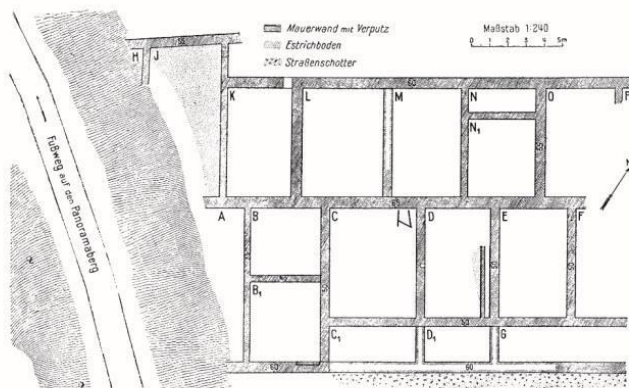
Stavb tik ob glavni cesti (območje 2/1) se na georadarski sliki ne vidi. Na podlagi sondiranja pa vemo, da je bil prostor gosto pozidan, le da ležijo arheološke plasti zelo globoko (pod 1,5 m).

Na območju 2/2 je stala velika stavba I (okoli 48 × 37 m) s številnimi prostori, ki je bila večkrat prezidana. Po obrisu tlorisa sodeč gre za velik domus – obsežnejšo stanovanjsko zgradbo; kronologija in faze so neznane. Na ostalih delih insule so stale manjše stavbe II–IV, za katere so značilne vrste manjših prostorov.

Na območju 2/3 leži velik odprt prostor, verjetno trg v obliki obrnjene črke L (objekt VI). Ob njem je stavba V z več nizi enakomerno velikih prostorov.

Na območju 2/4 stoji stavba VII z večjim številom različno velikih prostorov, ki lahko predstavlja domus (z vrtom?). Ob njej je majhna stavba IX. Skoraj polovico insule zajema odprt prostor VIII (vrt ali trg).

Območja 2/5, 2/6 in južni del 2/7 so pozidana z dolgimi in ozkimi stavbami X, XI, XII in XIII, ki imajo zelo podoben tloris. Stavbi X in XI sta bili prvotno dolgi čez 60 m ter sta vzdolžno predeljeni dva dela, od katerih je vsaka polovica sestavljena iz niza majhnih prostorov, pred katerimi leži hodnik ali portik – stebriščna veža. Na severovzhodu se vsak niz zaključuje z večjimi prostori brez spremljajočega hodnika. Zdi se, da sta bili stavbi XII in XIII zasnovani kot celota, vendar v primerjavi s stavbama X in XI le kot polovičen niz. Ulici med stavbami sta bili tlakovani s peskom (B6) oziroma s kamnitim tlakom (B5), imeli sta odvodne kanale. Na severovzhodni strani sta bili pregrajeni z zidovi, tako da so stavbe X–XIII v nekem trenutku predstavljale enoten in razmeroma zaprt stavbni sklop.

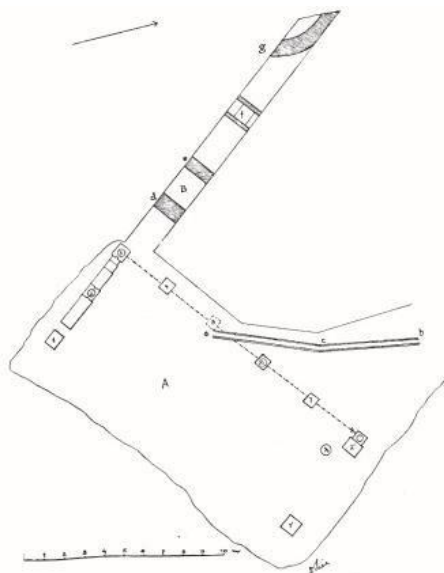
Slika 18: Načrt izkopavanj leta 1911 na jugozahodnem delu objekta X (ali XI) – območje 2/5 (ali 2/6).
Po Abramić 1914, 91–92, sl. 68.

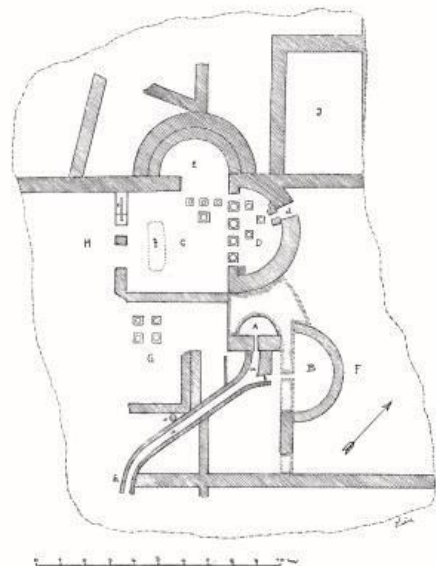
Brez podrobnejših raziskav ostaja razumevanje sklopa X–XIII negotovo. Po eni strani so dolge ozke in vzdolžno predeljene stavbe, z nizom majhnih prostorov in z velikim prostorom na zaključku značilne za vojaške barake. Po drugi strani pa so nizi majhnih, enakomerno velikih prostorov ob ulicah značilni za taberne v mestnih središčih (npr. Rim, Pompeji). Zaprti kompleksi majhnih prostorov pa imajo lahko poleg trgovske tudi skladiščne funkcije (npr. Ostia).

Prezidave vidne na georadarski sliki kažejo, da se je funkcija stavb X do XIII in posameznih prostorov v njih skozi čas spreminjala. Pri izkopavanjih leta 1911 so v dveh prostorih, verjetno v jugozahodnem delu stavbe X, odkrili ostanke svetega mesta – obrednega, verskega prostora? iz 3. st. z reliefnimi ploščami kulta podonavskih konjenikov ter z odlomki upodobitev in posvetil različnim drugim božanstvom (Liber, Silvan ali Bakh, Eskulap in Higieja, nutrice).

Na zgornjem delu pobočja leži kompleks zidov, ki morda predstavlja enotno stavbo XIV. Prostora okrogle in polkrožne oblike verjetno sodita v prvo fazo gradnje. Pozneje sta bila prezidana, toda višje se na drugih mestih spet pojavijo polkrožno zaključeni prostori. Polkrožne oblike nakazujejo terme. Saria je leta 1913 na območju stavbe XIV s sondami odkril del peristila. Domnevamo, da stavba XIV predstavlja ali kopališko termalni kompleks ali pa velik domus, ki vključuje tudi terme in peristil. V neposredni bližini je Saria izkopal del term (stavba XVI) iz 3. st., ki morda sodijo v isti sklop.

Slika 19: Načrt izkopavanj peristila leta 1913
Po Saria 1922, 198, sl. 7.

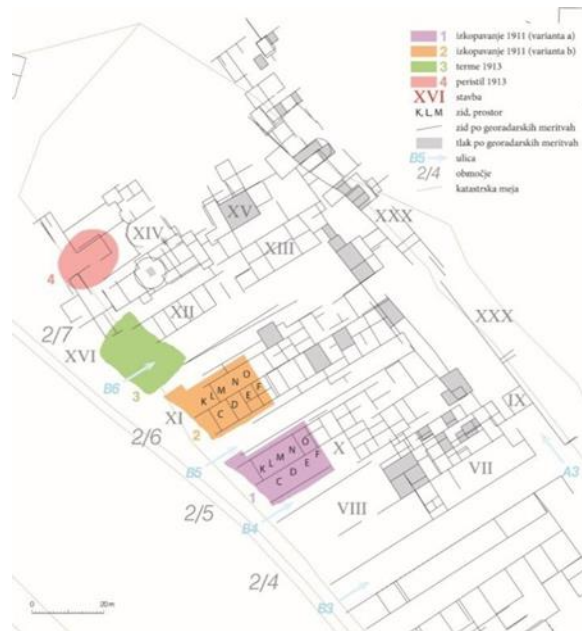
Slika 20: Načrt izkopavanj term leta 1913 – objekt – objekt XIV.
XVI. Po Saria 1922, 196, sl. 6.

Vzhodno od stavbe XIV stoji na georadarski sliki zelo dobro vidna stavba XV.

Tudi severni del območja 2 je bil pozidan, vendar zgradbe na georadarski sliki niso dobro vidne in ni jasen njihov odnos do domnevnega obzidja XXX. Na tem območju so bili po naključju najdeni odlomki kamnitega okrasa in deli mozaikov, ki pričajo o zgodnjekrščanski cerkvi, katere pa na georadarski sliki ne moremo razpoznati.

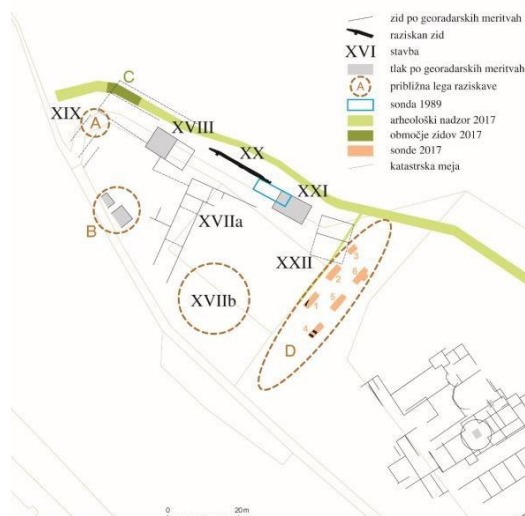

Slika 21: Območja 2/4 do 2/7. Domnevna lega izkopanih polj iz let 1911 in 1913. Slika georadarske izmere, profili na 0,5 m (globine 43–49 cm) in na 1 m.

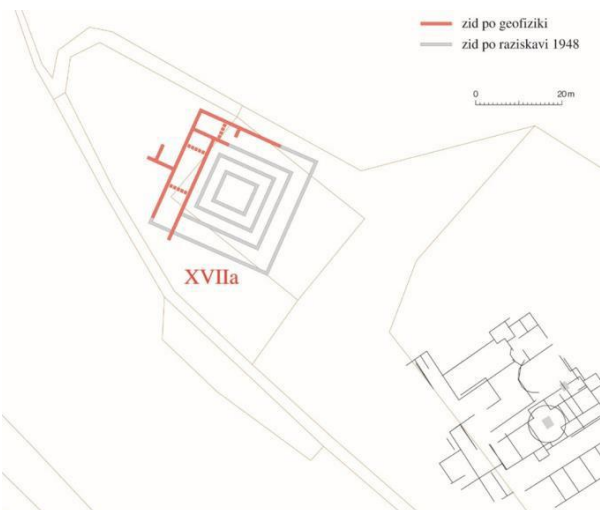

Slika 22: Območja 2/4 do 2/7. Interpretacija georadarskih meritev na globinah 61–80 cm.

Vrh (območje 2/8)

Slika 23: Območje 2/8. Lega raziskav in naselbinskih ostankov (po meritvah upornosti; po dokumentaciji ZVKDS OE Maribor; po Pečovnik, Rupnik 2017a,b).

Slika 24: Območje 2/8. Rekonstrukcija lege stavbe XVII a. (Tloris stavbe po Lubšina Tušek 2015, sl. 47).

MESTNA OBČINA PTUJ

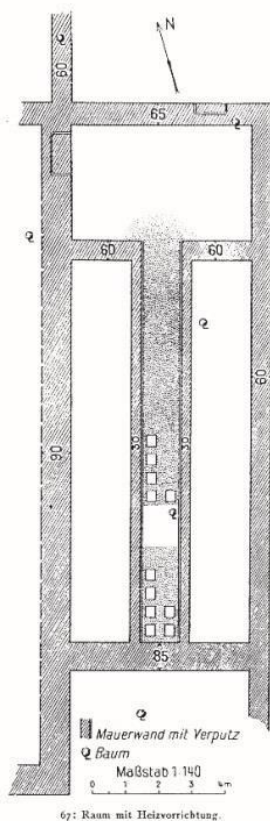
Najvišji vrh Panorame je bil pozidan s stavbami, ki so usmerjene proti jugozahodu z odklonom 20° od severa – torej drugače od stavb na jugovzhodnem pobočju.

Velika stavba XVIIb, katere točne lege ne poznamo in je bila le deloma raziskana, je imela močne temelje (širina od 60 do 90 cm) in več prostorov. Okrašena je bila s freskami, vsaj eden od prostorov je bil ogrevan s hipokavstom.

Velika stavba XVIIa z osrednjim kvadratnim prostorom in obdana s tremi hodniki je bila prav tako postavljena na vrh. Zunanje stranice so merile 30 m, temelji so bili široki okoli 1 m. Obstaja tudi možnost, da predstavljata sklopa XVIIa in XVIIb dele iste stavbe. Raziskovalci so leta 1948 v stavbi XVIIa prepoznali poznorimsko trdnjavo, postavljeno na ruševine starejše stavbe (XVII). Poznorimski stražni stolpi v Panoniji se razlikujejo od tlorisa na Panoramah. Po obliki arhitekture in po najdbah posvetil bi lahko šlo prej za ostanke svetišča obhodnega tipa. Dva poškodovana posvetilna napisa iz ruševine stavbe XVIIb ter v bližini najdeni Jupitru posvečen oltarček in svinčene votivne figurice, ki govorijo v prid kulturnega značaja stavb na vrhu Panorame.

Na podlagi geofizikalnih raziskav domnevamo na območju vrha še štiri manjše stavbe (XVIII, XIX, XXI, XXII). V stavbi XVIII je delovala livarska delavnica. Na obrtniško delavnost kažejo tudi lončarske peči, odkrite na zahodnem robu vrha.

Okoli 90 cm širok zid XX poteka po severovzhodnem robu vrha in morda predstavlja del domnevnega obrambnega obzidja XXX.

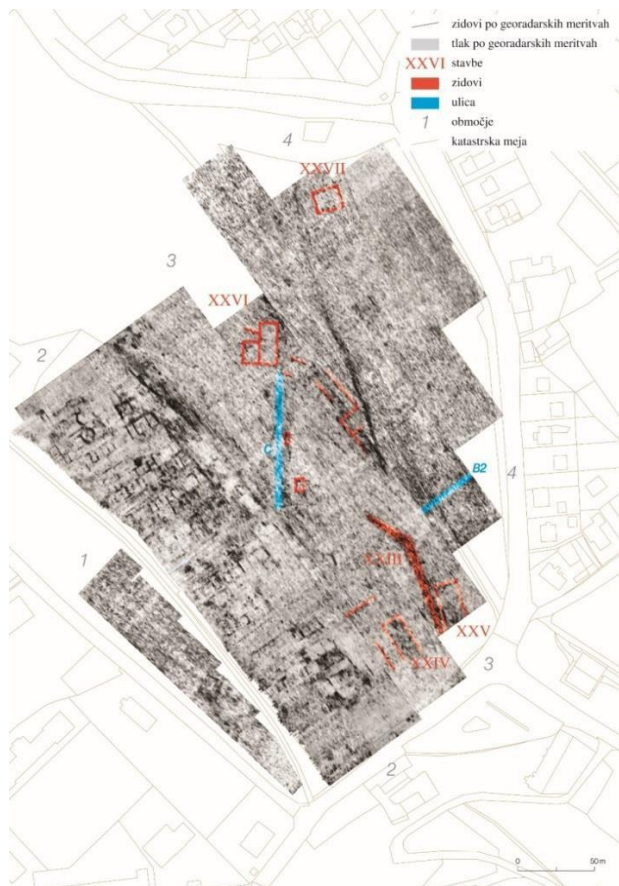
Slika 25: Panorama. Območje 2/8. Stavba XVII b (po Abramić 1914, sl. 67).

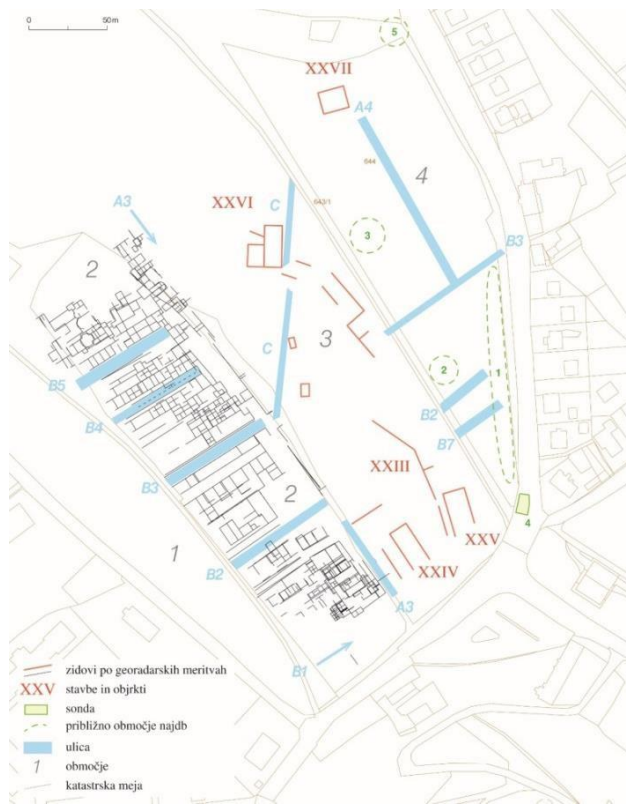
Slika 26: Območje 2/8. Približne lege skupin grobov.

Severovzhodno pobočje in vzhodje (območji 3 in 4)

Slika 27: Območji 3 in 4. Objekti na sliki georadarskih meritev.

Slika 28: Območji 3 in 4. Interpretacija georadarskih meritev in lege najdb.

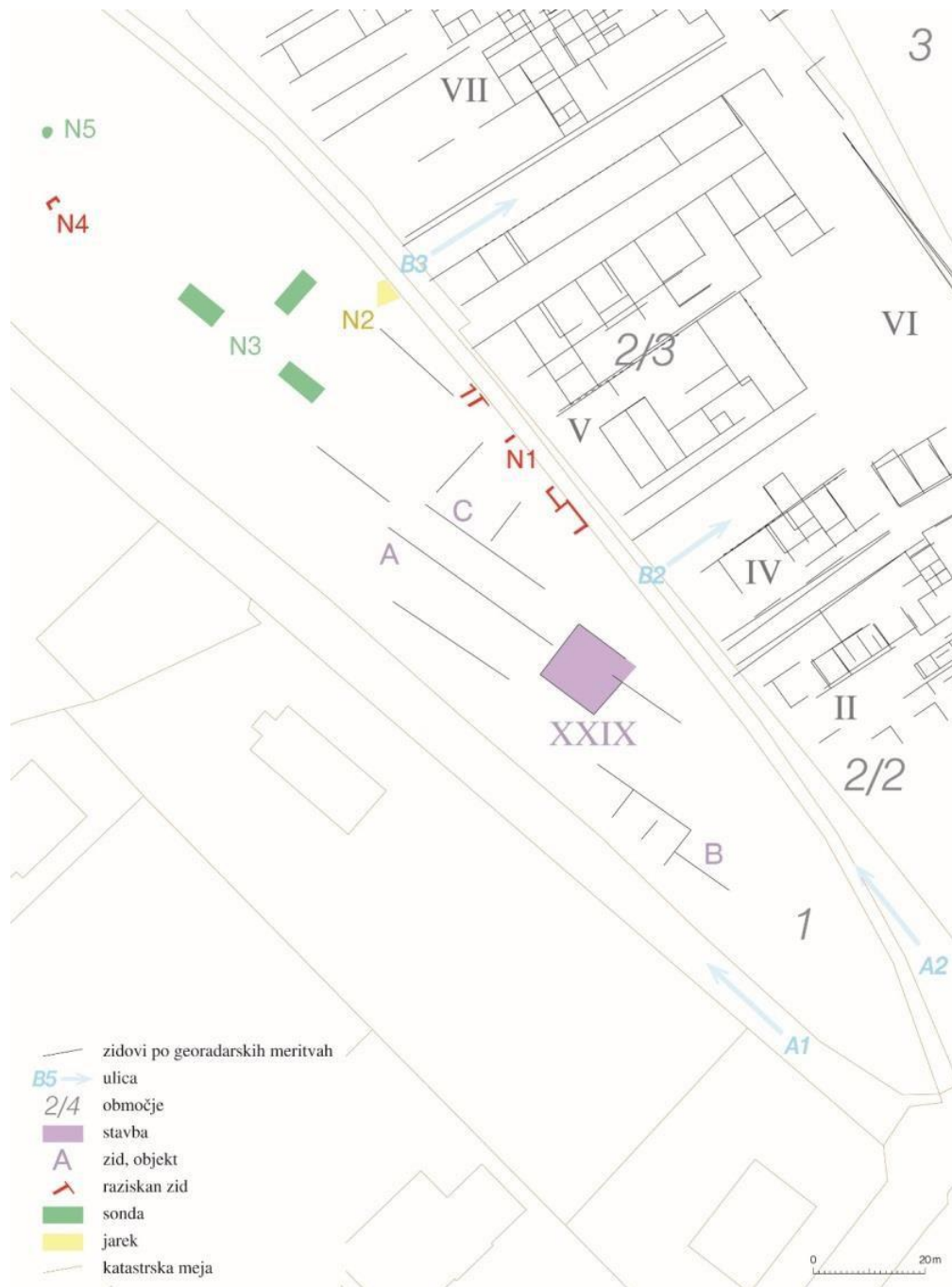
Naključne najdbe in manjše raziskave kažejo, da sta bila tudi strmo severozahodno pobočje in njegovo vzhodje pozidana s kakovostnimi gradnjami. Ker je pobočje močno poškodovano z globokimi terasami, so bile geofizikalne raziskave tu manj izpovedne. Na vzhodju se je pokazala mreža ulic, ki so nekoliko drugače usmerjene kot tiste na položnem jugovzhodnem pobočju, sluti se nekaj večjih stavb (XXIV–XXVII). Uganko predstavlja velika anomalija XXIII.

Jugozahodno pobočje (območje 1)

Georadarska slika strmega jugozahodnega pobočja kaže anomalije, ki bi lahko pomenile posamezne zidove in stavbo XXIX. Zaradi strmine je bil ta del najverjetneje manj strnjeno pozidan.

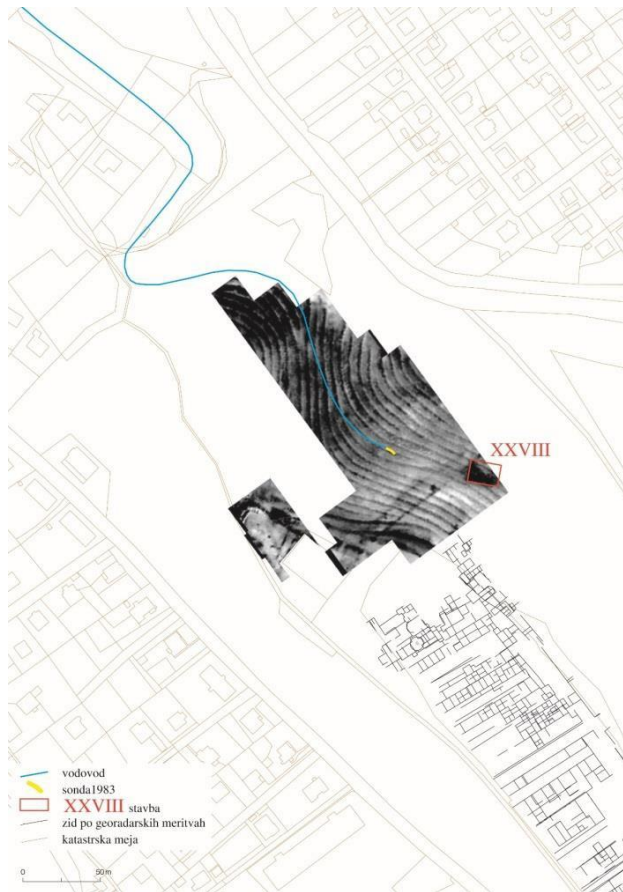

Slika 29: Območje 1, stavba XXIX in zidovi/objekti (A–C). Interpretacija georadarskih slik (združeni posnetki z vseh globin: od 115 do 44 cm), izkopani zidovi in najdbe z jugozahodnega pobočja.

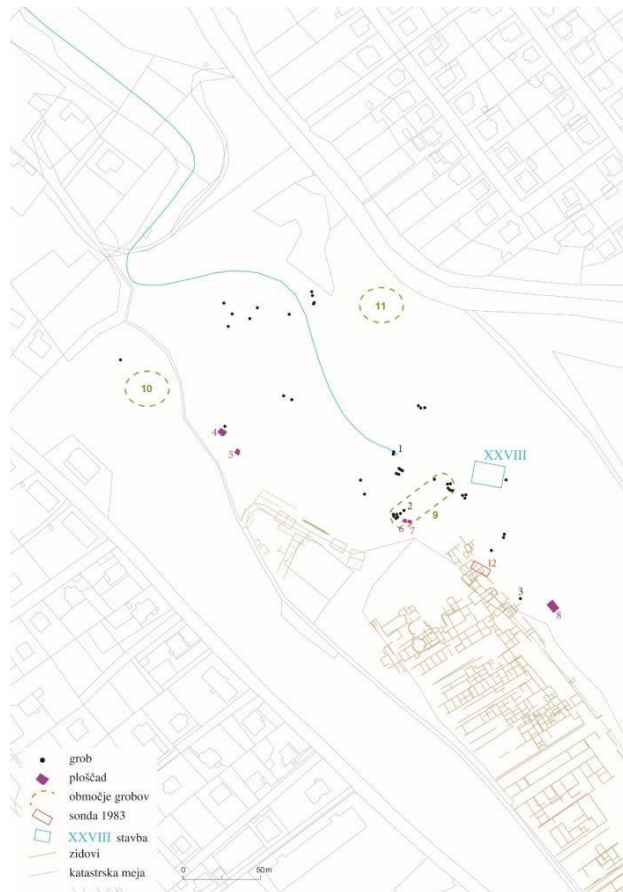
N1–2 (1983; po Tušek 1984; Lubšina Tušek 2015, pril. 1: 20j); N3 (1907; po Abramić 1914, sl. 136: 3; Lubšina Tušek 2015, pril. 1: 1a,b); N4–5 (1983; lokacija po Lubšina Tušek 2015, pril. 1: 20 g, k).

Vodovod (območje 5)

Slika 30: Območje 5. Rezultati meritev upornosti (po Mušič 2015, sl. 45).

Slika 31: Območje 5.

Vodovod je bil speljan po dolini Grajene in je dosegel severna pobočja Panorame na višini okoli 245 m, kjer se zdi, da se je zaključil z večjim objektom XXVIII. Ni jasno, kako je bila voda speljana dalje. Terme (stavba XVI) so ležale okoli 10 metrov višje.

4. Funkcije posameznih stavb in drugih objektov

Že geografska lega Panorame nakazuje, da gre za enega osrednjih predelov Petovione.

Primarnega pomena je bil gotovo prostor ob cesti čez sedlo, vendar imamo o njem zelo malo podatkov. Na cesti in konfiguracijo zemljišča se je oprla ulična mreža.

Trga VI in VIII sta verjetno predstavljala območji javnega pomena.

Na Panorami so zgoščene najdbe posvetilnih kamnov različnim božanstvom, med katerimi je največ posvetil Jupitru, Nutricam in podonavskim konjenikom. Tako Panorama izstopa kot eno verskih središč Petovione. Svetišče, morda Jupitrovo, bi lahko pričakovali na vrhu Panorame, predvidoma v stavbi XVIIa.

MESTNA OBČINA PTUJ

Dva prostora iz stavbe X, odprta proti trgu VIII, sta bila v 3. st. namenjena kultu podonavskih konjenikov in morda tudi čaščenju drugih božanstev. Nekje na jugovzhodnem pobočju lahko iščemo tudi svetišče Nutric, na katerega opozarjajo številni posvetilni reliefi.

Versko središče se je na Panorami obdržalo do pozne antike, ko je bila blizu vrha postavljena starokrščanska cerkvena.

Zasnova stavb X–XIII morda sega še v 1. st. in je povezana s prisotnostjo vojske (oblika vojaške barake). Nanizane vrste manjših prostorov ob portiku so značilne tudi za taberne – pivnice, gostilne. Zaprt kompleks z dvema ulicama z vhodom na jugozahodni strani, je najverjetneje imel posebno vlogo, morda v povezavi s trgovskimi ali upravnimi funkcijami mesta. Zelo verjetno pa je, da sta se na tem delu raba in namen stavb in posameznih prostorov s časom spreminjala.

Tudi druge, manjše ali večje stavbe s prostori v vrstah (II, III, IV, V, IX in XV) so najverjetneje povezane z obrtjo in trgovino, deloma pa so mogoče tudi skromnejša bivališča.

Večprostorske stavbe I in VII lahko razpoznamo kot višjerazredna stanovanjska objekta.

Blizu vrha so bile odkrite terme – kopališče iz 3. st. (XVI). Te so morda del večjega termalnega kompleksa ali domusa (XIV), ki je bil zasnovan že v prvi gradbeni fazi (v 1. ali na začetku 2. st.).

5. Konec naselbine

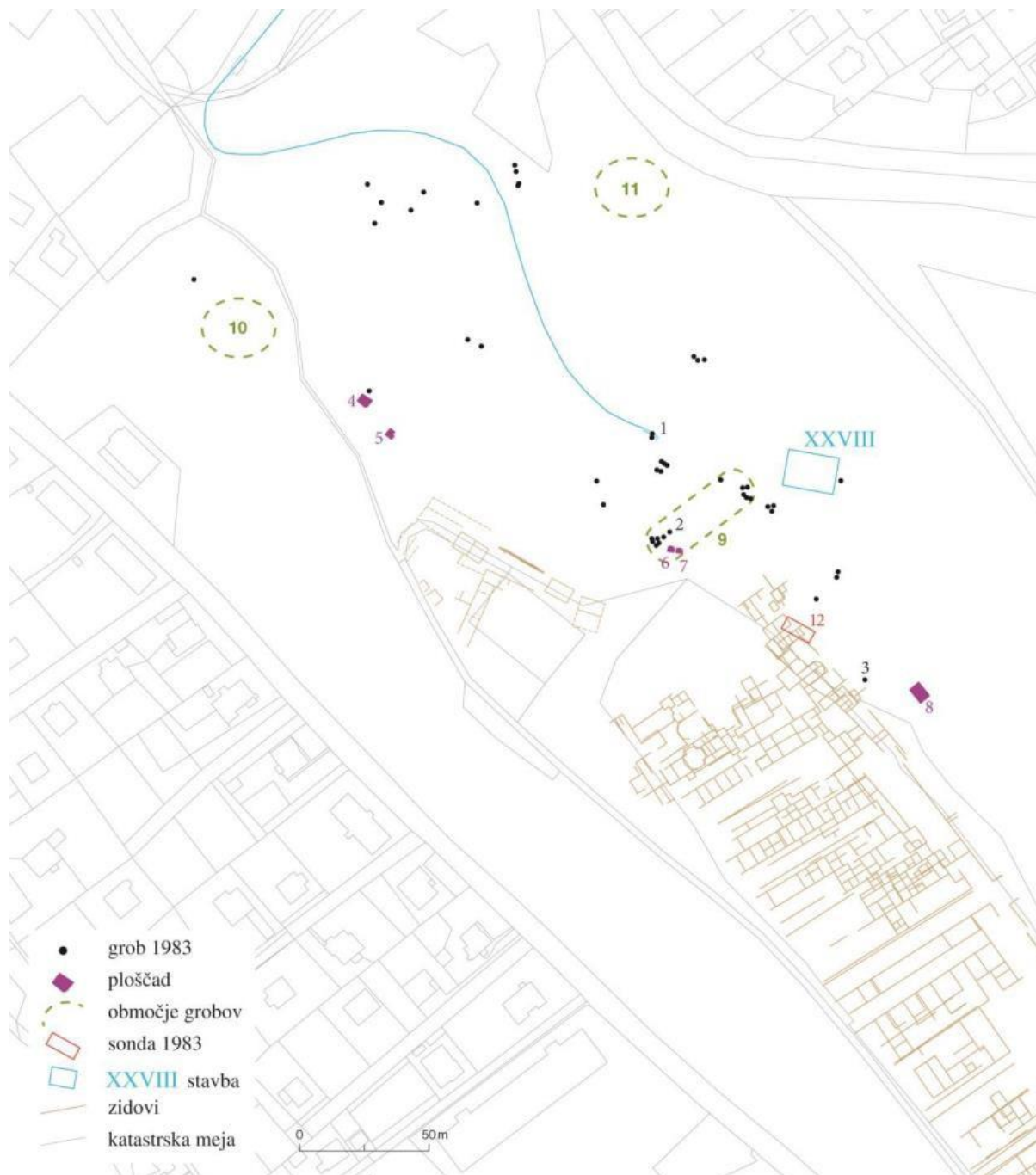
Najmlajša zanesljivo datirana naselbinska najdba so ostanki cerkve iz začetka 5. st. Po opustitvi stavb se je na njihovo območje razširilo grobišče.

Ker na naselbini ni bilo modernih izkopavanj, je mogoče konec naselbine podobno kot za večino nižinskih naselbin v jugovzhodnih Alpah predvidevati v drugi četrtini ali sredini 5. st.

Po antični dobi Panorama ni bila več poseljena. Na vojaški kartah, iz let 1784-85 je na vrhu griča označenih nekaj stavb, od katerih pa ni ostalo vidnih sledi.

Grobišče

Slika 32: Območji 2/8 in 5. Grobišče, objekti in vodovod.

Grobovi so bili odkriti na nižjem, severozahodnem vrhu Panorame ter po severnih pobočjih. Pojavljajo se tudi na območju opuščene naselbine na vrhu, posamič pa so jih odkrili še med ruševinami stavb jugovzhodnega pobočja. Grobišče ni bilo nikoli sistematično raziskovano, vsi podatki so naključno odkrite najdbe ali najdbe, ki so bile odkrite med arheološkim nadzorom.

MESTNA OBČINA PTUJ

Po nagrobnikih v sekundarni legi in posameznih žganih grobovih blizu vrha (območje 2/8) sodeč so začeli pokopavati ob robu naselbine na Panorami najpozneje v 3. st. Odlomki kamnitega okrasa, nagrobnih napisov in štiri kamnite ploščadi, ki jih lahko interpretiramo kot temelje grobnic, so ostanki razkošnih spomenikov mestne elite.

Večina grobov, ki so skeletni, sodi v poznorimsko dobo. Grobovi so različno usmerjeni, ležijo v preprostih jamah ali v grobnicah različnih oblik, sestavljenih iz opeke in spolij. V najmlajšem obdobju (morda že konec 4. ali v 5. st.) se grobovi razširijo na dele opuščene naselbine. Značilnosti se dobro ujema z drugimi poznorimskimi grobišči Petovione in na širšem območju Panonije.

4.2 LOKACIJA IN LASTNIŠTVO SPOMENIKA

V skladu z Zakonom o varstvu kulturne dediščine pomeni upravljanje: »izvajanje nalog, ki so potrebne za izpolnitev namena, zaradi katerega je bila stvar razglašena za spomenik in obsega predvsem vodenje in organiziranje vzdrževanja, uporabe, dostopnosti, predstavitve javnosti in spremljanje stanja.

Ime enote	Ptuj - Arheološko najdišče Panorama
EŠD	9277
Občina	Ptuj
Katastrska občina	400
Parcelna številka	642, 643/1, 644, 645/1, 645/2, 645/3, 646/1, 646/2, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656/1, 3995, 3996
Lastnik	Mestna občina Ptuj
Upravljavec	Mestna občina Ptuj
Konservatorski nadzor	Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Maribor

5 VREDNOTE IN POMEN OBMOČJA

5.1 KULTURNI (ZGODOVINSKI, ESTETSKI) POMEN

Panorama predstavlja enega od osrednjih delov Petovione, ki sodi med tri največja rimska mesta na območju srednjega Podonavja. Bilo je pomembno upravno, trgovsko in proizvodno središče Rimskega imperija.

Hkrati je Panorama najboljše ohranjeni obsežni del kateregakoli rimskega mesta na slovenskem prostoru.

Panorama omogoča večplasten vpogled v pomen, funkcije in posebnosti Petovione:

1. Način življenja v rimskem mestu, organizacija družbe, raven bivalne kulture.
2. Raven tehnične kulture (arhitektura, gradbene tehnike, ogrevanje prostorov, vodovod s spremnimi objekti, terme, obrambni objekti).
3. Duhovno življenje (svetišča, zgodnjekrščanska cerkev).
4. Funkcije mesta (uprava, proizvodnja, trgovina).
5. Zgodovinski razvoj skozi štiri stoletja in pol (od 1. do sredine 5. st.).
6. Posebnosti, po katerih se Petoviona razlikuje od drugih mest v rimskem imperiju:
  - a. širše upravne funkcije (ilirska carina),
  - b. obramba (v zgodnji in pozni rimski dobi),
  - c. lokalne in regionalne posebnosti (člaščenje Nutric in Jupitra Depulsorja).

Spomenik, ohranjen v izvornem okolju, omogoča lokalni skupnosti, da pride v stik s preteklostjo v lastnem življenjskem okolju in jih spodbuja, da jo doživljajo kot kvaliteto in prednost okolja.

Omogoča, da ga dojemajo kot vidno znamenje truda, znanja in prizadevanj preteklih rodov za skupno dobro, ki ga uživamo še tudi v sedanosti. Spomenik v izvornem prostoru omogoča veččutno in mnogoplastno uživanje dediščine, kar približa oddaljeno preteklost in jo vključuje kot del osebne zgodovine in osebnih vrednot. V primeru antike, ki predstavlja civilizacijski temelj zahodne civilizacije, pa doživljanje krepi zavest skupne pripadnosti evropski skupnosti in budi ponos na lokalno dediščino in spodbuja razumevanje drugačnosti. V lokalni skupnosti vzbuja odgovornost za ohranjanje in varovanje dediščine kot vrednote lastnega življenjskega okolja.

5.2 VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI POMEN

Vzgojno-izobraževalni pomen arheološkega najdišča na Panorami je zaradi svoje dobre ohranjenosti in kompleksnosti izjemen in domala neizrabljen. Panorama je primerna za razlago ustroja rimskodobne družbe, kot pomembne civilizacijske predhodnice sodobnih evropskih skupnosti, kar omogoča razumevanje zapletene sodobne družbe in njenih mehanizmov delovanja. Na primeru Panorame z okolico je mogoče obrazložiti štiri stoletja trajajoči družbeni razvoj mesta in same skupnosti, kot nepogrešljivega dela velike, nadregionalne (za takratne razmere globalne) politične skupnosti. Zaradi vpetosti Petovione v širši evropski prostor ima Panorama vzgojni pomen tako za lokalno skupnost, kot za tuje obiskovalce Ptuja. Ponuja ključ za razumevanje politično-gospodarskega sistema Rimskega imperija skozi preplet nadregionalnih in lokalnih vplivov, ki jih zrcalijo materialne ostaline skupaj z arheološkimi najdbami, ostanki obredja in verstev. Omogočajo, da obiskovalec izoblikuje svojo lastno razlago o sodobnih pojavih globalizacije in o pomenu ohranjanja regionalne identitete in specifičnih (tradicionalnih) znanj.

MESTNA OBČINA PTUJ

Soočenje z več stoletij trajajočim kompleksnim družbenim dogajanjem na prostoru Panorame in Petovione kot celote, v katerem so sodelovale različne etnične skupnosti z raznolikim kulturnim življenjem (vključno z različnimi verskimi prepričanji), je pomemben vzgojni moment, ki spodbuja razmisleke o današnji vlogi posameznika in naših skupnosti v globalnem družbenem dogajanju. Vpogled v oddaljeno antično družbo, ki ima že vse kali sodobne globalizirane družbe, spodbuja strpnost do drugačnega in zdrav odnos do lastne tradicije in okolja.

5.3 SIMBOLNI, IDENTITETNI IN IDENTIFIKACIJSKI POMEN

Rimskodobni arhitekturni ostanki na Panorami predstavljajo primer kompleksne urbane ureditve v času, ko je bila Petoviona eno najpomembnejših mest v srednji Evropi. Tudi v srednjem veku je bil Ptuj pomembno trgovsko mesto, ki pa je po pomenu vseeno močno zaostajalo za svojo rimskodobno predhodnico. V drugi polovici 19. stoletja je Ptuj začel gospodarsko nazadovati (v primerjavi z nekaterimi drugimi mesti v regiji), saj mestu ni uspelo razviti pomembnejše industrije, ki je bila v tem času po vsej Evropi temelj gospodarskega razvoja. Vzroke za to je potrebno iskati v dejstvu, da se je gradnja Južne železnice, ki je leta 1846 povezala Dunaj s pristaniščem v Trstu, Ptuj izognila. Kot posledica tega sta se začeli gospodarsko razvijati bližnji mesti, Maribor in Celje, ki sta v tem času doživeli hitro urbanizacijo, ki je Ptuj ni bil deležen. Tudi gradnja železniške proge od Pragerskega do Velike Kaniže na Madžarskem, ki je bila zgrajena leta 1860, tega trenda ni več uspela spremeniti, saj trasa gospodarsko ni bila enako pomembna kot Južna železnica. Po drugi svetovni vojni je primat regionalnega industrijskega, upravnega in izobraževalnega središča severovzhodne Slovenije pripadel Mariboru, kar je razlike med mestoma le še povečalo.

Ptuj si že dolgo prizadeva, da bi ponovno izoblikoval lastno urbano arhitekturno in družbeno identiteto, ki je v drugi polovici 20. stoletja v veliki meri izginila. Arheološka dediščina je nosilka temeljne prostorske identitete ter simbolna in identitetna opora. Sodobna muzealska krajinska ureditev Panorame kot urbanega središča rimskodobnega mesta nadregionalnega pomena lahko postane nosilec prizadevanj za utrditev Ptuj kot historičnega, urbanega, identitetnega in kulturnega središča Spodnjega Podravja.

5.4 TURISTIČNI IN GOSPODARSKI POMEN

Kulturni turizem velja v Evropi za najhitreje rastočo gospodarsko panogo, ki jo s pridom razvijajo mesta z bogato kulturno dediščino. Sodobni turizem temelji na regionalnih značilnostih in butičnih ponudbah, kar daje absolutno prednost prostorskim prezentacijam in spomenikom, ohranjenim na izvornem prostoru. Ptuj ima s svojo bogato premično in nepremično ter nesnovno dediščino velik in domala v celoti neizkoriščen potencial, da kulturni turizem razvije v pomembno gospodarsko panogo. Vendar se kot pri vsakem turizmu pojavlja tudi v Ptuj velika nevarnost pred množičnostjo in prevelikim prilagajanjem globalnim ponudbam, kar lahko izjemno hitro vodi v vsebinski zdrs, uničenje dediščine (masovni obisk) in s tem opustošenje regionalnih značilnosti, ki so osnova butične in elitne turistične ponudbe. Krajinska ureditev Panorame ima v obliki arheološkega parka kot regionalna specifičnost velik potencial in vse možnosti za razvoj elitne, butične in hkrati kompleksne kulturno-turistične destinacije. Skupaj s ptujskim mestnim jedrom, gradom in dominikanskim samostanom, s kulinarično ponudbo in izjemnim naravnim okoljem je mogoče Panoramo razviti v celovit atraktiven kulturno-turistični produkt.

MESTNA OBČINA PTUJ

5.5 ZNANSTVENI POMEN

Colonia Ulpia Traiana Poetovio (današnji Ptuj) je bila eno najpomembnejših rimskih mest na območju srednjega Podonavja. Predstavljala je največje središče med Akvilejo (današnji Oglej) na severnem Jadranu ter glavnima mestoma rimskih provinc Zgornje in Spodnje Panonije, Karnuntom in Akvinkom, ki sta bila umeščena na mejo ob Donavi. Pomen Petovione je izhajal iz prometne lege na prehodu čez reko Dravo in na t. i. Jantarjevi poti, ki je povezovala severnojadransko območje z Baltikom. O izjemni vlogi mesta pričajo omembe v antičnih pisnih virih, epigrafski spomeniki ter razsežni naselbinski ostanki in ostanki materialne kulture.

Kljub ugodni geografski legi se na območju današnjega Ptuja pred prihodom Rimljanov ni razvila nobena pomembnejša naselbina. V rimskem obdobju je Petoviona dobila izjemen pomen v širši regiji in imperiju predvsem zaradi strateških in politično gospodarskih odločitev, sprejetih na vrhu države, ki so v 1. st. postavile legijo na prehodu čez Dravo in med leti 98 in 102 ustanovile kolonijo Petoviona. V 2. in 3. st. so bili v mestu osrednji uradi ilirske carine, katere območje je segalo od Črnega morja do Bavarske in kar je omogočilo akumulacijo velikega bogastva in posledično hiter razvoj mesta. Začetki civilnega (nevojaškega) mesta so bili povezani z velikim infrastrukturnimi projekti, ki jih je financirala država (npr. gradnja foruma ali vsaj ene od upravnih stavb za časa Trajana, gradnja mostu čez Dravo in obnova ceste Celeja–Petoviona za časa Hadriana).

Napisi na kamnitih spomenikih pričajo, da je bilo prebivalstvo mešano. Veliko je bilo priseljencev iz Italije, na primer trgovske družine, vojska in veterani, veliko pa je bilo tudi prišlekov iz vzhodnih provinc. Presenečajo pa razmeroma maloštevilni keltski staroselci. Avtohtone korenine ima npr. čaščenje Nutric, boginji keltskega izvora, katerih kult je posebnost Petovione. Od 3. st. dalje je bil v mestu sedež škofa, med najbolj znanimi je bil škof Viktorin, svetnik in učitelj v katoliški cerkvi. Na začetku 4. st. je bila Petoviona vključena v provinco Norik. Na začetku 5. st. je bil stacioniran manjši oddelek federatov, germanskih vojakov, po sredini 5. st. pa je bilo mesto opuščeno.

Razmeroma dobro je poznano le obrobje Petovione z obrtniškimi delavnicami in grobišči, mnogo slabše pa središče mesta, ki se je razprostiralo ob mostu na levem bregu Drave, na Vičavi in Panorami. Tu lahko pričakujemo forum, mestno središče z upravnimi stavbami, glavnimi svetišči in drugimi javnimi stavbami ter tudi bivalne stavbe mestne elite.

Medtem ko je bila Vičava v zadnjih desetletjih skoraj do konca pozidana, arheološki ostanki pa večidel odstranjeni, pa predstavlja grič Panorama zadnje veliko nedotaknjeno območje rimskega mesta. Z manjšimi izkopavanji so bili tu odkriti zanimivi arheološki ostanki, med drugim stavbe z več prostori in votivnimi spomeniki različnim božanstvom (Abramič 1914), terme (Saria 1922), ostanki svetišča Nutric (Šašel Kos 1999), zgodnjekrščanska cerkev (Knific 1991), vodovod (Pahič, Šašel 1950), grobišče (Lubšina Tušek 2015) in obzidje s stolpom (J. Horvat 2020).

Mestna občina Ptuj, ki želi na Panorami urediti arheološki park, je v letu 2015 naročila obsežne arheološke geofizikalne raziskave. Rezultati, ki pomenijo prelomnico v poznavanju središča Petovione, so razkrili urbanistično zasnovo s potekom ulic in pravokotnimi stavbnimi parcelami (Mušič 2015). Zdi se, da je bila pozidava tega predela enotno načrtovana, najbrž ob ustanovitvi mesta na začetku 2. st. Toda samo podrobne arheološke raziskave bodo lahko razjasnile kronologijo in namembnost zgradb ter gradbene faze. Arheološki ostanki na Panorami torej predstavljajo velik potencial za rešitev številnih temeljnih vprašanj povezanih z nastankom mesta, njegovim razvojem in pomenom v regiji ter ne nazadnje zatonom v pozni antiki. Panorama ponuja zadnje veliko priložnost, da Ptuj izkoristi svoj neizmeren arheološki potencial in ga vključi v pospešen gospodarski in družben razvoj.

MESTNA OBČINA PTUJ

Mestna občina Ptuj je finančno podprla arheološke raziskave na Panorami v letu 20215 in v okviru triletnega projekta *Colonia Ulpia Traiana Poetovio* - nastanek in razvoj mesta (2019-2022). Terenska dela so obsegala natančne geofizikalne raziskave (2019-2020) in izkopavanja (2020). V letu 2022 je bilo analizirano drobno gradivo in terenska dokumentacija. Pokazalo se je, da sta bili odkriti sledi dve fazi rimskega vojaškega tabora iz sredine in druge polovice 1. st.

Raziskave urbanizma v Petovionu so priložnost, da prepoznamo, kako se v arhitekturi odražajo različni vplivi in pojavi, ki so oblikovali mesto: kakšna je bila vloga priseljencev iz Italije, staroselska in keltska tradicija, katere so lokalne posebnosti in kaj od tega je preživelo do danes, kakšna je bila mestna uprava in širše administrativne funkcije, v čem je Petoviona bolj kozmopolitska od današnjega Ptuja in kakšna je bila cena za to, katere so bile strateške in obrambne funkcije mesta v lokalnem in širšem prostoru. Podatki o razvoju mestnega središča bodo omogočili lažjo primerjavo z drugimi mesti v Panoniji in Noriku ter boljše razumevanje vloge Petovione v hierarhiji rimskih mest in s tem določiti njegovo (brez dvoma pomembno) vlogo pri oblikovanju skupne evropske dediščine.

Z odkrivanjem kronologije, funkcije in faz posameznih objektov in celotne naselbine bomo naredili bistveni kakovostni preskok v poznavanju razvoja Petovione in ga umestili v širši zgodovinski kontekst. Z rezultati raziskave so bo izboljšala relevantnost primerjalnih študij, ki se posvečajo širšemu prostoru Podonavja in obogatilo skupno znanje o rimski dobi ter omogočilo boljše razumevanje kompleksnega historičnega in kulturnega pojava Rimskega imperija.

6 ANALIZA IN OCENA STANJA

6.1 ZGODOVINA RAZISKAV

Celoviti pregled raziskav Panorame je pripravila Marija Lubšina Tušek (Lubšina Tušek 2015), črpali pa smo tudi iz Temeljne topografske zbirke arheoloških najdišč Ptuja na Inštitutu za arheologijo ZRC SAZU.

Večina arheoloških podatkov izvira iz naključnih odkritij v 19. in 20. st., manjših sondiranj in arheoloških nadzorov. Za naselbino so zelo pomembne sistematične raziskave Mihovila Abramića leta 1911 (Abramić 1914) in Balduina Sarie 1913 (Saria 1922). Toda šele z geofizikalnimi meritvami v letih 2007, 2012 in 2015 smo dobili vpogled v raster celotne naselbine (Mušič 2015). O grobišču največ zveemo iz poročil o arheoloških nadzorih Ivana Tuška (Tušek 1983; dokumentacija ZVKDS– OE Maribor).

Seznam arheoloških odkritij predstavljamo v obliki tabele. Urejen je kronološko. Za letnico je navedeno, na katerem izmed območij, kot smo jih opredelili v knjigi, poteka raziskava. Podan je tudi sklic na pregled raziskav Marije Lubšina Tušek in prva oz. najpomembnejša omemba v literaturi.

Zgodovina raziskav

Tabela 1: kronološki pregled

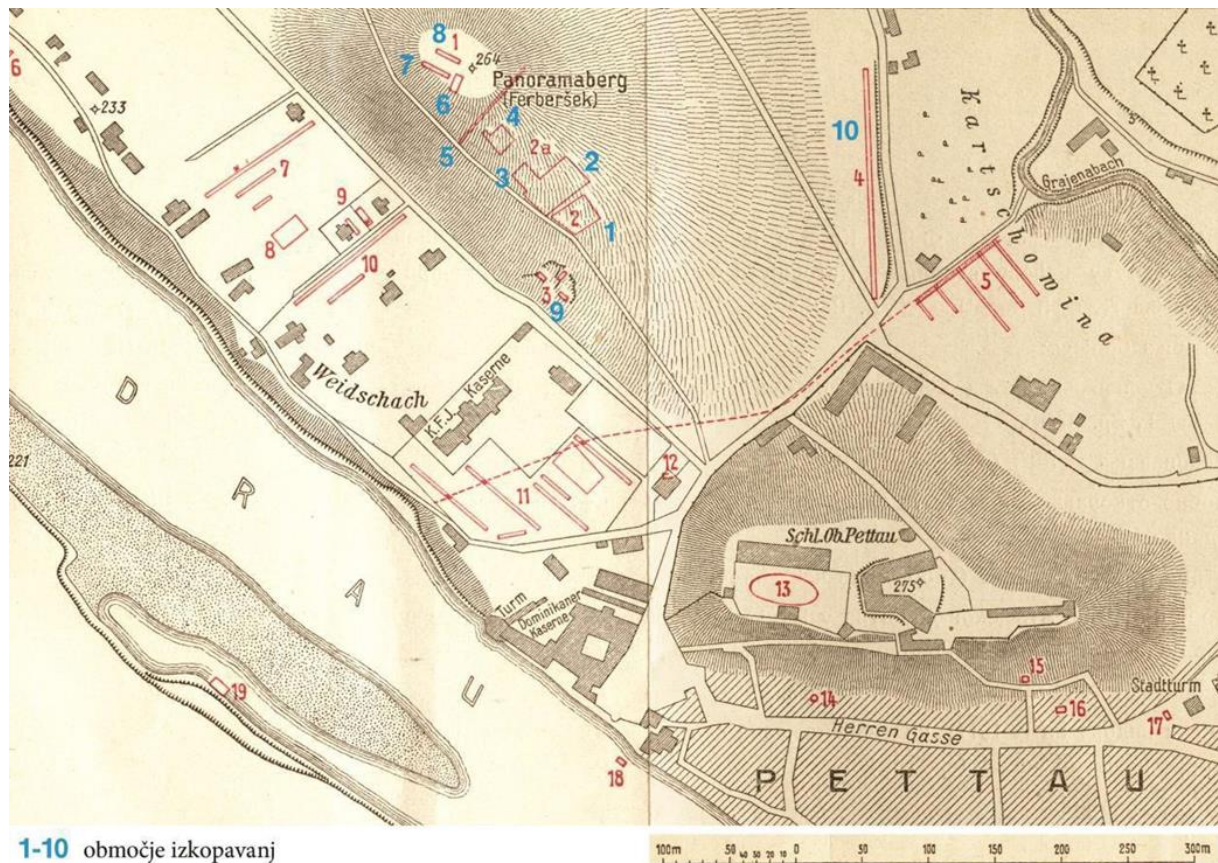
Leto	Območje	Natančnost lokacije	Vrsta odkritja ali raziskave	Ostanki
1816	-	ne	naključno	grob
1840	-	ne	naključno	oltar
1841	-	ne	naključno	oltar
1877	-	ne	naključno	posamične najdbe
1894/95	2/8	ne	naključno	stavbni ostanki
1900	2/1–3; 4	ne	naključno	stavbni ostanki, grob
1907	1	približno	sondiranje	posamične najdbe, stavbni ostanki
1907	4	ne	naključno	stavbni ostanki
1907	5	ne	sondiranje	posamične najdbe
1911	2/5 (ali 2/6); 2/8	približno	izkopavanje	stavbni ostanki
1913	2/6–8	približno	sondiranje	stavbni ostanki, grobovi
1915	5	približno	naključno	grobovi
1928	4	ne	naključno	stavbni ostanki, oltar
pred 1933	-	ne	naključno	posamične najdbe
1935/36	5	ne	naključno	grobovi
1936	2/7	ne	naključno	oltarna pregrada
1936/37	3?	ne	naključno	latenska zapestnica
1937	2/1–2	približno	sondiranje	stavbni ostanki, grobovi
1937	3?	ne	naključno	stavbni ostanki
1937	5	ne	naključno	grobovi
1940	4	ne	naključno	posamične najdbe
1944/45	4	ne	naključno	stavbni ostanki

MESTNA OBČINA PTUJ

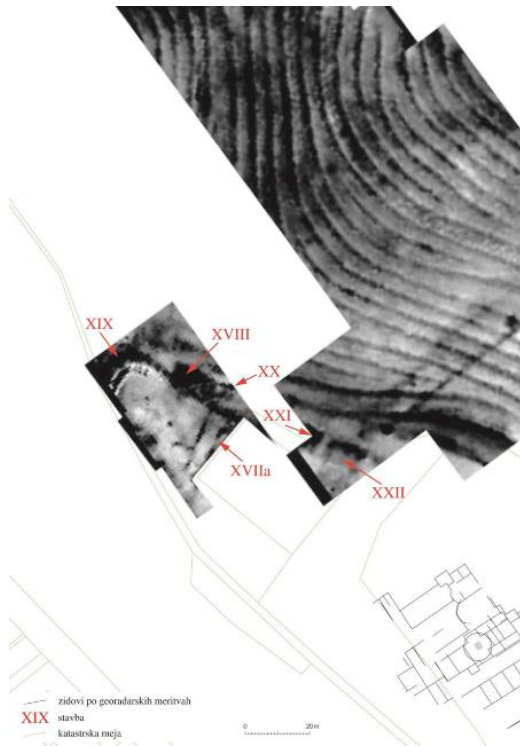
1945	5	ne	naključno	oltar
1948	2/8	približno	sondiranje	stavbni ostanki, grobovi
1950	5	da	sondiranje, topografija	vodovod
1952	3	ne	naključno	stavbni ostanki
1953	4	ne	naključno	cesta, stavbni ostanki
1954	2	ne	naključno	posamične najdbe
1959	2/1; 3	da	nadzor	stavbni ostanki, cesta
1965	2/1-6; 3	ne	nadzor	stavbni ostanki
1966	2/1-6; 3	ne	nadzor	stavbni ostanki
1983	1; 2/1-3; 2/7-8; 3; 5	da	nadzor	stavbni ostanki, grobovi
1983	2/1; 3	da	nadzor	stavbni ostanki, cesta
1983	5	da	sondiranje	vodovod
1986	3, 5	ne	naključno	kamniti spomeniki
1986	4	da	nadzor	stavbni ostanki
1989	2/8	da	naključno	stavbni ostanki
1996	3-4	da	nadzor	stavbni ostanki
2004	4	da	nadzor	stavbni ostanki
2007	2/1-3; 2/5-8; 3; 4	da	geofizikalne raziskava	stavbni ostanki
2009	3-4	približno	uničenje	posamične najdbe
2012	2/5-7	da	geofizikalna raziskava	stavbni ostanki
2015	1-5	da	geofizikalni pregled	stavbni ostanki
2017	2, 3, 4	da	nadzor	posamične najdbe
2017	2/8	da	sondiranje	stavbni ostanki
2020	2/7	da	sondiranje	obzidje s stolpom

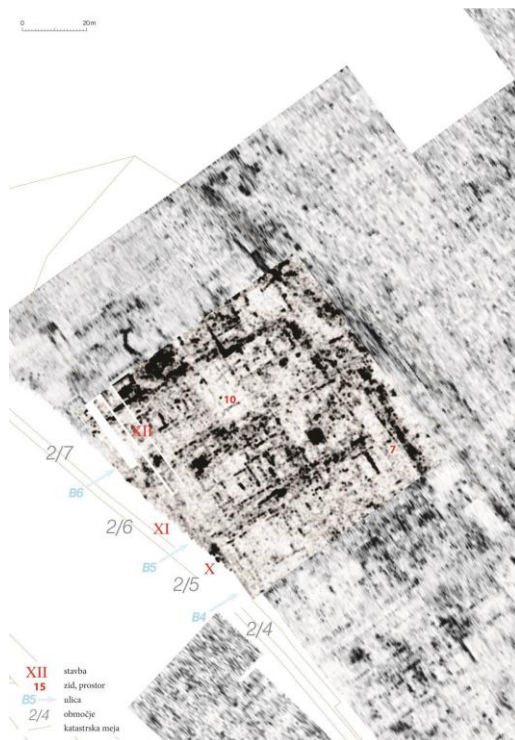
1-10 območje izkopavanj

Slika 33: Izsek s Panoramo iz Abramičeve karte arheoloških najdišč Ptuja. Območja starih izkopavanj in interpretacija (1–10). (Osnova: Abramić 1914, sl. 136 = Saria 1922, karta 1).

1 – izkop 1911 (stavba X); 2 – sondiranje 1913; 3 – terme 1913; 4 – peristil 1913; 5 – sonda 1913; 6 – sondiranje 1911 (stavba XVIIb); 7–8 – sondiranje 1911; 9 – sondiranje 1907; 10 – izkop 1907

Slika 34: Panorama. Območje 2/8. Slika meritev upornosti (po Mušič 2015, sl. 45).

Slika 35: Panorama. Območja 2/5 do 2/7. Slika georadarskih meritev na globinah 27–33 cm. Razdalja med georadarskimi profili 0,5 m.

MESTNA OBČINA PTUJ

6.2 PREGLED ARHEOLOŠKIH OSTANKOV NA PANORAMI¹

Metoda dela

Ključnega pomena za ovrednotenje arheoloških sledov so bile geofizikalne raziskave (Mušič 2015), ki so dale vpogled v celotni raster pozidave, točno umeščen v prostor. Starejše arheološke podatke, ki so praviloma nenatančno ali zelo slabo umeščeni v prostor so povezni z rezultati geofizike. Osnove je objavil _____

Na podlagi oblike griča in za lažjo orientacijo je Panoramo razdeljena na pet območij (sl. 4):

1. strmo jugozahodno pobočje,
2. blago jugovzhodno pobočje z najvišjim vrhom,
3. strmo severovzhodno pobočje,
4. severovzhodno vznožje,
5. strmo severno pobočje z nižjim severnim vrhom. Veliko in za poselitev najbolj ugodno območje 2 smo na osnovi arheoloških podatkov razdelili še na osem delov: 2/1 do 2/8 (sl. 4).

Geofizikalne raziskave

Rezultati geofizikalnih raziskav, ki so potekale v letih 2007, 2012 in 2015 ter so zajele celotno območje Panoram, so dali osnovno ogrodje za razumevanje poselitvene slike (celovito poročilo: Mušič 2015).

S prvimi meritvami leta 2007 je bil ugotovljen potencial območja in smisel nadaljevanja raziskave.

Leta 2012 je bila z georadarjem na območjih 2/5, 2/6 in na južnem delu območja 2/7 izmerjena površina, velika nekoliko manj kot 1 ha (sl. 36). Uporabljena je bila manjša, visokoločljivostna, 400 MHz georadarska antena. Profili so bili merjeni na 0,5 m. Rezultati so pokazali pravilen raster dobro ohranjenih temeljev stavb z vzporednimi ulicami, gradnjo na terasah, relativne razlike v globini zidov pod današnjo površino in višino njihove ohranjenosti. Na več mestih se je dalo določiti tudi različne faze gradnje.

V letu 2015 so bile izvedene obsežne geofizikalne raziskave na vseh dostopnih površinah Panoram v obsegu približno 17 ha. Uporabljenih je bilo več raziskovalnih postopkov:

- georadarska metoda (GSSI SIR3000, 400MHz antena; sl. 37);
- magnetna metoda (meritve gostote magnetnega pretoka totalnega magnetnega polja, Geometrics G-858, gradientni način; meritve magnetne susceptibilnosti, Kappameter KT-5; sl. 38);
- upornostna metoda (Geoscan RM15, geoelektrično kartiranje; sl. 30 in 35).

¹ Horvat, J., Mušič, B., Dolenc Vičič, A. in Ragolič, A., 2020, Arheološka najdišča Ptuja, Panorama, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 41. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Slika 36: Panorama. Mreža antičnih zidov, ulic in poti. Georadarska slika, združeni posnetki z vseh globin.

Slika 37: Panorama. Mreža antičnih zidov, ulic in poti. Slika raziskav z magnetno metodo.

Prednost sta imeli georadarska in magnetna metoda, z upornostno metodo pa so bili dopolnjeni rezultati predhodnih dveh na mestih, kjer so bili potrebni dodatni podatki ali pa meritve z georadarsko metodo zaradi konfiguracije terena (strmine s terasami) niso bile mogoče.

Na rezultatih magnetne metode so bile arhitekturne ostaline slabo vidne zaradi zelo majhne razlike v magnetni susceptibilnosti med zidovi iz peščenjaka in njihovo neposredno okolico. Drugi razlog za slabšo izpovednost rezultatov magnetne metode je lahko tudi prekritost zidov z ruševino.

Razdalja med georadarskimi profili je bila 1 m, georadarske sledi pa si vzdolž profilov sledijo v razdalji 4 cm. Zaradi zelo nehomogene sestave pod površja so bili za izdelavo časovnih rezov georadarskih odbojev za izbrane globinske intervale uporabljeni vsakič nekoliko prilagojeni postopki filtriranja, odvisno od posebnosti arheoloških ostankov in naravnega okolja. Za skupno georadarsko sliko so bili uporabljeni tisti intervali globin, ki so bili za posamezen sektor najbolj izpovedni. Ob tem je potrebno poudariti, da ti rezi ne vključujejo vseh arheoloških informacij, ki so bile pridobljene z georadarsko metodo. Za popolnejši vpogled v rezultate georadarske raziskave je bilo potrebno upoštevati tudi serije horizontalnih rezov za številne intervale globine (prim. sl. 11, 12, 14-17 in 39).

Slika 38: Panorama. Območja 2/1 do 2/3, stavbe I–V in trg VI. Interpretacija georadarskih meritev na globini 96–115 cm. (Za območji 1 in 3 so združeni posnetki z vseh globin).

MESTNA OBČINA PTUJ

Leta 2015 so bile raziskane globine do največ dveh metrov pod današnjo površino. Rezultati so pokazali dokaj jasno sliko organizacije rimskega mesta (sl. 12 in 37). Ugotovljeni so bili tlorisi stavb ter debeline in globine zidov, na katerih se pojavijo, kakor tudi globine, do katerih segajo. Po enotni kontrastnosti georadarskih odbojev sodeč, so bile stavbe dokaj podobno grajene. Uporabljen je bil isti kamninski gradbeni material, zidovi so bili povsod debeli okoli 60 cm, le na nekaterih mestih so bili debelejši.

Ugotovljene so bile manjše nivojske razlike (okoli 0,5 m), ki kažejo na terasiranje, s katerim so pri izgradnji postopno odpravljali blagi naklon jugovzhodnega pobočja. Na nekaterih mestih so bile ugotovljene tudi gradbene faze.

Močni georadarski odboji znotraj nekaterih prostorov so lahko posledica ruševin oziroma tlakov. V nekaterih prostorih so bile ugotovljene močne magnetne anomalije termoremanentnega tipa, pri čemer gre lahko za porušene strešne konstrukcije iz opečnih strešnikov ali kakšne druge vire močnih magnetnih anomalij, kot so npr. peči in opečni elementi centralnega ogrevanja.

Omejitve rezultatov geofizikalnih raziskav

Globoke terase na pobočjih so zelo omejevale izpovednost geofizikalnih raziskav (prim. sl. 37 in 38).

Slabše ohranjeni zidovi (npr. v višino ene lege) so zelo slabo vidni ali nevidni zaradi nehomogene geološke podlage in majhnih razlik med zidovi iz peščenjaka in njihovo neposredno okolico.

Na območju 2/1 se začnejo arheološke plasti na globini 1,5 m in segajo vsaj do globine 3 m, tako da jih georadarske meritve niso dosegle.

Leta 2015 je bila merjena razdalja med georadarskimi profili 1 m, leta 2012 pa 0,5 m.

To pomeni, da je bila izmera leta 2012 na območjih 2/5, 2/6 in delu 2/7 bolj natančna in se zidovi bolje vidijo kot na drugih delih Panorame. Razlika v kakovosti podatkov je dobro opazna na sestavljenih slikah dveh različnih georadarskih meritev (sl. 36).

Upoštevač zgornje podatke moramo torej vedeti, da je realna slika arheoloških ostankov pod površjem mnogo bolj zapletena, kot je videti na interpretaciji rezultatov geofizikalnih raziskav.

Uporaba rezultatov geofizikalnih raziskav

V analizi arheoloških podatkov s Panorame so upoštevali skupno georadarsko sliko (sl. 37), interpretacije georadarskih izmer za vse globine skupaj (sl. 12, 17, 27 in 29) in posebne interpretacije za štiri globinske intervale: 96–115 cm, 78–98 cm, 61–80 cm, 44–63 cm (sl. 11, 14–17 in 39). Za območja 2/5–7, ki so bila merjena z georadarskimi profili na 0,5 m, predstavljamo tudi intervale štirih izbranih globin: 49–55 cm, 43–49 cm, 37–43 cm, 27–33 cm.

Za nekatere dele Panorame smo dobili pomembne podatke iz rezultatov upornostne (za območji 2/8 in 5; sl. 30 in 35) in magnetne metode (za območje 4; sl. 38).

MESTNA OBČINA PTUJ

6.3 RANLJIVOST IN OGROŽENOST SPOMENIKA

Splošna ocena ranljivosti spomenika

Ostaline so dobro zaščitene s sedimentnimi nanosi tako, da ni neposredne izpostavljenosti ostalin naravnim dejavnikom (padavine, zmrzal). Na strmejših predelih obstaja nevarnost plazenja ali erozije, ki bi lahko negativno vplivala na ostaline.

Poplavna ali seizmična ranljivost nista zaznani.

Ocena ogroženosti spomenika

Največjo ogroženost arheološkim ostalinam predstavljajo kakršni koli posegi. Velika je tudi dolgoročna ogroženost zaradi morebitnega neprimerne vzdrževanja ali nezadostnosti finančnih virov za vzdrževanje. Vse naštetje lahko povzroči dolgotrajno degradacijo spomenika, kar lahko pomeni tudi vključevanje spomenika v turistično ponudbo brez ustrezne interpretacije, ki bi vsebinsko in organizacijsko usmerjala obiskovalce in jih hkrati usposabljala za uživanje dediščinske dobrobiti na Panorami.

Zelo veliko grožnjo arheološkemu najdišču, kjer so ostaline skrite pod zemljo, predstavlja njegova neprepoznavnost. Za povečanje prepoznavnosti pa je potrebno najdišče interpretirati.

6.4 OHRANJANJE IN VAROVANJE SPOMENIKA

Splošne usmeritve

Celotna Panorama predstavlja arheološko najdišče najvišje kategorije, zato mora biti vsak poseg v prostor v skladu z varovanjem dediščine, pri čemer pa morajo biti upoštevane tudi potrebe sodobne družbe po izobraževanju, uživanju prostega časa in po identitetnih potrebah.

Arheološke ostaline so varovane na površini in pod površino zemljišč na prostoru griča Panoram (OPN, območje urejanja OPPN št. PA01) kot vir poznavanja kulturnega delovanja človeka v preteklosti in kot sredstva za arheološko, zgodovinsko znanstveno proučevanje in kot temeljni identitetni in razvojno-gospodarski, tudi turistični kapital.

Varujejo se kulturne, arheološke, zgodovinske, naselbinske, umetnostno-arhitekturne in krajinske vrednote območja spomenika v celoti in njihovi izvirnosti na kraju njihovega nastanka.

Varujejo se nepozidana zemljišča in površine pred izgradnjo takšnih objektov, naprav in drugih oblik posegov trajnega ali začasnega značaja, ki destruktivno vplivajo na arheološke podpovršinske kulturne plasti in strukture, onemogočajo arheološke znanstvene raziskave ali ne prispevajo k povečanju pričevalnosti varovanih kulturnih vrednot v območju kulturnega spomenika.

Posegi v arheološke kulturne zemeljske plasti in strukture spomenika dopustni le v procesu arheoloških interdisciplinarnih raziskav z namenom prezentacije in interpretacije struktur in posameznih sklopov, v skladu z določili in po predhodnem soglasju pristojne strokovne javne službe varovanja kulturne dediščine, ob upoštevanju kulturnovarstvene zakonodaje.

MESTNA OBČINA PTUJ

Pred rekonstrukcijo obstoječih objektov in naprav ali izgradnjo novih, ki so v javno korist in omogočajo interpretacijo in javno predstavitev varovanih sestavin ali delov enote arheološkega spomenika ter povečujejo njegovo pričevalnost v prostoru, je potrebno opraviti predhodne arheološke raziskave iz prejšnje alineje.

Rabe in posege v odprti prostor je potrebno podrediti varovanju in vzdrževanju varovanih vedut na grič Panoramo, Vičavo, Muzejski trg z dominikanskim samostanskim kompleksom in srednjeveško utrdbo ter reko Dravo in ohranitev pogledov z griča Panorame, varovanje in vzdrževanje historičnega prostora s strmino srednjeveške ceste med Malim gradom (Prešernova ulica 33, 33a, 35) in Prešernovo ulico 37.

Omogočanje dostopnosti spomenika, njegovih posameznih sestavin ali vsebinskih sklopov, javnosti v meri, ki ne ogroža varovanja njegovih posameznih vrednot in vrednosti, kakor tudi v sorazmerju z možnostmi lastnikov oziroma posestnikov, pri čemer se upoštevajo tudi potrebe lokalne skupnosti, ki niso v nasprotju z varstvenimi ukrepi.

Prepoved postavljanja nosilcev reklam in reklamnih panojev, kjer so izvzete označbe spomenika ali njegovih posameznih sestavin in sklopov ter razlagalne table za povečanje pričevalnosti in v prid interpretacije spomenika in ki so v službi potreb javnosti, v skladu s predpisi in po predhodnem soglasju pristojne javne službe varovanja kulturne dediščine.

Usmeritve za ohranitev varovanih vrednot

In situ – na izvornem prostoru spomenika – se ohranjajo vsi elementi (zidovi, temelji, kanali, vodnjaki), ki so trenutno ohranjeni na terenu. Najbolj izpovednim elementom je s primerno prezentacijo in interpretacijo potrebno zagotoviti novo funkcijo, ki bo v službi ohranjanja vsebin in vrednot spomenika ter v skladu s potrebami sodobne družbe, posebej lokalne skupnosti.

Vse prezentirane elemente je potrebno opremiti z multi-interpretativnimi vsebinami. Za lažje razumevanje se uporabi različna interpretacijsko-komunikacijska sredstva, način interpretacije je treba prilagoditi potrebam javnosti.

6.5 PROMETNA UREDITEV

Dostopi

Območje arheološkega parka je dostopno za motorna vozila in kolesarje ter pešce iz smeri starega mestnega jedra po Prešernovi ulici in čez Muzejski trg po južni strani grajskega hriba, po severni strani grajskega hriba po Raičevi ulici, po cesti iz smeri Vurberk vzdolž Grajene ter lokalno iz naselja Vičava. Pešci lahko dostopajo do Panorame tudi neposredno z grajskega hriba.

Parkiranje

Parkiranje je trenutno urejeno na območju grajskega hriba, tik ob JV robu območja Panorame.

Javni prevoz

Avtobusi javnega mestnega prometa na liniji Mestno jedro imajo postajališče št. 8. na območju parkirišča pod gradom, v neposredni bližini dostopa do Panorame.

MESTNA OBČINA PTUJ

6.6 ANALIZA STANJA TURIZMA DO LETA 2021²

Mesto Ptuj z okolico je zanimiva turistična destinacija iz več razlogov: zgodovinski dokumenti ga umeščajo med najstarejša mesta v tem delu Evrope, ponaša se z bogato kulturno dediščino in naravnimi danosti, pestro festivalsko in umetniško produkcijo ter ponuja možnosti za izjemna vinsko-kulinarična doživetja. Kljub temu pa turizem ni dosegel zadostnega razvoja v primerjavi z drugimi slovenskimi mesti in glede na pričakovanja njegovih prebivalcev.

Iz gospodarskega vidika so tako na področju turizma neizkoriščeni potenciali in nadaljnje razvojne možnosti. V preteklih desetletjih je bilo na področju razvoja turizma na Ptuju veliko povedanega in zapisanega. Marsikaj je že bilo doseženega, marsikaj pa je ostalo zgolj na idejni ravni. Odgovornost za razvoj turizma je bila skozi leta organizirana na različne načine oziroma v sklopu različnih organizacijskih oblik, ki pa v daljšem časovnem obdobju niso uspeli obstati. V zadnjih letih je bila ta odgovornost razpršena med različnimi organizacijami, gospodarskimi subjekti, institucijami ter pod vplivom raznolikih pobud, ki pa vsaj na izvedbeni ravni niso bile v zadostni meri povezane in konsistentne v svojem delovanju. Na širši ravni Spodnjega Podravja je vlogo strateškega upravljalca destinacije prevzela RDO – ZRS Bistra Ptuj.

»Vizija in strategija Mestne občine Ptuj 2015-2025« kot temeljni razvojni dokument občine je opredelila turizem kot enega izmed svojih štirih ključnih razvojnih strateških usmeritev. Skladno s tem je Mestni svet Mestne občine Ptuj v začetku leta 2016 sprejel Odlok o ustanovitvi Javnega zavoda za turizem Ptuj kot krovne institucije, ki je odgovorna za celovito strateško upravljanje destinacije. Slednje vključuje načrtovanje razvoja in trženja turizma, razvoj turističnih produktov, promocijo, trženje in koordinacijo ter komunikacijo z vsemi deležniki.

SWOT analiza trajnostnih gospodarskih dejavnosti

PREDNOSTI	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - Izjemna lokacija na obrobju starega mesta. - Ptuj je znana turistična destinacija. - Privlačna zelena javna površina. - Že uveljavljene prireditve na območju Arheološkega parka. - Kontinuiteta arheoloških raziskav na tem območju. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nепrepoznana turistična ponudba. - Brez turističnih produktov.
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - Razvoj inovativnih in trajnostnih izdelkov z jasno opredeljeno kulturno vsebino. - Uporaba sodobnih informacijskih in komunikacijskih tehnologij za predstavitev kulturne dediščine. - Privabljanje domačih vlagateljev. - Priprava natečaja za oblikovanje krajine, ki bo podlaga za pripravo Občinskega podrobnega prostorskega načrta. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pomanjkanje finančnih virov za nadaljnji razvoj. - Nezadostna pozornost za ohranitev spomenika. - Navzkrižje interesov.

² Javni zavod za turizem Ptuj, 2022, Analiza stanja turizma na Ptuju do leta 2021 in razvojne usmeritve 2022-2028.

MESTNA OBČINA PTUJ

Obseg nastanitvenih kapacitet 2011 - 2021

Ptuj razpolaga z relativno ugodno strukturo nastanitvenih kapacitet za doseganje ugodne sezone pokritosti in dodane vrednosti. Hotelske in podobne kapacitete predstavljajo v letu 2021 46% delež vseh kapacitet. Kapacitete so se do leta 2018 znatno povečale, od takrat pa stagnirajo oz. s v času krize C-19, zaradi zapiranja dejavnosti (začasno?) celo znižajo. Za primerjavo je bilo v letu 2018 je v Mestni občini Ptuj 1.429 ležišč, v letu 2021 se je število zmanjšalo na 1.223.

Tabela 2: Obseg nastanitvenih kapacitet 2011 - 2021

Število nastanitvenih sob/enot (po vrstah nastanitve)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Hoteli in podobni obrati	212	217	206	206	219	232	230	230	230	230	230
Kampi	120	120	128	128	128	128	128	128	128	128	128
Ostale vrste obratov (sobe, domovi,...)	169	165	169	170	176	179	169	173	147	140	140
SKUPAJ VSE SOBE/ENOTE:	501	502	503	504	523	539	527	531	505	498	498

Število vseh ležišč (po vrstah nastanitve)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Hoteli in podobni obrati	447	458	435	403	462	486	489	489	489	489	489
Kampi	277	277	400	400	400	400	400	400	400	400	400
Ostale vrste obratov (sobe, domovi,...)	539	531	552	525	569	578	531	540	323	334	334
SKUPAJ VSA LEŽIŠČA:	1.263	1.266	1.387	1.328	1.431	1.464	1.420	1.429	1.212	1.223	1.223

Gibanje turističnega prometa 2011 - 2021

Od leta 2016 do 2019 je bila relativno ugodna rast turističnega prometa na Ptuju, predvsem na račun znatne rasti tujih gostov in prenočitev. V enakem obdobju smo zaznali počasen upad števila domačih gostov in prenočitev. Izrazit padec tujih gostov in prenočitev je bila v kriznem letu 2020 in delna nadomestitev s porastom domačih gostov v 2020, tudi kot posledica koriščenja turističnih bonov. V letu 2021 je bila ponovna hitra rast tujih gostov in prenočitev v primerjavi z 2020 in zadržanje nadaljnje rasti domačih gostov.

Tabela 3: Gibanje turističnega prometa 2011 - 2021

MO Ptuj	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vsi prihodi skupaj	55.508	55.827	54.353	56.613	59.127	59.819	64.165	66.019	67.062	32.138	44.447
Domači prihodi	25.369 45,7%	24.032 43,0%	23.268 42,8%	26.214 46,3%	27.026 45,7%	25.910 43,3%	25.029 39,0%	24.274 36,8%	22.701 33,9%	22.547 70,2%	26.562 59,8%
Mednarodni prihodi	30.139 54,3%	31.795 57,0%	31.085 57,2%	30.399 53,7%	32.101 54,3%	33.909 56,7%	39.136 61,0%	41.745 63,2%	44.361 66,1%	9.591 29,8%	17.885 40,2%
Vse prenočitve skupaj	147.820	147.581	134.738	136.408	145.700	142.887	152.593	152.179	157.036	90.845	105.703
Domače prenočitve	74.798 50,6%	69.402 47,0%	65.246 48,4%	70.660 51,8%	77.555 53,2%	74.594 52,2%	75.496 49,5%	70.353 46,2%	68.225 43,4%	70.450 77,5%	72.780 68,9%
Mednarodne prenočitve	73.022 49,4%	78.179 53,0%	69.492 51,6%	65.748 48,2%	68.145 46,8%	68.293 47,8%	77.097 50,5%	81.826 53,8%	88.811 56,6%	20.395 22,5%	32.923 31,1%
PDB skupaj	2,7	2,6	2,5	2,4	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3	2,8	2,4
PDB domači gostje	2,9	2,9	2,8	2,7	2,9	2,9	3,0	2,9	3,0	3,1	2,7
PDB tujih gostje	2,4	2,5	2,2	2,2	2,1	2,0	2,0	2,0	2,0	2,1	1,8

Analiza turističnega prometa na Ptuju 2021

Ptuj je v letu 2021, v drugem letu epidemije C-19, realiziral 38,3% več prihodov vseh turistov in 16,4% več prenočitev vseh turistov kot v letu 2020, kar je še vedno 33,7% manj prihodov in 32,6% manj prenočitev kot v rekordnem letu 2019. To predstavlja boljše okrevanje kot je povprečje v Sloveniji na področju rasti števila prihodov turistov (Slovenija v letu 2021 še vedno 35,8% nižje kot v 2019) in nekoliko slabše na področju števila prenočitev (Slovenija v 2021 le 29,2% nižje kot v 2019).

Pozitivna značilnost destinacije Ptuj v letu 2021 je izredna rast prihodov in prenočitev tujih turistov, ki je visoko nad povprečjem Slovenije in tudi višje ali najmanj primerljivo z drugimi mestnimi destinacijami, kar pa je po drugi strani tudi posledica izrednega padca tujih prenočitev na Ptuju v 2020.

MESTNA OBČINA PTUJ

Ključna slabost, sicer dobrega okrevanja destinacije Ptuj v letu 2021 je izredno znižanje povprečne dobe bivanja turistov, še posebej tujih turistov v primerjavi s predhodnim letom in tudi letom 2019. Le-ta se je v letu 2021 znižala na 2,4 dneva, pri tujih gostih celo na 1,8 dneva, kar je največje znižanje v primerjavi z drugimi mesti in tudi s povprečjem v Sloveniji.

Delež destinacije Ptuj v vseh prenočitvah realiziranih v Sloveniji je v letu 2021 posledično zdrsnil na 0,94% iz 0,99% kolikor je znašal v letu 2020 in tudi v 2019.

Tabela 4: Primerjalna dinamika ključnih kazalnikov turističnega prometa (Indeks rasti I-XII 2021/2020)

Destinacija	Vsi prihodi	Domači prihodi	Tuji prihodi	Vse nočitve	Domače nočitve	Tuje nočitve	Delež tujih nočitev '21	PDB vseh gostov 2021 (dni)	PDB vseh gostov I _{21/20}	PDB tujih gostov 2021 (dni)	PDB tujih gostov I _{21/20}
Ptuj	↑138,3	↑117,8	↑186,5	↑116,4	↔103,3	↑161,4	31,1%	2,4	↓84,1	1,8	↓86,6
Slovenija (pvp)	↑130,5	↑117,4	↑150,4	↑121,5	↑110,4	↑142,9	42,8%	2,8	↔93,1	2,6	↔95,0
Maribor	↑142,8	↑124,2	↑150,2	↑125,9	↑123,0	↑126,7	78,6%	2,4	↓88,2	2,5	↓84,4
Ljubljana	↑162,9	↑159,8	↑163,5	↑160,2	↑151,3	↑161,8	86,3%	2,1	↔98,4	2,1	↔99,0

Položaj in pomen Ptuja v slovenskem turizmu

Turistična destinacija Ptuj (območje MO Ptuj) dosega v 2019 0,99 % vseh prenočitev ustvarjenih v Sloveniji v letu 2019 v letu 2021 pa le še 0,94 %. Od domačih prenočitev realiziranih v Sloveniji Ptuj doseže v 2019 1,2 % delež v letu 2021 pa 1,13 % delež. Od vseh tujih prenočitev realiziranih v Sloveniji Ptuj dosega v 2019 0,61 % delež, v 2021 0,69 % delež.

Turistična destinacija Ptuj dosega 1,05 % vseh prihodov gostov ustvarjenih v Sloveniji v 2019 in 1,11 % v letu 2021. Od domačih prihodov realiziranih v Sloveniji se na Ptuj v 2019 realizira 1,49 % delež, v 2021 pa 1,22 % delež. Od vseh tujih prihodov realiziranih v Sloveniji Ptuj dosega 0,94 % delež v 2019 in 0,98 % v 2021.

Destinacija Ptuj razpolaga z 0,87 % vseh razpoložljivih sob (nastanitvenih enot) v Sloveniji in z 0,81 % vseh turističnih ležišč.

Dnevni in izletniški obisk na Ptuj

1. Zbirke Pokrajinskega Muzeja Ptuj – Ormož (PMPO)

V turistični destinaciji Ptuj PMPO upravlja z bogato kulturno dediščino, ki posamično in tudi kot celota predstavlja eno najpomembnejših turističnih privlačnosti Ptuja in okolice. Vse zbirke PMPO letno obišče med 50.000 do 80.000 obiskovalcev, pretežno (60-70 %) sicer slovenskih gostov od katerih je velik del obveznih ali fakultativnih šolskih programov. Kljub temu pa tudi mednarodni obisk od leta 2015 naprej konstantno narašča. Zbirke PMPO na ptujskem gradu predstavljajo eno najbolj obiskanih muzejskih zbirk na slovenskem.

2. Termalni Park v Termah Ptuj

Bazenski kompleks Termalni Park v Termah Ptuj od izgradnje (1974/76) spada med osnovno turistično in rekreacijsko infrastrukturo destinacije Ptuj, na osnovi katere se ni razvila le dodatna turistična nastanitvena ponudba v Termah Ptuj temveč jo uporabljajo tudi gostje nastanjeni pri drugih ponudnikih nastanitvenih turističnih kapacitet v destinaciji Ptuj in tudi številni dnevni obiskovalci in domačini. Obisk dnevnih kopalcev v Termalnem Parku Term Ptuj sicer v zadnjih 3 letih pred kriznim obdobjem C-19 upada, kar pa je, zaradi velikega dela zunanjih bazenov, pogojeno tudi z vremenskimi pogoji v mesecih od junija do septembra v posamičnih letih najverjetneje pa tudi s pomanjkanjem naložb v posodobitve ponudbe v zadnjih letih. Kljub temu se število dnevnih kopalcev v Termalnem Parku giblje od 170.000 do 200.000 letno.

MESTNA OBČINA PTUJ

3. Dominikanski samostan

Dominikanski samostan, kot prireditveni center v vrhunskem zgodovinskem objektu, predstavlja pomemben del prireditvene in turistične infrastrukture kot tudi eno do privlačnosti destinacije Ptuj, ki ga upravljajo mestne javne službe. Število dnevnih obiskovalcev za ogled zgodovinskega objekta iz leta v leto narašča, kar predstavlja potrditev privlačnosti za turistični obisk in dosega v letu 2019; 3.500 obiskovalcev v letu. Prav tako narašča tudi število prireditev, ki se dogajajo v prireditvenih prostorih Dominikanskega samostana in posledično tudi število obiskovalcev prireditev, ki v letu 2019 dosega 11.500 obiskovalcev različnih prireditev letno, v katere pa so vsi seveda večinoma domači gostje in domačini iz Ptuja in okolice.

4. Turistično Informacijski Center (TIC) Ptuj

TIC Ptuj, kot enota oz. ena od dejavnosti Zavoda za turizem Ptuj, predstavlja osnovno točko in izvajalca ter koordinatorja informiranja turistov in obiskovalcev v mestu. Točka lokacije TIC Ptuj v središču zgodovinskega mestnega jedra na Slovenskem trgu predstavlja tudi središčno turistično zgodovinsko privlačnost, kjer se giblje veliko število tujih in domačih turistov in izletnikov. Število obiskovalcev v TIC Ptuj tudi zato dosega okrog 13.500 letno, od katerih je večina (80 %) tujih gostov. Največje število obiskovalcev v TIC Ptuj se beleži v poletnih mesecih (avg, jul, sept) ko na Ptuj tudi sicer biva oz. ga obišče največje število tujih gostov oz. dnevnih obiskovalcev. Obisk na mesečni ravni v teh mesecih dosega od 4.000 do 5.000 obiskovalcev.

Izračun izgubljenih koristi zaradi C-19 v 2020-2021

Izgubljene koristi t.j. razlika posameznih kategorij med scenarijem turističnega prometa in njegovih ekonomskih posledic, ki bi se odvil brez krize C-19 in dejansko realiziranim prometom v tem obdobju, v številu prenočitev znaša razlika za leto 2020; 75.621 prenočitev, za leto 2021; 66.337 prenočitev oz. skupaj za celotno opazovano obdobje dveh let; 141.958 vseh izgubljenih prenočitev.

Razlika izgubljenih koristi v prihodkih nastanitvenih gostinskih obratov na območju MO Ptuj znaša za leto 2020 4,0 Mil. EUR, za leto 2021; 3,6 Mil. EUR oz. skupaj za celotno opazovano obdobje dveh let; 7,6 Mil. EUR izgubljenih prihodkov.

Razlika izgubljenih koristi v prihodkih vseh ostalih posrednih in induciranih prihodkov iz naslova potrošnje turistov in turističnih ponudnikov v okolju znaša za leto 2020 5,0 Mil. EUR, za leto 2021; 4,46 Mil. EUR oz. skupaj za celotno opazovano obdobje dveh let; 9,5 Mil. EUR izgubljenih prihodkov.

Razlika izgubljenih koristi v prihodkih MO Ptuj iz naslova Turistične takse znaša za leto 2020 151.242 EUR, za leto 2021; 132.674 EUR oz. skupaj za celotno opazovano obdobje dveh let; 283.916 EUR izgubljene turistične takse.

Iz naslova zmanjšanja prihodkov turističnih in povezanih gospodarskih subjektov na območju MO Ptuj je bilo ogroženih oz. izgubljenih 63 delovnih mest neposredno pri nastanitvenih turističnih ponudnikih in 47 delovnih mest v ostalih s turizmom povezanih dejavnostih oz. skupaj 111 delovnih mest na območju MO Ptuj.

Ob tem niso zajeti še dodatni izgubljeni prihodki javnega sektorja (državnih blagajn in občine) iz naslova zmanjšanja vplačil DDV, prispevkov in davkov, ipd. ki predstavljajo še dodatno izgubljeno korist.

MESTNA OBČINA PTUJ

Nadaljnji razvoj turizma na Ptuju

Posledice epidemije bo potrebno odpraviti z ukrepi in s strateškimi usmeritvami:

- Predlog ključnih strateških razvojnih usmeritev na področju razvoja turizma.
- Razvojne usmeritve v luči posledic epidemije Covid-19 in ukrepov za okrepanje in odpornost na področju turizma v okviru Slovenije in EU.
- Uskladitev razvojnih ciljev, politik in ukrepov s strateškim okvirjem nove strategije trajnostne rasti slovenskega turizma 2022-2028.

6.7 DIGITALIZACIJA IN INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA

Pojem informacijsko-komunikacijske tehnologije (vnaprej IKT) razumemo kot nabor najrazličnejših informacijsko-komunikacijskih nosilcev vsebin ter omrežij, ki omogočajo shranjevanje, obdelavo in prenos informacij.

Orodja IKT delujejo kot posrednik med arheološkim parkom in uporabniki. Omogočajo učinkovitejšo manipulacijo z vsebinami, boljše spremljanje in obdelavo informacij, prav tako pa pripomorejo k večji dostopnosti in inkluzivnosti obiskovalcev. Nove tehnologije nudijo obiskovalcem boljše izkušnje in razumevanje dediščine, saj jo približajo s pomočjo poustvarjanja preteklosti, spodbujajo nove interpretacije v procesu raziskovanja in nudijo nove priložnosti za izobraževanje o dediščini, tudi s pomočjo skozi igro.

Trenutno v arheološkem parku ni nameščenega nobenega orodja IKT. Na območju Panoram so postavljene informativne table in kopije spomenikov.

SWOT analiza orodij IKT

PREDNOSTI	SLABOSTI
- Dodana vrednost in večja prepoznavnost AP in celotnega območja.	- Pomanjkanje celovite digitalne politike in integriranega orodja za upravljanje AP.
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
- Projekt Transfer: model upravljanja, ki vključuje IKT orodja in ima številne pozitivne učinke za AP in celotno območje, kjer se ta nahaja.	- Pomanjkanje kontinuitete projektov, programov in strategij.

MESTNA OBČINA PTUJ

7 USMERITVE RAZVOJA PARKA

Na območju je potrebno omogočiti javno predstavitev celote, posameznih varovanih sestavin ali delov enote spomenika. Interpretacijo je potrebno usmeriti v posredovanje družbenih vrednot spomenika. Arheološki park mora biti oblikovan tako, da ne ogroža varovanih vrednot, spodbuja njihovo vključevanje v sodobno družbo, in zasnovan s predhodnim soglasjem pristojne strokovne javne službe za varovanje kulturne dediščine z upoštevanjem kulturnovarstvene zakonodaje in drugih predpisov.

Pred izvedbo načrtovanja arheološkega parka je potrebno v največji možni meri upoštevati participatorni pristop / aktivno vključevanje lokalne javnosti. Le na podlagi določitve osnovnih izhodišč komu (kateri javnosti) in v kakšni obliki bo arheološki park namenjen, je bilo mogoče določiti izhodišča za vse potrebne dejavnosti.

Oblikovanje arheološkega parka je mogoče na tri osnovne načine oziroma v različnih kombinacijah le teh:

1. Krajinska ureditev območja

Krajinska ureditev se izvede tako, da pripomore k interpretaciji območja. Izhodišče načrta krajinske ureditve je konservatorski načrt. Različne parkovne ureditve in sprehajalne poti z zasaditvami lahko ob pomoči sodobnih interpretacijskih sredstev ponazarjajo rimske ulice, trge, stavbe, grobišča itd. Ob tovrstni ureditvi se ne posega v strukturo ostalin, omogočeno pa je prostorsko razumevanje ostankov, ohranjanje prostora spomina in njegovo večplastno doživljanje ob večnamenski (rekreativni, sprehajalni, učni, delavniški,...) uporabi. Krajinska ureditev se v veliki meri izvede tudi pri predstavitvi in interpretaciji objektov v naravi, pri čemer je treba paziti na usmerjanje pozornosti na vsebinske vrednote spomenika (npr. grobišče, svetišče, cerkev, forum,...) zahtevajo različen interpretativni pristop.

2. Predstavitev in interpretacije objektov v naravi

Predstavitev in interpretacija objektov v naravi prinese s seboj veliko zahtevnih odločitev. Na prvem mestu so arheološke raziskave. Ne glede na obseg ali faznost raziskav jim sledi utrjevanje in restavriranje izkopanih ostalin in situ. Predstavitev in interpretacija objektov bi bila v veliki meri odvisna od stanja objektov ter od novo pridobljenih informacij. Enako velja za premične ostaline, to je drobne najdbe, za katere bi bilo potrebno predvideti prostor za muzejsko razstavo, skupaj s predstavitvijo in interpretacijo, ki mora obdržati vez s spomenikom.

V navedenem primeru lahko ob raziskavah pride tudi do različnih slojev ostalin, ki so časovni ali prostorski. V teh primerih se mnogokrat postavlja dilema kako, predstaviti posamezne sloje. Pri sprejemanju odločitve je treba slediti konceptu predstavitve celote v prid potrebam javnosti.

Izkopane ostaline bo potrebno ustrezno zaščititi pred propadanjem, kar lahko pomeni tudi oblikovanje in gradnjo zaščitnih objektov, ki naj se vključijo v predstavitev kot način interpretacije spomenika.

Prednost pri raziskavah in predstavitvi bi tako imela območja, ki so bila odkopana v letih 1911 in 1913 ter za katera že imamo precej podatkov (stavba X – svetišče, trgovski prostori?; stavba XVI – terme), z revizijskimi izkopavanji pa bi bilo mogoče pridobiti še nadaljnje podatke.

Za predstavitev in interpretacijo bi bili najbolj primerni tisti objekti, ki najbolj ponazarjajo svojo namembnost v mestu, poudarijo posebnosti Petovione ter imajo širši kulturnozgodovinski (npr. za razvoj antičnega mesta, za predstavitev dobe) ali estetski pomen. Prednost bi imeli tudi objekti, ki so dobro vidni na georadarski sliki ali sliki

MESTNA OBČINA PTUJ

upornosti, kar pomeni, da so zidovi dobro ohranjeni. V takšnih primerih je lahko območje sondiranj oz. izkopavanj optimalno zamejeno.

Glede na naštetu bi v ožji izbor za raziskave, prezentacijo in interpretacijo prišli sledeči objekti:

1. Objekt XXX – domnevno obzidje s stolpom (arheološke raziskave v letu 2020).
2. Stavba XVIIa – domnevno svetišče.
3. Stavba XVI – terme.
4. Stavbe X–XIII (izbor) – večnamenski prostori (vojska, trgovina, obrt).
5. Cerkev.
6. Stavba XV – zelo dobro ohranjena, funkcija neznana.
7. Okrogel prostor v stavbi XIV – domnevno terme.
8. Objekt XXVIII in vodovod.
9. Ena od bivalnih stavb (I ali VII).

Največji potencial za interpretacijo in prezentacijo ima osrednji del najdišča z največ arheološkimi ostalinami, kjer so potekala tudi izkopavanja (obzidje, templji, atriji, terme itd.). Torej celotno območje 2/1 - 8 in severovzhodno pobočje št. 3/1.

Ob upoštevanju želje lokalne skupnosti je predvidena na razgledni točki, kjer so izkopani temelji rimske stavbe, uporabo prostora za razgledišče (panoramski pogled na okolico) in okrepčevalnico s klopami. V tem delu bi prišla v poštev arhitekturna prezentacija prvotne rimske stavbe s sodobnimi elementi, ki pa ne smejo preglasiti interpretativnih značilnosti izvornega spomenika. Vsa infrastruktura bi v tem primeru lahko bila "skrita" na južnem pobočju. Ostali del področja 2 (skupaj s parcelo 3/1) predvideva skrajno previdne, zgolj površinske posege, v primerih kakršne koli strukture, ki bi zahtevala vkope, so predvidena predhodna izkopavanja in prezentacija odkritih struktur z vsebinskimi interpretacijami izvorne rabe prostora. Interpretacije, ki bi ne posegale v globino, bi obsegale zasaditev (pergole ali latniki z vinsko trto (samorodne vrste, ki ne zahtevajo škropljenja), struktur s pušpanom ali interpretacij z mrežnimi strukturami – v skladu s pričakovanji lokalne skupnosti, ki pričakuje zasaditev za senčne sprehode. Predlog je vključitev kopij (umetniških reinterpretacij) arheoloških najdb (kipci, predmeti, posodje, poseben izziv npr. Nutrice, kabirji itd.). Na južni strani vzpetine (območje 2/1-2) bi ostal odprt o prostor, ki bi omogočal izvedbe koncertov s premično opremo (oder, premične klopi ipd.).

Na območju 3/1 bi bilo mogoče izvesti t. i. "učilnice na prostem", ki bi omogočile izvedbe učnih ur na najdišču, v ta namen opremljenem z interpretativnimi tablami in infrastrukturo; ob tem je potrebno preveriti, na kašen način bi se območje funkcionalno krajinsko uredilo s čim manj posegov v globino. Območje 3/2 (severni del parcele 3), je zaradi izvedbe teras že utrpel poškodbe najdišča.

Na območju 3 na severu (sodobne terase in morda še neodkrite ostaline) režim varovanja dopušča premišljene posege in bolj sproščeno rabo ter poustvarjalno interpretacijo prostora. Predlagamo rabo v smislu igrišč (igrala, ki bodo interpretirala rimske teme in materialno kulturo), terase za sprehajalne in učne poti. Lahko vključuje tudi interpretativna dela umetnikov.

Območje 5 obsega prostor nekropole in dopušča posege s predhodnimi raziskavami in krajinsko interpretacijo prostora, ki naj z zasaditvijo različnih rastlinskih vrst interpretira in poustvarja občutje grobnih parcel, klopce in potke. Interpretacija mora temeljiti na ohranjanju prvotnega sakralnega pomena prostora oz. skrbeti, da se ohrani prostor spomina (za individualne sprehajalce in kontemplativnejše obiske v naravi). Tik pod vrhom (na nižjem od obeh vrhov Panorame) se na željo lokalne skupnosti odredi prostor čebelarjem, ki bodo z zasaditvijo zdravnih in mednih rastlin dopolnili grobišni prostor in mu dodali novo kvaliteto. Tudi tu so dobrodošle umetniške

MESTNA OBČINA PTUJ

interpretacije na vsebinske teme spomenika in temo najdb. Morda tudi oznake z imeni antičnih oseb, znanih s Panorame.

Območje 4 na severni strani so manj občutljive, uporabne površine, ki bi lahko služile za potrebno infrastrukturo v prostoru, namenjenim za eksperimentalno arheologijo in druge prireditve, ki ohranjajo zgodovinsko sporočilo in vrednote prostora.

Za akvadukt in zbiralnik vode je predvidena sodobna interpretacija poteka vode z sodobnim vodnjakom oziroma kakšno drugo interpretacija vodnega elementa. Ob tem je treba upoštevati potek potrebne infrastrukture, saj je treba zagotoviti minimalne posege, hkrati pa skrbeti za ohranjanje vsebinskih vrednot spomenika.

3. Interpretacijski center

Interpretacijski center bi bilo seveda smiselno oblikovati v neposredni bližini Panorame. Glede na velikost območja bi center mogoče lahko umestili tudi na Panoramo, vendar le na delu, kjer bi z dodatnimi arheološkimi raziskavami preverili neškodljivost posega za arheološke ostaline. Ker bi šlo v tem primeru za poseg v zaščiteni kulturno dediščino, bo treba oblikovati izhodišča, ki bodo upoštevala vse vidike varovanja kulturne dediščine od posega v veduto mesta Ptuj do samega posega v strukturo Panorame, in seveda upoštevati ustrezne prostorske načrte.

Zato bi bilo smiselno preveriti druge možnosti za umestitev interpretacijskega centra v neposredni bližini spomenika.

7.1 NAČRT IN USMERITVE ZA PREDSTAVITEV ARHEOLOŠKIH OSTANKOV

Namen načrta je na konkretnih arheoloških podatkih oblikovati osnovne smernice ureditve arheološkega parka na Panorami. Navajamo, na katerih mestih na Panorami in s pomočjo katerih nepremičnih ostankov lahko približamo obiskovalcem določene teme iz antične dobe. Na podlagi novih terenskih raziskav in novih spoznanj bo mogoče brez težav prilagajati osnovni načrt in dodajati nove teme.

Del te študije pa niso izvedbeni načrti in finančne zahteve, ker so le-ti odvisni od številnih dejavnikov in presegajo potrebe trenutne faze oblikovanja parka. Prav tako se ne posvečamo številnim možnostim povezovanja arheoloških spomenikov Panorame z drugimi lokacijami na Ptuj, s kulturnimi dogodki, z muzejskimi predstavami in možnostmi, ki jih nudi virtualno okolje. Vse te povezave bo mogoče kadarkoli dodati osnovnemu načrtu.

Načrt predstavitve in razlage arheoloških ostankov temelji na rezultatih arheoloških dognanj, ki so zbrani v delu J. Horvat, B. Mušič, A. Dolenc Vičič, A. Ragolič, Arheološka najdišča Petoviona. Panorama (2020; dalje Horvat et al. 2020) in v Konservatorskem načrtu za arheološko najdišče Panorama (2018). V teh študijah je tudi z vseh vidikov predstavljen pomen dediščine na Panorami.

V načrt smo pritegnili še rezultate najnovejših raziskav: B. Mušič, Poročilo o geofizikalni raziskavi. Panorama na Ptuj (2020), J. Horvat et al., Arheološke raziskave na Panorami na Ptuj 2020. Prvo poročilo (2021).

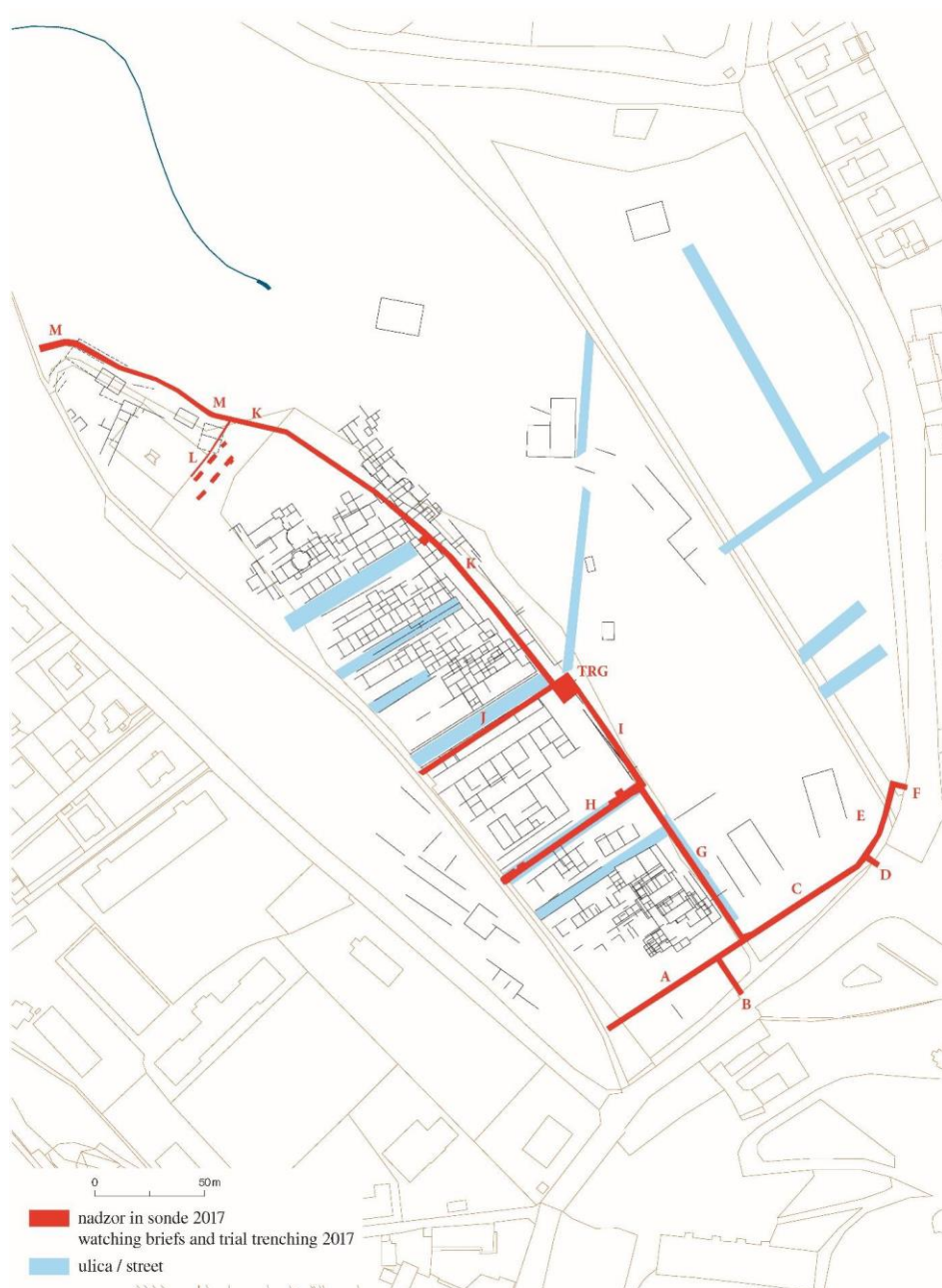

Izhodišča

Arheološki ostanki na Panorami niso vidni na površini. Njihovo lego in obliko lahko razpoznamo predvsem na slikah georadarskih raziskav.

V monografiji o Panorami (Horvat et al. 2020) je bil prostor razdeljen na pet območij, posamezni objekti in antične ulice pa so bili oštevilčeni (sl. 4 in 12). V nadaljevanju uporabljamo karte in oznake iz te objave.

Na Panorami so bile začasno urejene sprehajalne potke, ki so speljane po nekaterih ulicah antičnega mesta (sl. 39).

Slika 39: Panorama. Sodobne sprehajalne poti (po: Horvat et al. 2020, t. 14).

MESTNA OBČINA PTUJ

Po pomenu in kakovosti podatkov lahko razdelimo ostanke pod površino na več skupin:

1. Arhitekturni ostanki so locirani, dobro ohranjeni in na georadarski sliki dobro vidni:
  - a. funkcija je poznana;
  - b. funkcija je domnevna;
  - c. neznana funkcija.
2. Arhitekturni ostanki so locirani, a na georadarski sliki slabo vidni:
  - a. dobro ohranjeni ostanki, a potrebne so georadarske meritve v večji resoluciji;
  - b. slabo ohranjeni ostanki;
  - c. ostanki na severovzhodnem pobočju; zaradi globokih teras sodobnega sadovnjaka so bili deloma poškodovani, deloma pa zasuti;
  - d. na vznožju griča so zaradi erozije debeli nanosi zemlje; arheološki ostanki ležijo v veliki globini in jih geofizikalne metode slabše zaznajo.
3. Arhitekturni ostanki s poznano funkcijo, a samo približno locirani; stopnja ohranjenosti ni jasna. Gre za podatke s starejših izkopavanj, katerih lokacija na georadarskem načrtu je nezanesljiva.
4. Pomembni antični kamniti spomeniki, ki jih hrani muzej oziroma so vzdani v Mestni stolp. Izvirajo s Panorame, a iz sekundarne lege oziroma so podatki o njihovi primarni legi izgubljeni.

Na Panorami je le malo arhitekturnih ostankov, ki so dobro locirani, dobro vidni na georadarskih posnetkih ter katerih funkcija je jasna (npr. obzidje, ulice, trgi, sl. 14 in 38). Veliko arheoloških ostankov je lociranih, a je njihova funkcija domnevna oziroma neznana (npr. velike stavbe na jugovzhodnem pobočju). Nekaj pomembnih ostankov z znano funkcijo je samo približno lociranih oziroma so podatki o primarni legi izgubljeni (npr. terme, sl. 20). To pomeni, da imamo na razpolago razmeroma malo uporabnih podatkov za njihovo celovito predstavitev ter za predstavitev življenja v rimski dobi na Panorami.

Ker bodo nove arheološke raziskave prinesle še pomembne informacije, mora biti park načrtovan tako, da bo predstavitev mogoče dopoljevati.

V kratkoročnem in srednjeročnem obdobju načrtujemo naslednje terenske raziskave:

1. Georadarska izmera območij 2/2 do 2/4 v visoki resoluciji. Tako bomo pridobili bolj kakovosten načrt osrednjega dela Panorame.
2. Arheološke raziskave majhnega obsega (sondiranja), ki bodo pomagale pojasniti funkcijo in kronologijo posameznih objektov ter bodo prinesle številne podrobnosti, s katerimi se bo dalo popestriti predstavitev življenja v mestu.
3. Obsežnejše arheološke raziskave bodo odprle možnosti za ponazoritev poteka zidov v tleh, možnost konservacije originalnih zidov ter tlakov, možnost ponazoritve volumna stavb, rekonstrukcije itd.

V prvi fazi bi bile večje raziskave smiselne:

- na območjih, ki so bila raziskana na začetku 20. st. - objekti X, XI, XVI (preveriti in dopolniti takratne ugotovitve);
- raziskave zanimivih, dobro ohranjenih in na georadarski sliki dobro vidnih objektov (npr. objekti XVIIa, XIV, XV).

Načrt predstavitve (predlogi)

Najbolje ohranjeni in vidni arheološki ostanki ležijo strnjeni na jugovzhodnem položnem pobočju (območje 2, sl. 4). Večina arheoloških predstavitev naj bo usmerjena v ta prostor.

Predstavitve je razdeljena na teme, ki se navezujejo na dobro umeščene arhitekturne ostanke ali na pomembne prostore. Za vsako temo so navedeni lega v prostoru, strokovna podlaga, vsebina predstavitve, možni načini predstavitve, morebitni problemi, bodoči raziskovalni načrti in širši pomen za predstavitev. Na koncu je še dodatni komentar. Med možnimi načini predstavitve podajamo samo zelo osnovni okvir za predstavitev oziroma razlago v fizični obliki, na samem mestu. Konkretno oblike ter izvedbe kot tudi vse nadgradnje (virtualne, muzejske ...) pa bodo predmet natančnejših študij.

Pomen, ki ga ima določen arheološki sklop za predstavitev javnosti, je lahko velik, srednji in majhen ter je odvisen od tega:

- koliko kakovostnih arheoloških podatkov imamo,
- kako dobro lahko arheološki sklop povežemo z zgodovinskimi pojavi (dogodki, družba, gospodarstvo, religija ...),
- kako dobro je arheološki sklop povezan z ostalimi arheološkimi spomeniki Petovione.

1. Ulična mreža

Lega: območja 2, 3, 4.

Strokovna podlaga: potek ulic je viden na georadarskem posnetku.

Vsebina predstavitve: ulična mreža na Panorami, urbanizem rimskih mest, gradnja cest in poti.

Možni načini predstavitve: informativna tabla z načrtom sodobnih in antičnih poti, ilustracije, sprehajalne poti speljati po antičnih ulicah.

Pomen za predstavitev: velik.

Komentar:

S ponazoritvijo ulične mreže bo obiskovalec razumel, da se nahaja na območju nekoč gosto pozidanega mesta. Koncept ulic in mestne mreže mu je poznan iz vsakdanjega življenja in mu tako lahko približa antično mesto. Zato je ponazoritev ulične mreže zelo pomembna za predstavitev najdišča.

(sl. 12)

2. Prometna lega Petovione na stiku med vzhodnim in zahodnim delom rimskega imperija

Lega: območje 2/8 – vrh Panoram.

Podlaga: odličen razgled.

Vsebina predstavitve:

- lega Petovione v rimskem cesarstvu (jantarjeva pot, pot proti Rimu, pot proti Konstantinoplu, most čez Dravo);
- teritorij in gospodarski prostor Petovione (kamnolomi na Pohorju, vodovod s Pohorja, obseg Petovione, konec mesta - umik prebivalstva v pozni antiki na območje Haloz).

Možni načini predstavitve: informativne table, smerokaz, skice pogledov z razlagami, zemljevidi.

Pomen za predstavitev: velik.

Komentar:

Razgledna lega nudi izjemne možnosti umestitve Petovione v širši geografski in zgodovinski prostor. Razlaga na tem mestu bo obiskovalca lahko zelo približala dojetanju toka zgodovine.

(sl. 23)

MESTNA OBČINA PTUJ

3. Sveto mesto na vrhu Panorame

Lega: območje 2/8 – vrh Panorame.

Strokovna podlaga: Pod zemljo so ostanki svetišča (XVIIa), v bližini so bili najdeni votivni oltarji posvečeni Jupitru ter drobne najdbe, ki jih lahko povežemo s svetiščem. Onstran vrha se začne grobišče (območje 5).

Vsebina predstavitve: splošno o verovanjih v rimski dobi, posebej kult Jupitra Depulsorja; obredi; posebnosti Petovione na področju verovanja.

Možni načini predstavitve: informativne table, kopije oltarjev (ena kopija je že izdelana in stoji na Panorami; sem postaviti tudi tiste Jupitrove spomenike s Panorame, ki niso natančno locirani); ponazoritev zidov svetišča v tleh.

Problemi: interpretacija ni čisto zanesljiva.

Načrtovane raziskave:

- s sondiranjem ob vodohramu preveriti interpretacijo, da gre za svetišče.
- ponazoritev zidov svetišča v tleh (ob vodohramu) na podlagi sondiranja,
- osrednji del domnevnega svetišča je uničil vodohram; ko bo odstranjen, bo z raziskavo mogoče preveriti, koliko antične arhitekture je še ostalo; možne bi bile tudi drzne rekonstrukcije objekta – volumen!

Pomen za predstavitev: velik.

Komentar:

Sveto mesto na vrhu hriba, razmerje do grajskega griča in reke, dobri arheološki podatki, vse to nudi priložnost za dobro razlago. Z odstranitvijo vodohrama, minimalnimi arheološkimi raziskavami in konservacijo bi lahko pridobili enega osrednjih arheoloških spomenikov na Panorami ali celo na Ptuju.

(sl. 23 in 24)

4. Obzidje s stolpi

Lega: območje 2/3–2/8 (raziskano z izkopavanji 2/7 in 2/8)

Strokovna podlaga: obzidje vidno na georadarski sliki na robu območij 2/3 do 2/8; del obzidja in stolp sta bila raziskana 2020 (območje 2/7, objekt XXX/15); leta 1983 je bil raziskan odsek na območju 2/8 (objekt XX).

Vsebina predstavitve: vojska, obramba mesta v povezavi z ustanovitvijo kolonije (začetek 2. st.) in z nevarnostjo v času markomanskih vojn (druga polovica 2. st.); propad mesta na začetku 5. st.

Možni načini predstavitve:

- Na območju 2/7 (XXX/15) ponazoritev raziskanega zidu v tleh (originalni zid je zelo globoko in deloma uničen), pogled na ponazorjeno obzidje in stolp (nad temelji v tleh) skozi stekleno ploščo, informativna tabla, potek obzidja v obliki zelenega pasu v dve smeri (gor in dol).
- Na vrhu Panorame (območje 2/8) postaviti informativno tablo, ponazoriti z rastlinjem ali kako drugače potek obzidja čez območja 2/8 in 2/7 (povezava odsekov XX in XXX).
- Ponazoriti potek obzidja po robovih območij 2/3-2/6 (odsek XXX).

Načrtovane raziskave:

Mogoče bi bilo odpreti daljši odsek obzidja oziroma dele s stolpi na drugih mestih, npr. na vrhu (odsek XX).

Pomen za predstavitev: velik.

Komentar:

Z novejšimi raziskavami je bilo pridobljeno veliko podatkov, ki so uporabni za predstavitev javnosti. Koncept obzidja in pripadajočih stolpov je enostavno razumljiv obiskovalcem in ne potrebuje veliko dodatnih obrazložitev. S prikazom daljših odsekov obzidja lahko to postane eden osrednjih vidnih arheoloških ostankov na Panorami.

(sl. 14 in 23)

5. Zgodnjekrščanska cerkev

Lega: območje 2/7.

Strokovna podlaga: Na lego cerkve (XXX/19) kažejo najdbe kamnite cerkvene opreme, niso pa znani njeni zidovi in konkretna oblika. Geofizikalne raziskave na tem prostoru niso dale dobrih rezultatov.

MESTNA OBČINA PTUJ

Vsebina predstavitve: začetki krščanstva v Petovioni in preobrazbe v pozni rimski dobi.

Možni načini predstavitve: informativna tabla na lokaciji, pozneje rekonstrukcija ostankov na podlagi raziskav (ponazoritev zidov v kamnu ali z rastlinjem).

Problemi: Tloris cerkve ni znan. Domnevamo, da so bili kamni zidov cerkve izropani ali kako drugače uničeni.

Načrtovane raziskave: Arheološke raziskave bi lahko pokazale roparske jarke zidov in omogočile rekonstrukcijo cerkve s ponazoritvijo zidov na površini (morda tudi volumna).

Pomen za predstavitev: velik.

Komentar:

Kljub pomanjkanju nekaterih ključnih podatkov o cerkvi, ima ta vseeno velik potencial za predstavitev. Obiskovalca lahko seznanimo z zgodovino Petovione pomembno tematiko. Lahko jo povežemo tudi z bližnjimi svetiščnimi kompleksi.

(sl. 14)

6. Domus s termami

Lega: območje 2/7.

Strokovna podlaga: izkopavanja term v letu 2013 in georadarska slika, ki kaže ostanke velikega stavbnega kompleksa (objekti XIV, XV, XVI).

Vsebina predstavitve: način življenja višjega sloja, visoka bivalna kultura, terme.

Možni načini predstavitve: informativna tabla (možna idealna domišljajska rekonstrukcija stavbe), v tleh označiti obseg kompleksa.

Problemi:

Iz prepleta zidov na geofizikalni sliki so vidne številne prezidave, zato težko določimo kronologijo, faze, izgled in funkcije posameznih prostorov ter celote. Leta 1913 je bil raziskan del term, ki pa ni dobro lociran. Utemeljena rekonstrukcija stavbe ni možna.

Načrtovane raziskave:

Konkretnjša predstavitev bo mogoča šele po terenskih raziskavah: ponovno odprtje term, raziskanih leta 1913 – verjetna lokacija XVI; raziskava okroglega prostora in apsidalnih prostorov s številnimi prezidavami v stavbi XIV; raziskava kvadratnega prostora XV.

Pomen za predstavitev: velik.

Komentar:

Petoviona potrebuje ustrezno predstavitev bivalne kulture in domus na vrhu Panorame se zdi najboljša izbira. Za kakovostno predstavitev in razlago pa bi bile potrebne dodatne raziskave. Te bi zagotovo prinesle podatke pomembne za razumevanje in rekonstrukcijo kompleksa.

(sl. 14 in 20)

7. Obrtniško-trgovski kompleks

Lega: območja 2/5, 2/6 in 2/7.

Strokovna podlaga: Stavbe X, XI, XII in XIII imajo enotno obliko in so ločene z ulicami. Ulica B6 je tlakovana. V eni od stavb (X ali XI) je bilo odkrito majhno svetišče (dva sveta prostora, sinkretistični kulturi).

Vsebina predstavitve: urbanistična zasnova Panorame; povezava dolgih stavb s številnimi prostori s trgovino in obrtniški dejavnostmi; malo svetišče.

Možni načini predstavitve: informativna tabla (risarska rekonstrukcija območja), v tleh označiti stavbe in ulice.

Problemi: manjkajo podatki za zanesljivo rekonstrukcijo in kronologijo stavb; svetišče ni locirano.

Načrtovane raziskave:

- terenske raziskave za lociranje svetih prostorov, že izkopanih v letu 1911 (stavba Xa ali XIa), ter za boljše poznavanje arhitekture dolgih stavb, funkcij, faz in kronologije;

MESTNA OBČINA PTUJ

- na tej osnovi bo mogoče nadgraditi/popraviti interpretacije, v tleh ponazoriti potek zidov (možno bo tudi konservirati zidove ali jih nadzidati v rekonstrukcijo objekta), dodati vsebino o rimskih tehnikah gradnje.

Pomen za predstavitev: velik.

Razlaga:

Predstavitev obrtniško-trgovskega kompleksa je smiselna skupaj z ulično mrežo in infrastrukturo. Te ostanke bi lahko povezali skupaj z domusom s termami (tema 6) v enotno predstavitev, ki bi zajela vse pomembne vidike življenja v mestu.

(sl. 14 in 18)

8. Domus VII in trg VIII

Lega: Območje 2/4

Strokovna podlaga: Domus z vrtom (VII) in manjšim trgom (VIII), vidna na georadarski sliki.

Vsebina predstavitve: bivalna kultura.

Možni načini predstavitve: informativna tabla (domišljajska risba), v tleh označiti obseg stavbe, vrta in trga.

Problemi: Georadarska slika je bila narejena z nizko resolucijo, ni bilo terenski raziskav. Zato so vsi podatki zelo nezanesljivi.

Načrtovane raziskave: Za boljšo predstavitev bo potrebna nova geofizikalna izmera v visoki resoluciji in manjši arheološki izkop (ohranjenost, kronologija, faze, itd.).

Pomen za predstavitev: majhen.

Komentar:

Ob ustreznosti predstavitvi tem 6 in 7 predstavljanje teh objektov ni nujno.

(sl. 14)

9. Stavba V in trg VIa–b

Lega: območje 2/3.

Strokovna podlaga: Na podlagi georadarske izmere se vidi stavbni kompleks V in trg v obliki črke L (VIa–b).

Vsebina predstavitve: urbanistična zasnova Panorame.

Možni načini predstavitve: informativna tabla (domišljajska risba), v tleh označiti obseg stavb, trga in ulic.

Problemi: Georadarska slika je bila narejena z nizko resolucijo, ni bilo terenski raziskav. Zato so vsi podatki zelo nezanesljivi.

Načrtovane raziskave: Za boljšo predstavitev bo potrebna nova geofizikalna izmera v visoki resoluciji in manjši arheološki izkop (ohranjenost, kronologija, faze, itd.).

Pomen za predstavitev: majhen.

Komentar:

Ob ustreznosti predstavitvi tem 6 in 7 predstavljanje teh objektov ni nujno.

(sl. 38)

10. Stavbe I–IV

Lega: Območje 2/2

Strokovna podlaga: Na sliki georadarske izmere se vidi stavbne komplekse I–IV ter ulice. Stavba I, ki je zelo velika, s številnimi prostori in ohranjenimi tlaki, je bila verjetno najpomembnejši objekt na Panorami.

Vsebina predstavitve: urbanistična zasnova Panorame, luksuzna stavba I.

Možni načini predstavitve: informativna tabla (domišljajska risba z luksuzno stavbo in glavno cesto čez Petoviono), v tleh označiti obseg stavb, trga in ulic.

Problemi: Georadarska slika je bila narejena z nizko resolucijo, ni bilo terenski raziskav. Zato so vsi podatki zelo nezanesljivi.

Načrtovane raziskave: Za boljšo predstavitev bo potrebna nova geofizikalna izmera v visoki resoluciji in manjši arheološki izkop (ohranjenost, kronologija, faze, itd.).

MESTNA OBČINA PTUJ

Pomen za predstavitev: majhen.

Komentar:

Ob ustrezni predstavitvi tem 6 in 7 predstavljanje teh objektov ni nujno.

(sl. 38)

11. Glavna cesta skozi Petoviono

Lega: Območje 2/1.

Podlaga: Potek glavne ceste je znan.

Vsebina predstavitve: Pomen prometa skozi Petoviono.

Možni načini predstavitve: informativna tabla. Na to območje bi lahko postavili kopijo marmorne plošče božanstva sonca – Sola, ki je bila najdena pod grajskim gričem v bližini Dominikanskega samostana (na eni strani kolesnice, ker je bila uporabljena kot tlak ceste). Informacija o mitraizmu v Petovioni.

Problemi: Cesta in objekti ob cesti ležijo zelo globoko pod površino. Zato je geofizikalna izmera nezanesljiva, izkopavanja bi bila zelo zahtevna.

Pomen za predstavitev: srednji.

Komentar:

Zaradi lege območja na vhodu na Panoramo in ob sodobni cesti je prostor primeren za predstavljanje različnih tem povezanih s Panoramo in Petoviono.

(sl. 12 in 38)

12. Metalurška in lončarska dejavnost na vrhu Panoram

Lega: območje 2/8 – vrh Panoram.

Strokovna podlaga: Leta 1948 so bile na severozahodnem robu vrha odkrite metalurške in lončarske peči (objekti XVIII, XIX in v okolici).

Vsebina predstavitve: obrti v Petovioni.

Možni načini predstavitve: informativna tabla.

Problemi: Za kakršnokoli predstavitev bodo potrebne predhodne terenske raziskave.

Pomen za predstavitev: majhen.

Komentar:

Obrtniška dejavnost na Panoram je slabo raziskana. Bolje je poznana v drugih četrtih Petovione, kjer je že predstavljena javnosti (rimska peč v Rabelčji vasi).

(sl. 23)

13. Pozidava strmega severovzhodnega pobočja

Lega: območje 3.

Strokovna podlaga: na georadarski sliki se vidi ulica in nekaj velikih objektov.

Vsebina predstavitve: pozidava pobočja; kako so sodobni posegi poškodovali ostanke na Panoram; varovanje dediščine.

Možni načini predstavitve: predstaviti potek ulice C.

Problemi: Globoko vrezane terase na pobočju so verjetno močno poškodovale antično arhitekturo. Na jugovzhodnem delu območja so arhitekturni ostanki prekriti z debelimi sloji nanese zemlje.

Načrtovane raziskave: Za raziskave (sondiranja) in morebitno predstavitev so zanimivi ulica C, velike stavbe XXIV in XXV ter nenavadna anomalija XXIII.

Pomen za predstavitev: majhen.

Komentar:

O arheoloških ostankih območja vemo zelo malo, zato prostor težko uporabimo za razlago antične dediščine.

(sl. 28)

MESTNA OBČINA PTUJ

14. Pozidava severovzhodnega vznožja

Legra: območje 4.

Strokovna podlaga: Na geofizikalnih izmerah se vidijo ulice in nekaj velikih objektov.

Vsebina predstavitve: ulična mreža.

Možni načini predstavitve: nakazati potek ulic.

Problemi: Arhitekturni ostanki so prekriti z debelimi sloji nanese zemlje in zato slabo vidni na geofizikalni izmeri.

Načrtovane raziskave: Sondiranja, ki bodo preverila odprta vprašanja o značilnostih tega dela mesta.

Pomen za predstavitev: majhen.

Komentar:

O arheoloških ostankih območja vemo zelo malo, zato prostor težko uporabimo za razlago antične dediščine. (sl. 28)

15. Vodovod

Legra: območje 5.

Strokovna podlaga: Natančno je bil ugotovljen potek vodovoda po dolini Grajene, od izvira do Panorame. Na georadarski sliki se vidi stavba (XXVIII) – morda rimski vodohram, s katero se vodovod zaključuje.

Vsebina predstavitve: oskrba z vodo v rimskem obdobju; tehnični vidiki gradnje in delovanja vodovoda; zdravstvo v rimskem obdobju.

Možni načini predstavitve: informativna tabla; ponazoritev poteka vodovoda v tleh, npr. z rastlinami ali kot sprehajalna potka po trasi vodovoda od Panorame do izvira; predstavitev vodohrama (original ali ponazoritev).

Načrtovane raziskave: Domnevni vodohram na koncu vodovoda je potrebno raziskati z arheološkimi izkopavanji.

Pomen za predstavitev: srednji.

Komentar: Po terenskih raziskavah in s konservacijo lahko postane vodovod eden najpomembnejših spomenikov v parku, saj bo z njegovo pomočjo mogoče predstaviti tehnične dosežke antike.

(sl. 31)

16. Rimsko pokopališče

Legra: območje 5.

Strokovna podlaga: raziskani grobovi in podstavki nagrobnih spomenikov.

Vsebina predstavitve: območje pokopališča, načini pokopavanja in odnosa do prednikov v rimski dobi.

Možni načini predstavitve: informativna tabla, v krajini zamejiti oziroma poudariti območje pokopališča, kopije nagrobnih spomenikov z razlagami (ena kopija je že narejena), morda ponazoriti podstavke nagrobnikov.

Pomen za predstavitev: srednji.

Komentar: Z rekonstrukcijo nekaterih nagrobnikov oziroma grobnic in z ureditvijo okolja, bi lahko ustvarili prostore tišine, miru in počitka.

(sl. 31)

17. Nutrice na Panorami

Legra: ni zamejene lokacije.

Strokovna podlaga: Kot obloga poznorimskega groba na severnem pobočju Panorame je bilo uporabljenih sedem posvetilnih plošč Nutricam. Prvotno izhajajo iz še nelociranega svetišča na Panorami.

Vsebina predstavitve: kult Nutric kot posebnost Petovione; rimska verovanja; družina in skrb za otroke.

Možni načini predstavitve: kopije sedmih plošč z razlagami postaviti v smiselno in atraktivno celoto; kamorkoli na Panorami (ena kopija trenutno na trgu VIa).

Problemi: Ker lega posvetilnih plošč na grobišču ni bila primarna in ker njihovo svetišče še ni locirano, jih trenutno lahko postavimo kamorkoli na Panoramo.

Pomen za interpretacijo: srednji.

Komentar:

MESTNA OBČINA PTUJ

Čeprav ne poznamo izgleda svetišča Nutric in ni locirano na točno mesto na Panorami, pa posvetilne plošče odpirajo pomembno temo rimske in sodobne družbe. Z dobro postavitvijo v prostoru lahko postanejo ena osrednjih točk arheološkega parka.

(sl. 38)

7.2 OBLIKOVANJE STRATEGIJE RAZVOJA IN TRŽENJA TURIZMA³

Turizem na Ptuju v svojem razvoju sledi in bo tudi v prihodnje sledil načelom trajnostnega razvoja, tako na okoljskem, gospodarskem kot družbenem področju. Trajnostna usmeritev je skladna s širšo razvojno strategijo Mestne občine Ptuj, kakor tudi s krovnim nacionalnim razvojnim okvirjem.

Ptuj bo mednarodno prepoznan kot ena izmed ključnih lepot Slovenije in centralne Evrope, ki ga je vredno obiskati zaradi njegovih izjemno ustvarjalnih in odprtih ljudi ter pristnega doživetja njegove bogate kulturne dediščine in kulturnega utripa starega mestnega jedra, obdanega z naravo blagodejnih voda in vinske trte.

Ptuj bo turistom nudil visoko kakovostna, butična in ustvarjalna doživetja, ki bodo izhajala iz lokalnega okolja in bodo presegala pričakovanja obiskovalcev. To bo destinacija zagotovila s povezovanjem in partnerskim sodelovanjem, podporo lokalne skupnosti, z odličnim poznavanjem trga in uporabo sodobnih digitalnih tehnologij, učinkovitim trženjem ter stalnim vlaganjem v razvoj ustrezne infrastrukture in kadrov.

Potencialne koristi destinacijske znamke Ptuj

Opredelitev temeljnega pomena destinacijske znamke za ciljnega kupca ter jasno definiranje, v čem je njena dodana vrednost oziroma kakšno korist prinaša obiskovalcu, so ključna vprašanja pri kreiranju tržne znamke.

V jedru znamke Slovenije je občutenje samega sebe, dobro počutje in sproščeno uživanje. Slovenijo čutimo, je zelena, aktivna in zdrava. To so krovne lastnosti, ki jih mora tako ali drugače posedovati vsaka znamka na regionalni destinacijski ali produktni ravni.

Glede na analizirane ciljne segmente, percepcijo destinacije, obstoječe in potencialne attribute bi lahko destinacijska znamka Ptuj gradila na sledečih vrednotah, občutjih, koristih:

- **Odkrivanje in spoznavanje novega, še neodkritega:** učenje, izkušanje, doživljanje → Ptuj ima res veliko pokazati; na Ptuju odkrivamo preteklost, sedanjost in se učimo o prihodnosti. S svojo pestrostjo in odprtostjo nam pomaga, da zajemamo življenje z veliko žlico.
- **Ustvarjalnost:** to lastnost so imeli tukaj živeči ljudje že tisočletja nazaj, danes jo lahko občudujemo v obliki bogate kulturne dediščine Ptuja. Ptuj nosi to ustvarjalnost še danes, predvsem skozi svoje pestro kulturno dogajanje in urbano kulturo. Ptuj je mesto ustvarjalnih ljudi, že od nekdaj. Vsakdo, ki obiše Ptuj, začuti to ustvarjalnost in se je tudi sam malce »naleze«. Ustvarjalnost nam daje občutek svobode, odprtosti za novosti in občutek, da smo lahko točno to, kar želimo biti. Ustvarjalni smo lahko na različne načine – v kulinariki, umetnosti, športnih konjičkih, razvajanju oziroma preživljanju prostega časa nasploh.
- Radovedno odkrivanje novega skupaj z veliko mero ustvarjalnosti, ki jo Ptuj izvabi iz nas, nas navda s prijetnim in dobrim počutjem. Ko odkrivamo in raziskujemo, se povezujemo z drugimi, to pa nas navdaja z občutki veselja in lahkotnosti. Na Ptuju so dnevi vedno polno doživeti, ubrano harmonični in pristni.

³ Javni zavod za turizem Ptuj, 2017, Strategija razvoja in trženja turistične destinacije Ptuj 2017–2021.

MESTNA OBČINA PTUJ

Stebri turističnih doživetij

Glede na obstoječo percepcijo je smiselno, da Ptuj postavi temelje svojega pozicioniranja na teme mestnega in kulturnega turizma, nesnovne kulturne dediščine ter bogate vinarske tradicije širšega regionalnega območja.

STARO MESTNO JEDRO: Ptujski grad, Ptujška veduta, staro mestno jedro

KULTURNA DEDIŠČINA: rimsko obdobje, obdobje srednjega veka, Ptujski gospodje, muzejske zbirke, kurentovanje

KULTURA IN UMETNOST: sodobna kultura, živa in ustvarjalna kultura, glasbeni festivali, literarno-pesniški festivali, drugi umetniški festivali

VINARSTVO IN KULINARIKA: Ptujška klet, degustacije vina, Salon Sauvignon, Salon Pubec, Martinovanje, trgatev, vinske kleti v mestu, kulinarčni festivali, Dobrote slovenskih kmetij, izleti v vinorodne Haloze, pokušina domačih izdelkov

WELLNESS, AKTIVNOSTI NA PROSTEM, ŠPORT: Terme Ptuj, Dravska kolesarska pot, Ptujsko jezero, Park Turnišče

Sklep

Arheološki park Poetovio je mogoče povezati z drugimi arheološkimi in zgodovinskimi spomeniki Ptuja. Dopolnil bo že obstoječo pestro kulturno življenje mesta in turistično ponudbo.

Dobra krajinska zasnova bo osnova za višjo kakovost bivanja na Ptuj. Predstavljala bo privlačno območje za izobraževanje in sprostitev. Ustanovljena bo nova turistična destinacija. V celovito predstavitev ptujške dediščine bodo vključeni različni kulturni spomeniki, pri čemer bo Arheološki park Poetovio ena osrednjih točk. Za predstavitev kulturne dediščine bodo uporabljene sodobne informacijske in komunikacijske tehnologije. Omogočen bo razvoj inovativnih in trajnostnih izdelkov z jasno opredeljeno kulturno vsebino. Dobro oblikovan arheološki park lahko pritegne lokalne investitorje. Arheološki park daje možnost izboljšanja splošnega odnosa do arheološke dediščine. Prispeval bo h krepitvi nacionalne, regionalne in lokalne identitete.

7.3 DIGITALIZACIJA IN INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA⁴

Nosilci IKT vsebin omogočajo obiskovalcem spoznavanje in interpretacijo z vsebinami AP. Hkrati so tudi vez med dediščino in prostorom, v katerem se ta nahaja. Omogočajo celovito izkušnjo regije, ki vključuje tudi preostalo dediščinsko, nastanitveno in gostinsko ponudbo, nakupe ipd. v širšem okviru kulturno – turistične destinacije Ptuj.

Orodja IKT lahko razdelimo na štiri skupine glede na njihov osnovni namen:

- prezentacija in interpretacija,
- informiranje in promocija,
- spremljanje in analiza obiskovalcev,
- raziskovanje in dokumentiranje.

---

⁴ Kusetič, J. in Rudolf S., 2021, Identifikacija orodij IKT in informacijskih sistemov, ki lahko povečajo obisk arheološke dediščine (DS3), Predlogi za Arheološki park Poetovio – lokacija Panorama. Ljubljana.

Nosilci vsebin (predlogi)

1. PREZENTACIJA IN INTERPRETACIJA

Interpretacijske table: so table, ki posredujejo glavne vsebine AP. Predstavljajo rdečo nit vsebin – vsaka tabla se osredotoča na eno od glavnih tem.

Slika 40: Te table se lahko v določenih situacijah uporabijo tudi kot dobra alternativa digitalnim 3D rekonstrukcijam in arheostereoskopom. Na prozorni tabli je izrisan rekonstruiran objekt, katerega ruševine vidimo v ozadju. Z označenim stojiščem dosežemo, da gledalec vidi rekonstruiran objekt v »naravnem okolju« (vir: www.carnuntum.at).

Didaktični elementi ali didaktične table: z didaktičnimi pripomočki lahko obogatimo glavne interpretacijske table in na ta način izpostavimo pomembnejše teme. Obiskovalcem omogočimo tudi zabavnejšo, bolj poglobljeno prvoosebno izkušnjo, hkrati pa si na ta način zapomnijo večjo količino podatkov oz. predstavljeno tematiko bolj razumejo in jo ponotranjijo. Pri didaktično oblikovanih tablah se obiskovalci navadno zadržijo dalj časa.

Slika 41: Primer interpretacijske table z didaktičnimi elementi na arheološki poti na Hrušici (foto: Jure Kusetič).

Vsebine: besedila, slikovni material, didaktične in zabavne vsebine, povezava z avdio vsebinami (preko QR kod ali številčnih oznak), povezava z video vsebinami (preko QR kod ali številčnih oznak), povezava z 3D modeli (slikovno gradivo, taktilna slika).

Razstave: razstave sodijo med bolj tradicionalne nosilce vsebin in navadno predstavljajo osrednjo informativno in interpretacijsko točko parka. Glede na njihov obseg in obliko so lahko umeščene neposredno v park (manjše

MESTNA OBČINA PTUJ

panojske razstave na prostem) ali so umeščene tudi na alternativne lokacije (npr. v muzej, na grad), njihova podoba, dizajn in primerne oznake (logotip), pa jih že na prvi pogled povezuje z AP Poetovio.

Razstave lahko opremimo z didaktičnimi vsebinami, ki povečajo dostopnost in razumevanje obravnavane tematike ter dopolnimo z drugimi nosilci vsebin, kot so zasloni, informativni terminali in hologrami. Z najnovejšimi oblikami vsebin, kot so VR, AR in MR vsebine, in tehničnimi rešitvami za njihovo prikazovanje omejimo potrebe po prostoru na minimum, hkrati pa nadgradimo obiskovalčevo izkušnjo. S pomočjo aplikacij za pametne naprave lahko oblikujemo vodstvo z virtualnim vodnikom, obiskovalcem ponudimo avdio ali multimedijske vodnike in izdelamo vrsto zabavnih vsebin (reševanje nalog, kvizov ipd.).

Slika 42: Ureditev manjše razstave v AP Ad Pirum na Hrušici (foto: arhiv NMS).

Kopije (replike) in rekonstrukcije predmetov: lahko jih oblikujemo s pomočjo 3D tiska ali prostoročno. Navadno jih izdelamo v naravni velikosti originala (lahko tudi v drugem merilu, kadar izdelujemo npr. prodajno blago ali makete, ki so še vedno med najbolj izpovednimi orodji za prikazi nekega območja). Fizični 3D modeli so lahko prave kopije originala (replike, duplikati), neprave kopije (posnetki, variante) ali pa rekonstruirane kopije.

QR kode: Namenjena je predvsem uporabnikom prenosnih naprav. S pomočjo QR kod obiskovalcem AP omogočimo dostop do dodatnih vsebin, služijo pa lahko tudi promociji. So enostavna in cenovno ugodna rešitev za posredovanje različnih vsebin (npr. videjev, 3D rekonstrukcij, VR ipd.), ki jo lahko kadar koli spreminjamo ali posodabljam v ozadju (cilj, torej URL, mora pri tem ostati enak). Z uporabo QR kod se lahko prav tako izognemo prenasičenosti besedil na interpretativnih tablah, saj poglobljene vsebine ponudimo le tistim obiskovalcem, ki jih zanimajo.

2. INFORMIRANJE IN PROMOCIJA

Za učinkovito promocijo AP Poetovio je potrebno skrbno oblikovane promocijske vsebine strateško širiti preko najrazličnejših medijev, da bi dosegli optimalno prepoznavnost parka.

Uradna spletna stran: služi izobraževanju, informiranju in razvedrilu uporabnika, hkrati pa je tudi pomemben del promocije AP. Informacije o parku naj bodo na spletni strani pregledno organizirane in dostopne že na uvodni strani oz. umeščene na poseben zavihek, namenjen zgolj osnovnim informacijam.

Družabna omrežja: med bolj učinkovite (predvsem pa brezplačne) načine promocije sodijo tudi različna družabna omrežja. V ta namen je potrebno oblikovati uradne profile parka (opremljene tudi z osnovnimi informacijami o parku) na pomembnejših družabnih omrežjih (npr. Facebook, Twitter, Instagram ipd.) in skrbeti za njihovo vzdrževanje. Načrt komuniciranja preko družabnih omrežij je treba zastaviti strateško in sledilce oskrbovati z ažurnimi novostmi, zanimivostmi in utrinki iz parka (izjemnega pomena so dobre fotografije).

MESTNA OBČINA PTUJ

Lastni tiskani mediji: osnovne informacije o AP Poetovio je potrebno posredovati javnosti tudi preko lastnih tiskanih medijev (zgibanke, letake in brošure ...). Opremljene morajo biti s kratkim opisom in dobrimi fotografijami, vanje pa prav tako lahko umestimo osnovne informacije o programih za javnost in drugi ponudbi za obiskovalce. Pomembno je paziti na njihovo smiselno in dobro organizirano distribucijo – razdeliti jih je potrebno na pomembne turistične točke v okolici, v TICe, muzeje, organizirati tudi distribucijo po drugih delih države in v tujini, če je to mogoče (npr. reklamna mesta v drugih slovenskih muzejih).

Informativne in usmerjevalne table: na lokacijah AP Poetovio (in znotraj AP Poetovio–Panorama) je poleg interpretativnih tabel potrebno namestiti tudi informativne in usmerjevalne table. Namen uvodne informativne table je predstavitev parka in osnovnih informacij o njem, kot so odpiralni čas, cenik (če ta obstaja), kontaktni podatki, osnovni zemljevid ipd. Tabla naj stoji ob samem vhodu v park ali pred njim.

Znotraj parka naj bodo nameščene tudi usmerjevalne table, ki obiskovalca usmerjajo po krožni ali tematski poti po parku, do drugih lokacij AP, do sanitarij in drugih objektov, kot je informacijski center, igrišče, ipd. Za smerokaze se npr. lahko uporabijo kopije rimskih miljnikov (3D tisk, kamen, les), usmerjanju namenjena vsebina pa je obogatena še z drobnimi, kratkimi in razvedrilnimi vsebinami.

Slika 43: primer usmerjevalne table z razvedrilno vsebino na arheološki poti na Hrušici. Oblika spominja na miljnik, izvedba v lesu pa je skladna z okolico (foto: Jure Kusetič).

3. SPREMLJANJE IN ANALIZA OBISKOVALCEV

V AP Poetovio se lahko odločimo za tradicionalne ali sodobne načine spremljanja obiskovalcev. Med tradicionalne metode sodijo spremljanje, štetje in anketiranje obiskovalcev. Spremljanje in štetje gibanja obiskovalcev lahko opravimo s kvalitativno ali kvantitativno metodo. Tudi klasična ali elektronska knjiga vtisov (vključena v informacijski terminal ali aplikacijo) sodi med tradicionalne načine analiziranja obiskovalcev.

Pri spremljanju in analizi obiskovalcev navadno zbiramo podatke o:

- njihovem socialno-demografskem profilu – starost, spol, poreklo, stopnja izobrazbe ipd.,
- njihovi motivaciji (kulturni, turistični, socializacijski ali sprostitevni) – podatki so uporabni za evalvacijo marketinga in komunikacije,
- njihovih izkušnjah – evalvacija izkušenj je pomembna zaradi izboljšanja pomanjkljivosti vsebin v parku,

MESTNA OBČINA PTUJ

- njihovi uporabi (učinkovitosti) obstoječih IKT orodij in potrebam/željam po implementaciji novih,
- njihovem kognitivnem učnem procesu – ključno je razumeti, ali je obisk prispeval k povečanju védenja in zanimanja za obravnavano tematiko,
- njihovem vedenju med obiskom – informacije so koristne za oceno učinkovitosti predlaganih poti po parku in IKT nosilcev vsebin.
-
- Prvi korak pri analiziranju uporabe in uporabnikov spletnih storitev mora biti vzpostavitev kvalitetnega digitalnega komunikacijskega prostora – spletne strani, profilov na družabnih omrežjih, mobilne aplikacije ipd. – in šele nato merjenje odzivov uporabnikov.
- Načini spremljanja in profiliranja obiskovalcev spletnih vsebin so različni:
- analize obiskanosti spletnih mest na podlagi piškotkov omogočajo spremljanje in profiliranje uporabnikov ter preučevanje njihovega gibanja po spletnem mestu,
- bolj poglobljen vpogled nam omogočajo orodja za spletno analitiko (npr. Google Analytics) oz.
- analitiko aplikacij.

4. RAZISKOVANJE IN DOKUMENTIRANJE

V zadnjih desetletjih so tudi na področje humanističnih znanosti množično prodrle informacijske in komunikacijske tehnologije. V AP, kjer raziskave predstavljajo neločljiv del delovanja parka, so kakovostna IKT orodja ključnega pomena. Le z dobrim metodološkim orodjem lahko namreč raziskujemo in varujemo KD, hkrati pa gradimo znanstveno bazo podatkov, ki je temelj za oblikovanje poljudnih in strokovnih vsebin za javnost. Raznolika računalniška oprema omogoča pospešitev in izboljšanje procesov raziskovanja, hitro komunikacijo in prenos znanja. Izstopajo nove možnosti shranjevanja velikih količin podatkov, njihova dosegljivost in obdelava.

V nadaljevanju naštevamo osnovna orodja za raziskovanje in dokumentiranje, ki jih lahko uporabimo v okviru AP Poetovio:

- Katalogiziranje (digitalna baza podatkov): shranjevanje vseh podatkov, od meta- in parapodatkov, do katalogiziranja arheoloških najdb.
- GIS orodja in baze: v njih shranjujemo predvsem prostorske podatke, za katere potrebujemo zahtevnejše (GIS, lahko tudi CAD) programe.
- Fotoaparati, kamere – (Aero)fotografija: je konvencionalna metoda dokumentiranja prostora. Kulturno dediščino z njo dokumentiramo, izvajamo monitoring, raziskujemo in varujemo.
- Fotoaparati, kamere – Fotogrametrija: s fotogrametrijo lahko natančno in kvalitetno dokumentiramo predmete in prostor. 3D modele lahko uporabimo tako v strokovne namene, kot tudi pri oblikovanju poljudnih vsebin.
- 3D skeniranje: 3D modele lahko uporabimo tako v strokovne namene, kot tudi pri oblikovanju poljudnih vsebin, VR, AR in MR. Skener omogoča tudi branje barve predmeta, s čimer lahko ustvarimo realistično sliko. Rezultat je enak, kot ga dobimo pri fotogrametriji. Vendar je skeniranje bolj natančno, manj je tudi t. i. »črnih področij«.
- LiDAR: metoda zračnega laserskega skeniranja je v zadnjih desetih letih prinesla pravo revolucijo na področju arheološkega raziskovanja. Z zračnim laserskim skeniranjem dobimo oblak točk iz katerega z različnimi postopki filtriranja in vizualiziranja oblikujemo podobo površja (digitalne modele reliefa). Metoda med drugim nudi zelo dobre rezultate pri arheoloških raziskavah. Poleg odkrivanja površinskih znakov in možnosti skeniranja velikih površin, je primerna tudi za monitoring razvoja prostora.
- Geofizikalne meritve: je naravoslovna veda, ki se ukvarja z meritvami fizikalnih lastnosti materialov pod površjem. Rezultati so prikazani kot razlike med izmerjenimi vrednostmi, npr. med okoliškim (naravnim)

MESTNA OBČINA PTUJ

materialom (prst, kamen ...) in arheološkimi ostanki (strukture, žganine, keramika ...) v obliki slike z vrednostmi merjenj – običajno prikazane s senčenji ali barvami. V oblikah lahko, pri dobrih meritvah, prepoznamo tipične arheološke oblike (na primer arhitekturne ostanke)

8 VIZIJA IN CILJI RAZVOJA PARKA

Prednostne naloge upravljanja so določene v Konzervatorskem načrtu Arheološkega parka (2018), v katerem je območje opredeljeno kot arheološko najdišče najvišje kategorije, zato mora biti vsak poseg v skladu z varstvom dediščine, hkrati pa je potrebno upoštevati potrebe družbe po izobraževanju, prostemu času in oblikovanju identitete. Potrebno je omogočiti javno predstavitev najdišča.

Poslanstvo parka je ohranjanje kulturne dediščine, omogočanje dostopa in angažmaja javnosti ter spodbujanje trajnostnega razvoja ob ustvarjalnem in gospodarnem koriščenju kulturnih in turističnih potencialov parka, preko učinkovitega upravljanja ter v sodelovanju z vsemi lastniki.

Vizija parka je postati edinstven arheološki park, vpet v življenje občank in občanov, ki bo tako domačim kot tujim obiskovalcem ponujal prostor za raziskovanje, ustvarjanje ter oblikovanje lastne identitete. Visok kulturno-zgodovinski pomen parka ter privlačna vsebina s pestro ponudbo bodo zagotavljali enkratno vpogled v bogato zgodovino našega mesta.

8.1 STRATEŠKI CILJI RAZVOJA SPOMENIKA

Kvalitativni cilji:

- Celostna ohranitev in varovanje kulturnih vrednot območja in arheološke krajine s konservacijo in revitalizacijo.
- Omogočanje spoznavanja in doživljanja arheološkega parka in dediščine.
- Povezati arheološki park s sodobnim življenjem in ustvarjanjem, spodbujati sodelovanja in povezovanja z zainteresiranimi javnimi in zasebnimi partnerji.
- Arheološki park bo postal pomemben element kulturnega turizma.
- Arheološki park postane prepoznavna in edinstvena izobraževalna in doživljajska bogata točka z uporabljenimi najnovejšimi načini interpretacije dediščine.
- Arheološki park je prostor za razumevanje in razvijanje odnosa do dediščine.
- Konserviranje – restavriranje ter prezentacija (infrastrukturalna) ter vzdrževalna dela.
- Izobraževanje, vzgoja, informiranje in promocija kulturne dediščine.
- Javni programi in turistična raba spomenika.
- Strokovno-raziskovalna dejavnost.

Kvantitativni cilji:

- Povečati število obiskovalcev.
- Povečati turistično ponudbo v sodelovanju z Javni zavodom za turizem Ptuj.
- Povečati število dogodkov.
- Popularizirati Arheološki park Poetovio med strokovno javnostjo in zainteresirano laično javnostjo.

8.2 STRATEŠKI IZVEDBENI CILJI

Upravljanje, ohranjanje in varovanje

- Določitev upravljalca in upravljalvske strukture.
- Določitev strokovnega odbora, ki bo koordiniralo in nadziralo delo v skladu z znanstvenimi in strokovnimi smernicami ter vso veljavno zakonodajo.
- Čiščenje, vzdrževanje in ohranjanje arheološkega parka.
- Zagotoviti varnost za obiskovalce arheološkega parka.

Celovita ureditev arheološkega parka

- Izdelava Občinskega podrobnega prostorskega načrta (OPPN).
- Izdelava Načrta krajinske ureditve Panorame.
- Povezava ostalih spomenikov v Arheološki park Poetovio.

Arheološke raziskave

- Načrtovanje in izvedba sistematičnih znanstvenoraziskovalnih arheoloških raziskav na celotnem spomeniku.

Razvoj dejavnosti

- Razvoj znanstveno-raziskovalnih dejavnosti.
- Razvoj turističnih dejavnosti.
- Razvoj podjetniških dejavnosti.
- Organizacija dogodkov v sodelovanju z društvi in ponudniki storitev.
- Razvoj izobraževalnih dejavnosti.
- Razvoj rekreativnih dejavnosti.

Prezentacija in interpretacija

- Izdelava kopij in rekonstrukcij arheoloških najdb na območju Panorame.
- Izdelava primerkov suvenirjev.
- Postavitev stalne razstave.
- Tiskovine, slikanice za otroke, vodiči, brošure ...
- Digitalna prezentacija.

Povečanje prepoznavnosti in popularizacija

- Izdelava celovite kulturne turistične ponudbe in povezava z ostalimi elementi kulturne dediščine v sklopu arheološkega spomenika.
- Promocija arheološkega spomenika (znanstveno, kulturno, rekreacijsko).
- Organizacija različnih dejavnosti (izobraževalne, kulturne, rekreacijske).
- Vključevanje lokalnega prebivalstva in njihovih storitev/produktov v program prezentacije in pri prireditvah.
- Izobraževalne akcije kot npr. vodenja, delavnice, predstavitve po strokah.

9 OPERATIVNI CILJI IN UKREPI VARSTVA TER RAZVOJ PO PODROČJIH

Operativni cilji sledijo dolgoročnim ciljem. Ukrepi so aktivnosti, za zagotavljanje uresničitve tako dolgoročnih kot operativnih ciljev.

Cilji in ukrepi so razdeljeni in po področjih:

- Konserviranje – restavriranje in prezentacija ter vzdrževalna dela
- Javni programi in turistična raba spomenika ter prezentacija
- Strokovno raziskovalna dejavnost

9.1 KONSERVIRANJE – RESTAVRIRANJE TER VZDRŽEVALNA DELA

Operativni cilji:

- Varovanje in ohranjanje kulturne dediščine.
- Konserviranje in restavriranje ali ponazoritev novoodkritih arheoloških objektov.
- Vzdrževanje sprehajalnih poti, kopij in urbane opreme.
- Omogočiti osebam s posebnimi potrebami ogled parka.
- Urediti park kot jasno celoto.
- Vzdrževane in urejene parkovne površine ter infrastrukture.
- Preprečevanje vandalizma.

UKREP	NOSILEC	ČAS
Izdelava OPPN	Mestna občina Ptuj	2023
Vabljeni natečaj za izdelavo načrta krajinske ureditve	Mestna občina Ptuj	2024
Izdelava načrta krajinske ureditve	Mestna občina Ptuj	2025
Izvedba krajinske ureditve (zasaditev in drugo)	Mestna občina Ptuj	2026
Označitev dostopa v park – več lokacij	Mestna občina Ptuj	2023
Povezava Panorame z ostalimi arh. spomeniki v APP	Mestna občina Ptuj	2022
Konserviranje in restavriranje arheoloških objektov	Mestna občina Ptuj	sledi raziskavam
Izdelati taktilne pripomočke in jih montirati na parku	Mestna občina Ptuj	2026
Košnja, čiščenje in manjša popravila na vseh lokacijah	Javne službe Ptuj	stalno

9.2 JAVNI PROGRAMI IN TURISTIČNA RABA SPOMENIKA TER PREZENTACIJA

Operativni cilji:

- Vzpostaviti izobraževalni program in aktivnosti (vodenja, delavnice,...).
- Šolskim skupinam in družinam ponuditi aktivno, doživljajsko in izobraževalno izkušnjo z uporabo najnovejših metod interpretacije kulturne dediščine.
- Prezentacija ostalin s pomočjo IKT opreme.
- Povezovanje in krepitev sodelovanja z različnimi javnimi in zasebnimi partnerji na področju priprave in izvedbe različnih popularizacijskih programov parka.
- Ponuditi nov turistični produkt.
- Povečati prepoznavnost parka na lokalni in nacionalni ravni ter širše.

MESTNA OBČINA PTUJ

- Povezovanje s turističnimi akterji v Sloveniji in tujini.
- Povečati prepoznavnost pomembnosti območja in arheoloških ostalin.
- Povezati območje Panorame v celoto z ostalimi antičnimi spomeniki v mestu v Arheološki park Poetovio.
- Vzpostaviti interpretacijski center Arheološkega parka Poetovio v okviru Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož: na lokaciji muzeja ali v enem ob obstoječih objektov blizu Panorame.
- Nova stalna arheološka razstava v Pokrajinskem muzeju Ptuj-Ormož, ki bo organsko povezana z Arheološkim parkom Poetovio.

UKREP	NOSILEC	ČAS
Oblikovanje, priprava in izvedba kakovostnih izobraževalnih javnih programov za šolske skupine, družine in obiskovalce parka	Pokrajinski muzej Ptuj–Ormož	2023
Sklenitev sodelovanj z različnimi zainteresiranimi partnerji pri pripravi in izvedbi dogodkov	Javni zavod za turizem Ptuj	stalno
Aktivno sodelovanje z Javnim zavodom za turizem Ptuj (priprava in izvedba turističnih programov)	Javni zavod za turizem Ptuj	stalno
Umestitev kopij spomenikov in smerokaza, informativnih tabel, izvedba steklenega panoja s pogledom na obzidje in ponazoritev obzidja ter stolpa	Mestna občina Ptuj	2022
Prezentacija novoraziskanih arheoloških objektov	Mestna občina Ptuj	sledi raziskavam
Postavitev čebelnjaka in predstavitev antičnega čebelarjenja	Pokrajinski muzej Ptuj–Ormož	2022
Prezentacija arheoloških ostalin z QR kodami	Javne službe Ptuj	2022
Rimska vodenja	Javni zavod za turizem Ptuj	stalno
Umestitev nove postaje za razširitev mreže brezplačnega WiFi	Mestna občina Ptuj	2023
Dopolnjevanje in prenova IKT opreme	Mestna občina Ptuj	stalno
Stalna arheološka razstava v Pokrajinskem muzeju Ptuj-Ormož	PMPO	2025
Interpretacijski center v okviru Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož	PMPO	2026
Ureditev tematskega otroškega igrišča na podlagi obstoječega načrta	Mestna občina Ptuj	2026

9.3 STROKOVNA – RAZISKOVALNA DEJAVNOST

Operativni cilji:

- Znanstveno-raziskovalne naloge (terenske raziskave, analize arheološkega gradiva, analize arhivskih podatkov).
- Izobraževalne naloge (seznanjanje javnosti z oblikami in vrednotami varovanja dediščine, živo doživetje preteklosti ob in situ ostalinah).
- Vključitev Panorame v stalno arheološko razstavo v Pokrajinskem muzeju Ptuj-Ormož (nujen pogoj, da se omogoči razstava)
- Varovanje arheološkega parka z najstrožjim varstvenim režimom.

MESTNA OBČINA PTUJ

UKREP	NOSILEC	ČAS
Aktivna udeležba na konferenci, znanstvenem sestanku, okrogli mizi, objava prispevkov	vse pristojne institucije	stalno
Arheološke terenske raziskave	Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož	2023 - 2026
Analize arheološkega gradiva, arhivske in neinvazivne terenske raziskave	Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož	stalno
Strokovna vodenja	Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, Inštitut za arheologijo ZRC SAZU	stalno

10 FINANCIRANJE

Mestna občina Ptuj, kot lastnik in upravljavec, zagotavlja proračunska sredstva za vzdrževanje arheološkega najdišča Panorama. Občina je razmeroma majhna in ima omejena finančna sredstva. Težko je doseči kontinuiteto arheoloških raziskav, kar je povezano tudi s financiranjem. Prav tako je težko pridobiti zasebne investitorje.

Zato možne vire sofinanciranja parka iščemo:

Možnosti za sofinanciranje projektov s področja kulture in kulturne dediščine vidimo v različnih programih, ki so sofinancirani **z evropskimi sredstvi (ESRR in ostala)**.

- Ustvarjalna Evropa
- Erasmus+
- Obzorje 2020
- Evropa za državljane
- Evropsko teritorialno sodelovanje (Interreg)
- Transnacionalni programi
- Creative Europe
- Mehanizem Celostnih teritorialnih naložb
- Dogovor za razvoj regije

Nacionalna sredstva

- Sredstva Ministrstva za kulturo RS

Sredstva lokalnih skupnosti

- Sredstva iz proračuna občine

Lastna sredstva posameznih institucij s področja kulture in kulturne dediščine.

11 PRILOGE

11.1 PRILOGA 1: ARHITEKTURNA ZASNOVA IN NAČRTOVANJE IKT OPREME

Na podlagi usmeritev podanih v Konzervatorskem načrtu za Panoramo se že obstoječim kopijam in opisom dodajo pomembne arheološke najdbe, ki zgodbo o Panorami dopolnjujejo in nadgrajujejo in obiskovalcem in sprehajalcem pričajo o veliki pomembnosti tega bližnjega dvignjenega prostora. Vse ureditve se izdelata v konceptu varovanja Panorame kot pomembnega kulturnega spomenika, ki ga je potrebno predstaviti v svoji "pričevalni velikosti".

Na območju nastajajočega arheološkega parka predlagamo po vzoru že umeščenih kopij spomenikov, umestiti še tri kopije reliefnih plošč posvečene Nutricam, prikaz utrdbenega stolpa s pripadajočim obzidjem se izdelata na mestu izkopanih najdb. Na informacijski tabli, ki je oddaljena od ureditve pa se prikaže skica izgleda celote, ki vizualno prekriva – dopolnjuje grajeno konturo na terenu. Na lokaciji, ki na Panorami najbolj vizualno izpostavlja poglede na nekdanjo Rimsko pot se umesti in uredi talni smerokaz iz kamnov, prodnikov, kovinskih napisov, od kod in kam so prihajali v časih na Panoramo.

Ureditev prostora za kopije rimskih spomenikov

Slika 44: Reliefna plošča, posvečena Nutricam iz marmorja.
Višina 60 cm, širina 46 cm, debelina 10 cm.

Slika 45: Reliefna plošča, posvečena Nutricam iz marmorja.
Višina 58 cm, širina 60 cm, debelina 7 cm.

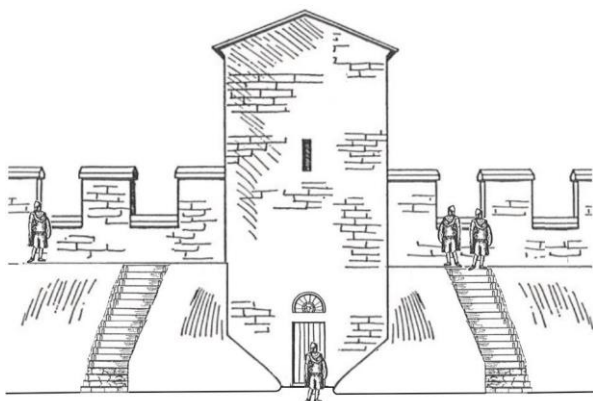
Slika 46: Reliefna plošča, posvečena Nutricam iz marmorja.
Višina 57 cm, širina 43 cm, debelina 10 cm.

Ureditev prikaza ponazoritve obzidja in stolpa

Ponazoritev naj bo v obliki nove gradnje na površini, ki bo dajala videz nekdanjih temeljev obzidja in stolpa. Nova gradnja ne bo segla do arheoloških ostankov. Zidovi obzidja in stolpa naj bodo poravnani s sodobno travnato površino (ali samo malo dvignjeni). Na robovih naj se obzidje "izgublja" v travi. Rob jugozahodnega zidu stolpa naj malo poseže v sodobno pot. Ponazorjeni zidovi naj imajo podoben videz, kot raziskani antični zidovi. Za novo gradnjo naj se uporabi kamenje zbrano pri raziskavah leta 2020, ki leži v bližini nekdanjega izkopnega polja.

Slika 47: Arheološke izkopanine

Slika 48: Prikaz stolpa obzidja in okolice

Ponazoritev obzidja in stolpa s pomočjo interpretacijske table. S pomočjo prozorne table (npr. iz pleksi stekla) se shematsko izriše rekonstrukcija obzidja in stolpa, katere "ruševine" vidimo v ozadju. Z označenim stojiščem dosežemo, da gledalec vidi rekonstrukcijo objekta v naravnem okolju. Kot primer je dobra praksa iz AP Carnuntum.

Slika 49: Primer, kako prikazati celoto na novo urejenih temeljih stolpa obzidja

Ureditev smerokaza lokacije rimskih poti

Pomen Petovione je bil v njeni strateški legi na prehodu skozi reko. Ležala je na križišču jantarjeve poti, ki je povezovala severni Jadran in Baltik, ter plovne in kopenske poti ob reki Dravi. Naselje se je raztezalo približno 3,5 km daleč vzdolž glavne ceste in na obeh bregovih reke. Umesti se smerokaz v tla in bo ponazarjal strateško lego Panorame.

Slika 50: Primer umestitve smerokaza

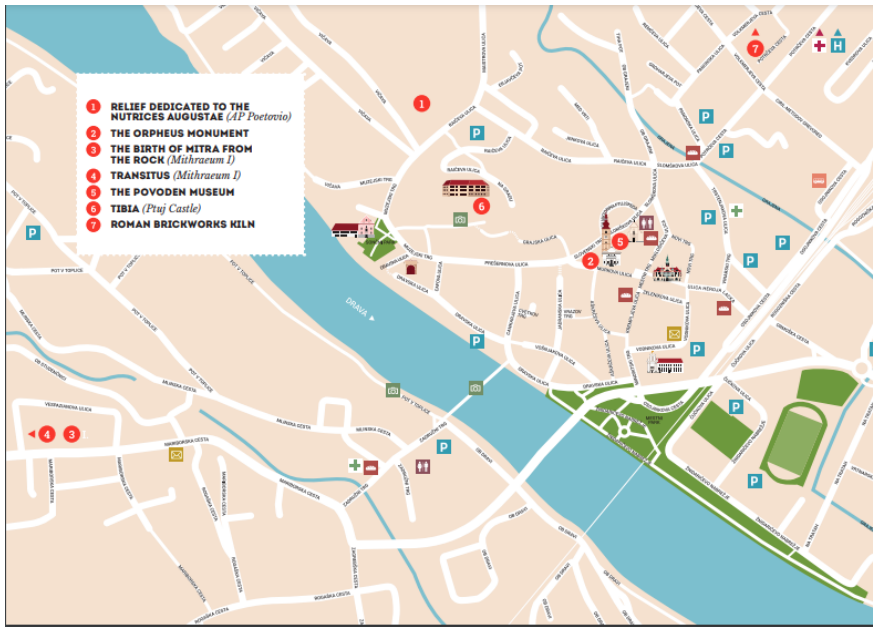
Slika 51: Primer smerokaza

11.2 PRILOGA 2: ARHEOLOŠKI PARK POETOVIO - VIZIJA IN CILJI

V Mestni občini Ptuj želimo povezati razpršeno rimsko arheološko dediščino pod eno znamko Arheološki park Poetovio, ki pa obsega naslednje spomeniškovarstvene enote: Panorama, Rimski lapidarij, Povodnov muzej in Orfejev spomenik, I. mitrej, III. mitrej, rimska peč in rimsko cesto pri Splošni bolnišnici dr. Jožeta Potrča.

Arheološki park Poetovio predstavlja dediščino antičnega Ptuja, največje rimske naselbine na slovenskih tleh ter povezuje nepremično arheološko dediščino na Ptuju v celovit turistični produkt. Produktna znamka Arheološki park Poetovio se primarno nanaša na lokacijsko zaokroženo območje z arheološkimi najdbami rimske antike na Ptuju, ki jih je mogoče najti lokacijsko razpršene na območju Ptuja oziroma bližnje okolice.

V produktno znamko AP Poetovio se vključuje vsebina, ki je ali bo v prihodnosti vezana ali se dotika antičnega Ptuja. Med drugim bo znamka vsebinsko zajemala ogled arheoloških ostalin na prostem, muzejske eksponate, vodene ogledne, turistične produkte in doživetja, izobraževalne in interaktivne vsebine ter prireditve in razstave, ki so povezane z obdobjem rimske antike oziroma so scensko umeščene na lokacije ob arheoloških ostalinah tega obdobja v mestu. Vsebina produktne znamke Arheološki park Poetovio se bo v prihodnosti nadgrajevala z novimi interpretacijskimi načini in vsebinami, tudi v povezavi s sodobnimi tehnologijami. Poudarek znamke bo na možnosti aktivnega in interaktivnega doživljanja antične rimske preteklosti Petovione.

Slika 52: Prikaz zemljevida z označenimi lokacijami spomenikov vključenih v Arheološki park Poetovio

Vizija

- Povezava arheoloških spomenikov z območja antičnega mesta v enotno predstavitev v okviru Arheološkega parka Poetovio.
- Ohranjanje in varovanje arheološke dediščine in krajine.
- Predstavitev arheološke dediščine in arheološke krajine zainteresirani javnosti (laični in strokovni).
- Umestitev parka v vzgojne in izobraževalne programe.

MESTNA OBČINA PTUJ

- Umestitev parka v kulturno življenje mesta.
- Umestitev parka v turistično ponudbo mesta.
- Vzdrževanje in napredek parka.

Cilji

Vzpostavitev enotnega Arheološkega parka Poetovio.

a. Povezati obstoječe sestavne dele v celoto:

- Povodnov muzej – zunanje niše cerkve sv. Jurija
- Povodnov muzej – mestni stolp
- Orfejev spomenik
- Ptujski grad
- Arheološko najdišče Panorama
- Mestno obzidje z rimskimi spoljami
- Sončni park z dominikanskim samostanom
- Rimski lapidarij na prostem
- Vzidan relief (kip) kamniti lev
- Vzidani rimski spomeniki
- Vzidana reliefa Nutric
- Relief Erosa
- Vzidan rimski oltar
- Ležeči kamniti lev
- Rimska cesta
- Rimska peč (rimska ploščad)
- Arheološko najdišče Štuki – Marof
- III. mitrej
- Rimska peč (na zgornjem bregu)
- I. mitrej
- Razstava Petovionski panteon (Salon umetnosti)
- Razstava Številne podobe Ptuja
- Razstava ostalin V. mitreja (Hotel Mitra)
- Rimski kamp Poetovio

b. Osrednji prostor parka predstavlja Panorama, kot največje in krajinsko privlačno območje.

c. Enotno upravljanje spomenikov:

Upravljanje prenesti na Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, ki že sedaj upravlja večino spomenikov.

d. Vzpostavitev finančne podlage za obstoj parka: finančni načrt in viri

Kakovostna predstavitev arheološki spomenikov v okviru Arheološkega parka Poetovio

a. Redno vzdrževanje spomenikov:

- Redno urejanje okolice.
- Redna konservatorska dela ali popravila.

b. Urediti dostop do spomenikov

c. Povezava med posameznimi območji parka - za pešce, kolesarje in avtomobiliste:

- Smerokazi za vsako skupino posebej.

MESTNA OBČINA PTUJ

- Možnost parkiranja.

d. Enotna vizualna podoba informacij o arheološkem parku in posameznih spomenikih

e. Kakovostne informacije, ki zahtevajo stalno vsebinsko dopolnjevanje in prenove:

- Razlagalne table ob spomenikih.
- Objave (zloženske, vodniki, druga poljudna besedila itd.).
- Spletne objave.
- Vodenja.

f. Kontinuirana dinamika predstavitev:

- Novosti, raznolikost, dopolnitve ...
- Vključitev v stalno in občasne razstave Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož.

g. Dopolnjevanje parka z novimi območji - srednjeročno:

- Grajski grič - ureditev arheoloških ostalin za ogled.
- Trasa rimskega vodovoda v dolini Grajene - ureditev sprehajalne poti.

h. Večja nujna dela na obstoječih spomenikih - srednjeročno:

- Orfejev spomenik: izdelava kopije in premik originala v pokrit razstavni prostor.
- Mestni stolp: izdelava kopij vseh vzdanih spomenikov, predstavitev originalov v pokrit razstavni prostor, vzdava kopij v mestni stolp.
- Grajski grič: obnova arheoloških ostankov.
- Arheološko najdišče Panorama: celovita krajinska ureditev, arheološke raziskave v skladu z *Načrtom predstavitve* (2021), ki jim takoj sledita konserviranje in prezentacija objektov.
- Trasa rimskega vodovoda po dolini Grajene: ureditev sprehajalne poti.

i. "Interpretacijski center":

- Predstavitve parka v sklopu Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož: na lokaciji stalne razstave ali dislocirano.

Umestitev parka v izobraževalne programe, kulturno življenje in turistično ponudbo

- Pomen za izobraževalne programe.
- Pomen za kulturno življenje mesta.
- Pomen za turistično ponudbo.

Sekundarne povezave

- Pomen za gospodarstvo.
- Pomen za rekreacijo ...

12 LITERATURA IN VIRI

Horvat, J., Mušič, B., Dolenc Vičič, A. in Ragolič, A., 2020, Arheološka najdišča Ptuja, Panorama, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 41. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Horvat, J., Magdič, A., Ratej, R., Nestorović, A., Bačić Ciglar, I., Dolenc Vičič, A. in Ragolič, A., 2021, Načrt predstavitve arheološki ostankov na Panorami na Ptuju.

Horvat, J., 2021, Panorama - načrt ponazoritve obzidja in stolpa. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Javni zavod za turizem Ptuj, 2017, Strategija razvoja in trženja turistične destinacije Ptuj 2017–2021.

Javni zavod za turizem Ptuj, 2022, Analiza stanja turizma na Ptuju do leta 2021 in razvojne usmeritve 2022-2028.

Krajinska arhitektura, Boštjan Vauda s. p., 2021, Arheološki park Poetovio, Predlog ureditve Panorame z elementi arheološke interpretacije, Načrt krajinske arhitekture - idejna zasnova. Ptuj: Mestna občina Ptuj.

Kusetič, J. in Rudolf S., 2021, Identifikacija orodij IKT in informacijskih sistemov, ki lahko povečajo obisk arheološke dediščine (DS3), Predlogi za Arheološki park Poetovio – lokacija Panorama. Ljubljana.

Poročilo o analizi trenutne situacije (Dejavnost T1.1 - Dokument T1.1.1), Integrirani modeli upravljanja arheoloških parkov – TRANSFER, 2021.

ZVKDS Restavratorski center, 2018, Konservatorski načrt, Ptuj - arheološko najdišče Panorama, za enoto urejanja prostora PA01. Ptuj: Mestna občina Ptuj.